

NELA MIRCICĂ

ETICĂ ȘI POLITICI SOCIALE

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

NELA MIRCICĂ

ETICĂ ȘI POLITICI SOCIALE

NELA MIRCICĂ

ETICĂ ȘI POLITICI SOCIALE

Ediție revizuită și adăugită

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2019

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Sofia Bratu

Conf. univ. dr. George Lăzăroiu

ISBN 978-606-37-0704-9

© 2019 Autoarea volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autoarei, este interzisă și se pedepsește conform legii.

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>**

Cuprins

Introducere	7
1. Politici sociale: configurare conceptuală	13
2. Scurt istoric al preocupărilor de securitate socială	31
2.1. Acte de protecție socială înainte de Hristos.....	31
2.2. Acte de protecție socială după Hristos	32
2.3. Repere axiale de protecție socială în perioadele medievală și modernă.....	34
2.4. Etatizarea protecției sociale la români	51
3. Fundamentul economic și etic al politicilor sociale	77
3.1. Componente economice și etice în politici sociale	77
3.2. Baze etice ale intervenției statului în economia de piață	85
3.3. Economia solidară – formă etică de protecție socială activă.....	90
3.4. Structurile politice ca agenți ai politicilor sociale .	94
3.5. Justiție socială și redistribuire economică	99
4. Nevoi sociale, sărăcie și excluziune socială	107
4.1. Considerații asupra sărăciei și nevoii umane	107
4.1.1. <i>Efecte psihologice ale sărăciei</i>	137
4.1.2. <i>O tipologie a sărăciei</i>	139
4.2. Excluziune socială și marginalizare	143

5. Bunăstare socială și stat al bunăstării generale	151
5.1. Premise etice și economice ale statului bunăstării generale	153
5.2. Configurarea statului bunăstării în țările nordice, Germania, Marea Britanie și SUA.....	156
5.3. Aspecte etice și economice ale dezvoltării progresive a statului bunăstării generale.....	163
6. Componente morfofuncționale ale politicilor sociale	171
6.1. Prefaceri în principii de repartitie (echitabilă) a veniturilor	171
6.1.1. <i>O politică a veniturilor</i>	185
6.2. Politici convergente în domeniul ocupării forței de muncă.....	187
6.3. Salariul ca venit fundamental	190
6.4. Forme actuale ale protecției sociale	193
6.4.1. <i>Asigurările sociale – subsisteme ale sistemului protecției sociale</i> .	198
6.4.2. <i>Asistența socială ca dominantă etică în sistemul protecției sociale</i>	206
Bibliografie	217

Introducere

Această lucrare reprezintă o paradigmă analitică deschisă asupra politicilor sociale; ea se adresează, în primul rând, specialiștilor din domeniile circumscrise științelor socio-umane.

Problematica politicilor sociale dobândește astăzi o semnificație deosebită, în societăți aflate într-o dinamică rapidă. Ea necesită un grad ridicat de receptivitate la dezvoltările progresive, întrucât de modul în care sunt soluționate problemele sociale actuale depinde evoluția socială ulterioară.

Protecția socială constituie o parte utilă, **cu valențe multiple**, pentru societatea gândită și înțeleasă ca sistem funcțional, ea fiind: un ansamblu unitar de componente, acțiuni, strategii de a căror bună funcționare depind eforturile societății de combatere a sărăciei, de creștere a bunăstării, de reducere a inegalităților sociale. **Nimeni nu poate să nege că** protecția socială are un caracter umanitar, prin excelență, indiferent de forma de guvernământ sau de regimul politic al unui stat; ea, protecția socială, este acea parte a aparatului social care se ocupă de distribuirea și mai ales de redistribuirea veniturilor, astfel încât toți membrii unei societăți să beneficieze de condiții de viață normale, de acele condiții care să le

permită să se dezvolte, să își pună în valoare capacitățile, **aptitudinile, deprinderile și/sau priceperile.**

Societatea democratică a adus cu sine o societate civilă și o mass-media extrem de sensibile la aspectele delicate ale existenței individuale, **de grup și colective**, cum ar fi dreptul la educație, dreptul la sănătate, dreptul la muncă, accesul la informație de ultimă oră, dreptul neîngrădit la ascensiune profesională și socială. Toate aceste drepturi reclamă specialiști care să supravegheze și să surprindă dinamica devenirii și respectării lor. Din totdeauna societatea s-a preocupat de categorii sociale defavorizate, însă societatea modernă are în vedere toate categoriile de cetățeni. Orice cetățean, într-un moment sau altul al vieții sale, are nevoie de sprijinul comunității, iar acest sprijin trebuie să vină la timp, cu multă grijă și înțelegere pentru ca succesul reintegrării să fie garantat.

Deciziile politicilor sociale au efecte imediate la nivelul situației cetățeanului, a omului de rând. De aceea, decidenții din domeniul protecției sociale (primarii de localități, practicieni din serviciile sociale de stat sau guvernamentale, parlamentari, experți, miniștri etc.) trebuie să manifeste responsabilitate și să privească cu seriozitate rolul pe care îl ocupă în buna desfășurare a vieții cetățenilor. În caz contrar, consecințele sunt grave și se întind pe perioade lungi de timp.

Deși pare un domeniu accesibil tuturor (asistență socială, șomaj, pensii, sărăcie etc. sunt termeni familiari), *domeniul politicilor sociale nu este unul pentru amatori, ci*

este pentru un grup relativ restrâns de profesioniști care cunosc temeinic știința nevoilor umane stringente.

Integrarea în Uniunea Europeană a adus cu sine noi reguli și situații la care trebuie să ne adaptăm relativ repede. Prioritățile care decurg din integrarea europeană, este benefic să se armonizeze cu prioritățile ce decurg din problematica internă, specifică. De asemenea, nu trebuie neglijate problemele soluționate anterior în mod neeficient. Tocmai de aceea, această lucrare urmărește, printre altele, însușirea și utilizarea unui limbaj consensual în domeniul politicilor sociale, care să reprezinte un cadru unitar de abordare a problemelor specifice de către toți studenții în științele sociale, cât și de viitorii specialiști în acest domeniu. Totodată, lucrarea își propune să ofere posibilitatea formării unei perspective asupra evoluției societății românești în contextul integrării europene. Ea oferă chiar instrumente de lucru **specifice** pentru dezvoltarea abilităților de cercetare, a capacității **de a căuta și** de a găsi soluțiile cele mai potrivite cu situațiile concrete întâlnite.

Lucrarea conține, în mod necesar, un minimal istoric al preocupărilor de protecție socială. Este evident faptul că nu am putea să înțelegem nevoile umane actuale fără să le studiem în devenirea lor, în dinamica apariției, dezvoltării și dispariției lor. Momentele istorice importante conțin o filosofie umanistă demnă de apreciere, în măsura în care ele marchează începuturi ale unor veritabile evenimente istorice care se repercutează puternic pozitiv asupra evoluției societăților progresive.

Istoria există și se manifestă în multiple ipostaze; dar, istoria este și activitatea profesorului talentat, care ne dă posibilitatea (în urma unei analize profunde) să desprindem concluziile general valabile. Observăm cum valorile economice se împletesc pe tot parcursul istoriei protecției sociale. Aceste valori sunt compatibile în condițiile respectării dreptului de afirmare a oricărui cetățean.

Astăzi, mai mult ca oricând, avem nevoie de spiritul de solidaritate, de gesturi de solidaritate comunitară și social-economică, pentru o normală funcționare a societății. **Emile Durkheim**,¹ în lucrarea sa „Diviziunea muncii” (tradusă și la noi) face deosebirea între *solidaritatea organică* (specifică societăților civilizate, contemporane) și *solidaritatea mecanică* (specifică societăților arhaice). Într-un dicționar francez de economie și științe sociale (1998) se afirmă că viitorul tip de economie trebuie să țină cont de problemele sociale, indiferent de legile

¹ Filosof și sociolog francez, Emile Durkheim (1858-1917) a contribuit la recunoașterea sociologiei ca știință socială și umanistă. Teza sa de doctorat intitulată *Despre diviziunea muncii sociale*, devine lucrare de referință în domeniul sociologiei; el ridică problema diferențierii funcțiilor sociale, originii ordinii sociale și propune o teorie bazată pe normă și sancțiune. Alte lucrări importante care au contribuit la dezvoltarea sociologiei sunt: *Regulile metodei sociologice* (1895) – conchide că faptul social trebuie să fie baza oricărei analize sociologice; *Sinuciderea* (1897) – analizează sinuciderea ca fenomen social general; *Formele elementare ale vieții religioase* (1912) – prin intermediul căreia definește esența religiosului prin sacru. https://en.wikipedia.org/wiki/Emile_Durkheim

stricte ale producției bazate pe profit. Avem credința că eficacitatea sistemului economic depinde de eficacitatea sistemului social, de „starea populației”, de nivelul de trai, de ponderea „populațiilor defavorizate”.

O economie performantă nu se poate dezvolta într-o societate aflată în „criză umană”, în lipsă de valori și de coeziune socială. O economie solidară poate oferi locuri de muncă de lungă durată pentru reinserția socială a șomerilor, a exclușilor. Astfel, ea devine un mecanism de protecție activă a populației cu efecte calitativ superioare soluțiilor de protecție pasivă: redistribuire de venituri materiale și financiare, care creează dependență.

Lucrarea noastră continuă cu explicitarea cuasitotalității aparatului conceptual al acestei discipline socio-umane: nevoi umane, sărăcie, excluziune și marginalizare socială, protecție socială (asigurări sociale și asistență socială), deprivare materială și nu numai, bunăstare individuală și colectivă, venituri, etică socială etc. Sunt aduse în analiză instituțiile, legislația și persoanele implicate în activitatea de protecție socială. Nu în ultimul rând, sunt relevate metodologia de abordare a acestor situații, precum și modalități de acțiune, posibile soluții de ieșire din criză.

Așadar, vă invităm să consultați cu atenție această problematică, pentru a vă întregi imaginea de ansamblu asupra dinamicii societăților progresive, a societății românești în special, și pentru a vă asigura succesul în activitatea dumneavoastră de diagnoză și intervenție socială.

1. Politici sociale: configurare conceptuală

Devenirea politicilor sociale este strâns legată de evoluția statului, de formarea și consolidarea statului național, de evoluția drepturilor sociale de-a lungul timpului. Politicile sociale au apărut din necesitatea de a satisface o serie de nevoi sociale. Termenul „politici sociale” este folosit pentru a desemna acele activități sau acțiuni (e vorba de strategii, programe, legislație, decizii ș.a.), întreprinse de stat sau prin intermediul statului, care au ca scop principal creșterea bunăstării individuale și colective, asigurarea unei vieți sociale normale pentru toți membrii societății.

Este binecunoscut faptul că sistemele economice, oricât ar fi ele de îmbunătățite, nu pot asigura satisfacerea deplină a tuturor nevoilor sociale. De aceea, este nevoie de intervenția statului, prin politicile sale sociale, pentru satisfacerea unor nevoi umane de protecție socială, de securitate socială prin oferirea unor servicii sociale cum ar fi accesul la educație, la servicii de sănătate, asistența persoanelor cu nevoi speciale, a copiilor abandonți, a bătrânilor ș.a.m.d.

Cu alte cuvinte, statul intervine și reglementează relațiile dintre indivizi, grupuri, comunități, instituții

sociale în vederea creșterii bunăstării sociale, prin intermediul redistribuirii unor resurse, cum ar fi resursele materiale, de servicii, timp, financiare. Astfel, statul elaborează programe care să combată sărăcia, șomajul, excluziunea socială. Redistribuirea resurselor se face către cetățeni, sub formă de pensii, ajutor de șomaj, asigurări de sănătate, protecție adresată copiilor abandonați sau proveniți din familii numeroase, familiilor sărace (fără venituri, sau cu venituri insuficiente asigurării subzistenței), persoanelor aflate în incapacitate temporară de muncă, persoanelor cu handicap ș.a.

Politicile sociale cuprind politici de stat, dar și politici colective sau private, în măsura în care formele non-statale de politică socială se înscriu în sistemul legal, formal și instituțional al statului respectiv. Politicile sociale pot să aibă ca efect servicii gratuite pentru toți cetățenii (de exemplu, accesul la educație până la un anumit nivel), protecția indivizilor în cazul pierderilor de venit (șomerii, pensionarii, victimele accidentelor de muncă), suport de asistență socială.

Așa cum se exprima G. Poede (*Politici sociale*, 2002), politica socială este privită în general ca set de principii ce guvernează acțiunea orientată spre scopuri stabilite, altfel spus, mijloace și scopuri ce trebuie să producă o schimbare în comportamente, situații, sisteme, practici sociale.¹ Prin politicile sale sociale, statul urmărește să asigure fiecărui membru al societății un minimum de

¹ George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, pp 5-8.

standarde și anumite oportunități. Politica socială are impact asupra bunăstării cetățenilor, prin servicii și venituri. **Richard Titmuss**² arată că politicile sociale urmăresc trei obiective:

- dorința de a asigura bunăstare pentru indivizi;
- includerea unor obiective economice și non-economice, cum ar fi salariul minim sau standardele minime de conservare a venitului;
- aproape toate politicile cuprind măsuri de redistribuire resurselor de la cei bogați la cei săraci.³

Actualmente, mecanismele de reglare, specifice economiei de piață, nu pot fi atât de eficiente încât să asigure bunăstarea socială, și de aceea este nevoie de intervenția statului. Prin intermediul politicii sociale,

² Richard Morris Titmuss (1907–1973) a fost un cercetător britanic care a fondat disciplina academică a Administrației Sociale, acum cunoscută în universități sub denumirea de Politică socială. Cărțile și articolele sale din anii '50 au ajutat la definirea evoluției și caracteristicilor statului bunăstării postbelic. De asemenea, a fost preocupat și a scris despre societatea bunăstării universale. Și-a exprimat propria filosofie de altruism în politica socială. Printre lucrările sale se numără: *Problems of Social Policy* (1950), *Essays on the Welfare State* (1958), *Income Distribution and Social Change* (1962), *Commitment to Welfare* (1968), *The Gift Relationship: From Human Blood to Social Policy* (1970). Relevanța contemporană a acestor lucrări au determinat raportarea cercetătorilor la ele, în secolul al XXI-lea. https://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Titmuss

³ Richard Titmuss, *Social Policy: An Introduction*, edited by Brian Abel-Smith and Kay Ttmuss, London, George Allen and Unwin, 1974, p. 30.

statul poate interveni în rezolvarea unor disfuncții sau chiar conflicte, contribuind la menținerea și întărirea ordinii sociale.

Politicile sociale pot fi privite ca funcții compensatorii ale societății, atunci când un sistem economico-social nu utilizează întreaga forță de muncă disponibilă și nu poate ameliora adâncirea inegalității sociale. Prin intermediul politicilor sociale se protejează populația supusă unor situații de risc, care au devenit din ce în ce mai numeroase în societățile contemporane. Aici se înscriu asigurările de bătrânețe, boală, incapacitate de muncă. În situație de risc se află și grupurile sociale defavorizate, cum ar fi persoanele cu dizabilități, familiile numeroase, adolescenții și tinerii.

Politicile sociale nu au în vedere numai satisfacerea unor nevoi individuale, ci și satisfacerea unor nevoi colective (nevoi care nu sunt satisfăcute eficient de mecanismele de funcționare specifice pieței). Este vorba de programe care au ca obiectiv asigurarea accesului la servicii educaționale, medicale, servicii culturale, rezultatele dezvoltării științifice și tehnologice (compute-re – Internet).

Dezvoltarea politicilor sociale a fost determinată, pe plan mondial, și de elaborarea unor documente internaționale care stipulau respectarea unor drepturi economice și sociale ale indivizilor. Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de Organizația Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948 a proclamat drepturile economice, politice, sociale și culturale ale

oricărui individ, și a recomandat statelor membre să le transpună în practică.

Declarația Universală a Drepturilor Omului arată că orice persoană are dreptul la securitate socială, are dreptul la muncă, la protecție împotriva șomajului, la condiții de muncă echitabile și satisfăcătoare, la salariu care să asigure fiecărui individ și familiei sale o existență corespunzătoare demnității umane. În cazul absenței resurselor, individul și familia sa trebuie protejate prin intermediul serviciilor sociale. Astfel, statul este obligat să prevină consecințele negative rezultate din funcționarea nesatisfăcătoare a pieței muncii și a altor politici ale statului (politicile publice). Aceste drepturi se regăsesc în constituțiile statelor contemporane și se înscriu în drepturile omului.

Obiectivul principal al politicilor sociale îl constituie creșterea bunăstării individuale și colective, precum și reducerea inegalității sociale. Trebuie precizat faptul că statul nu este singurul furnizor al bunăstării într-o societate. Deși protecția socială și bunăstarea sunt rezultat al politicilor sociale, ele se pot realiza pe mai multe căi. Creșterea bunăstării și protecția socială „reprezintă o consecință a efortului conjugat al mai multor factori: piața muncii, economia, sectorul neguvernamental, comunitatea” (L.M. Pop, 2005)⁴ și, am adăuga noi, familia.

⁴ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p 8.

Politicile sociale fac parte din ansamblul politicilor publice ale unui stat. Ele, politicile sociale, se constituie în subsisteme care funcționează în condițiile sistemului politicilor publice ale unui stat. Politicile publice cuprind, pe lângă politicile sociale, politicile economice, fiscale, salariale, politici de protecție a mediului, politici demografice, de locuire, politici de urbanizare etc. Toate aceste politici sunt constituite din activități, proiecte, măsuri, management, strategii, metode prin care autoritățile centrale și locale intervin în domeniile de mai sus pentru a asigura o bună desfășurare a activității în cadrul lor și pentru a asigura o dezvoltare socială normală pe ansamblu.

Prin urmare, politicile publice constituie ansamblul politicilor statului. Politicile sociale interferează cu politicile publice: au obiective comune, politicile sociale fiind mai preocupate de securitatea socială a anumitor categorii de persoane, ceea ce înseamnă că între ele nu există bariere, granițe rigide. Ele se întrepătrund, se influențează reciproc.

Politicile sociale, în conținutul și în desfășurarea lor, sunt influențate îndeosebi de politicile economice. Putem spune că politicile sociale sunt o parte a politicilor publice, iar politicile publice sunt incluse în politicile sociale. *Politicile sociale sunt elaborate și promovate, la nivel central și local, și cu sprijinul comunității: fără contribuția efectivă a comunității, politicile sociale rămân în stadiul de proiect neoperațional și/sau nefuncțional.* De altfel, veniturile pentru acoperirea cheltuielilor pentru protecție

socială provin din fonduri ale statului, în cea mai mare parte a lor, cum sunt:

- bugetul de stat;
- bugetele locale ale comunităților locale statale și /sau nestatale;
- bugetul de asigurări sociale;
- fonduri speciale.

Protecția socială poate fi definită ca ansamblul de acțiuni, decizii, măsuri întreprinse de societate pentru prevenirea, diminuarea sau înlăturarea consecințelor unor evenimente considerate ca fiind riscuri sociale care amenință condițiile normale de viață ale populației.

Sistemul de protecție socială este diferit de la o țară la alta, atât prin prestațiile acordate, al numărului și categoriilor de beneficii, cât și al structurii și eficacității măsurilor întreprinse. Aici intervine nu atât specificul etnic al țărilor, cât tipul de regim politic sau forma de guvernământ a țării respective. Politicile sociale trebuie să asigure cetățenilor condiții rezonabile de viață, respectiv un nivel de trai decent. La baza protecției sociale stă principiul solidarității umane, care este reglementat de Constituția României.

Factori care influențează politica socială a unui stat sunt:

- factori ideologici și politici;
- factori culturali;
- factori structurali;
- factori economici;
- factori transnaționali;
- instituțiile interne implicate în politicile sociale.

Politicile sociale se bazează pe transferuri bănești (ajutor social, transferuri universale, asistență socială), și transferuri în natură (prestări de servicii). Atunci când vorbim de transferuri, avem în vedere cele două mari domenii ale protecției sociale:

- asigurările sociale, bazate pe beneficii contribu-torii;
- asistența socială, bazată pe beneficii noncontri-butorii.

Activitatea economică este una din trăsăturile fun-damentale ale omului, deoarece în acest fel, omul își poate exprima potențialul creativ și capacitatea de cons-truire a realității sociale. Pe fondul realității economice (și nu numai) se accentuează o serie de probleme sociale, dintre care unele pozitive (coeziune socială, dezvoltare culturală, dezvoltarea științei), iar altele negative (sărăcie, marginalizare, excludere socială, delincvență, violență etc.).

În acest context s-au dezvoltat politicile sociale, având în vedere atitudinile, programele, acțiunile îndrep-tate spre rezolvarea diferitelor probleme sociale. Cătălin Zamfir afirmă că politicile sociale sunt ansamblul mijloacelor folosite de stat și de colectivitățile locale pentru a corecta disparitățile sociale, considerate inac-ceptabile din punct de vedere social și pentru a asigura tuturor accesul la bunurile apreciate a fi indispensabile desfășurării unei vieți sociale normale.

Trebuie precizat că statul este cel care elaborează po-liticile sociale (cu sprijinul comunităților), iar evaluarea

și analiza acestora se realizează la nivel de țară. Obiectivele politicilor sociale sunt, conform analizei întreprinse de M. Preda:

- eficiență în folosirea resurselor, în utilizarea rentabilă a tuturor formelor de resurse atrase în circuitul economic național;
- distribuirea acestora în acord cu echitatea sau justiția;
- păstrarea libertății individuale⁵ între limite non-generatoare de situații conflictuale, între grade de libertate care nu lezează interese legitime ale semenilor.

Despre „eficiența în folosirea resurselor” putem vorbi cu sens dacă utilizăm conceptul generic de eficiență. Astfel, eficiența semnifică raportul dintre rezultatele eforturilor și volumul eforturilor făcute în cadrul unei activități determinate. Aici precizăm conceptul care este exprimat de eficiența economică sau de eficiența activității economice. Oricum, eficiența are sens și semnificație în limitele circumscrise de o activitate esențialmente economică; adică, este un nonsens să gândim o eficiență economică (de exemplu) în un univers de discurs centrat pe acte de antieconomie sau de antieconomicitate.

Există și cazuri particulare de eficiență economică, cel mai cunoscut și mai folosit fiind productivitatea muncii. Astfel, productivitatea muncii este un caz particular al eficienței activității economice constând în

⁵ Marian Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, ed. Polirom, Iași, 2007, pp. 23-38.

raportul dintre volumul produselor muncii și volumul muncii efectuate pentru realizarea produselor muncii respective.

Aici există cel puțin două formule de calcul, asupra cărora nu vom insista. În ambele formule există doi parametri, aceștia fiind volumul produselor finite și timpul de muncă: timpul de muncă se notează cu „t” sau cu „T”, în funcție de plasarea la numărător sau la numitor a variabilei timp, iar volumul produselor finite fiind simbolizat prin litera „q” sau prin litera „Q”, în funcție de locul ocupat deasupra sau sub linia de fracție. Linia de fracție este înmulțită cu 100 și așa obținem procente în fiecare din cele două formule de calcul pentru rata productivității muncii.

Mai precizăm că simbolul „T” arată unitatea de timp în care este produsă cantitatea de produse „Q”, iar „t” este simbolul care arată durata muncii de realizare a unei unități de produs „q”.

Trebuie precizat că politicile sociale nu se limitează la o finalitate constând în protecție și securitate socială. Este adevărat că politica socială, privită la nivel restrâns, vizează aspectele care țin de starea materială a cetățeanului (veniturile sau securitatea socială) și aspectele ce țin de îngrijirea personală (serviciile de asistență socială).

În sens larg, însă, politica socială vizează aspectele educației, sănătății, locuirii, ocupării (forței de muncă) și chiar probleme legate de mediu, cultură, ordine publică și apărare națională.

Iată că se confirmă conjugarea eforturilor comune ale politicilor sociale și a celorlalte politici publice în atingerea scopului comun, acela de a asigura condiții normale de desfășurare a vieții sociale. Așa cum arăta Ioan Mărginean, politica socială reprezintă acțiunile guvernelor în promovarea bunăstării individuale și sociale prin orice instrument, fie acesta economic, social sau de altă natură.

Bunăstarea individuală și colectivă este asigurată pornind de la eforturile individuale conjugate cu eforturile colective și sociale:

- piața muncii. E vorba de veniturile care rezultă din muncă (salarii, profit, bonusuri), din munca abstractă concretizată și materializată în mărfuri și servicii sau în bunuri economice cu valoare de întrebuințare pentru indivizi umani;
- veniturile private (individuale) rezultate din economii, vânzări, asigurări private, venituri aduse de proprietari (chiriile);
- sisteme de întrajutorare tradiționale (bazate pe voluntariat), cum ar fi biserica, familia, rudele, prietenii.
- organizațiile nonguvernamentale;
- statul prin intermediul politicilor sale sociale.

Conform rolului social pe care statul și l-a asumat, acesta redistribuie bunăstarea individuală în scopul creșterii bunăstării sociale.

Resursele statului în vederea susținerii cheltuielilor sociale sunt constituite din următoarele venituri redistri-

buite: taxe, impozite și fonduri sociale. Acestea sunt colectate în bugetul de stat și în bugetele locale, care sunt resursele principale ale statului și ale autorităților locale, de care dispun pentru a finanța politicile sociale. Tipologia și mărimea taxelor și impozitelor sunt stabilite de politica fiscală a statului respectiv.

Politica fiscală exercită influențe asupra bunăstării și protecției sociale în cadrul societății. Statul intervine în protecția socială și prin politica sa fiscală. De exemplu, taxele și impozitele ridicate descurajează ofertanții de servicii private în domeniul social (un efect nedorit, întrucât între stat și piața privată de furnizori de servicii sociale trebuie să existe un echilibru benefic pentru membrii societății, un echilibru care să favorizeze maximum-ul economic).

Statul poate interveni pozitiv prin reducerea impozitelor pe veniturile cheltuite pentru cumpărarea de servicii sociale furnizate de piața privată (servicii de sănătate, asigurări educaționale), sau reducerea impozitelor pe venituri în funcție de numărul persoanelor aflate în întreținere.

Taxele sunt plăți făcute de persoane fizice și persoane juridice pentru servicii specifice prestate de către instituțiile publice în favoarea acestora. Precizăm că plata taxelor nu este voluntară, ci obligatorie.

Impozitele sunt acele plăți obligatorii pentru toate persoanele fizice și juridice, stabilite prin lege, dar fără a primi în schimb anumite servicii prestate de instituțiile publice. Impozitele sunt de două feluri: impozite directe

și impozite indirecte. Impozitele directe se percep nemijlocit de la persoanele fizice și juridice pentru veniturile și bunurile prevăzute de lege, cum ar fi impozitele pe venit, salariu, proprietăți. Impozitele indirecte sunt variabile, în funcție de consum, deoarece sunt percepute pentru consum, nu în funcție de venit. Taxa pe valoarea adăugată și accizele sunt exemple de impozite indirecte aplicate consumului. Taxa pe valoarea adăugată reprezintă un procent care se adaugă la formarea costului oricăror mărfuri supuse schimbului (tranzacției financiare), indiferent dacă avem de-a face cu materii prime, materiale, combustibil energie sau produse finite. Această taxă se regăsește în toate țările Europei, iar la noi taxa pentru consum a fost introdusă în anul 1993. Accizele sunt impozite care se percep pentru consumul unor produse considerate a fi de lux, cum ar fi: cafea, tutun, alcool, haine din blană naturală. S-a constatat că cererea pentru aceste produse nu scade, în condițiile creșterii progresive a prețurilor, fapt care arată rezistența acestui tip special de trebuințe artificiale.

Fondurile sociale sunt o altă categorie de resurse ale statului pentru satisfacerea nevoilor sociale de protecție socială. Fondurile sociale se constituie din cotizații sociale. În România postdecembristă s-au constituit următoarele fonduri: Fondul de șomaj, Fondul de asigurări sociale de sănătate, Fondul social de solidaritate socială, Fondul de asigurări sociale (fondul de pensii). Aceste fonduri sunt susținute atât de angajați, cât și de angajatori (din salarii și din profit). Fondurile sociale sunt

susținute, în proporții variabile, de către salariați și de către angajatori.

Bugetele locale (județene și ale localităților) se constituie din taxe locale, din transferuri de la bugetul de stat, sub forma sumelor de echilibrare și din transferuri de la bugetul de stat cu destinație specială. *Sumele de echilibrare* constituie un concept nou care are o puternică încărcătură de factori ai echilibrului social interclasial, această încărcătură fiind de natură să temporeze elanul revoluționar al luptei de clasă.

În politica sa socială, statul intervine acordând:

- *beneficii sau transferuri sociale* (transferuri monetare, transferuri în bunuri);
- *servicii sociale* (servicii educaționale, de sănătate, acordate unor categorii considerate a fi vulnerabile);
- *gratuități* (producerea unor servicii socialmente utile sau plata agentului care le produce din inițiativă personală);
- *subvenții* acordate celui care produce anumite servicii sau pentru cumpărătorul serviciilor respective;
- *scutiri de taxe și impozite sau micșorări progresive și diferențiate ale acestora.*

Într-o analiză prezentată și publicată în 2005, L.M. Pop identifică și explică toate aceste modalități de intervenție a statului în influențarea bunăstării, prin politica sa socială. Astfel, *atât beneficiile (transferurile), cât și serviciile sociale pot fi de tip contributoriu sau asiguratoriu*

și de tip *noncontributoriu*. Acordarea beneficiilor de tip contributoriu sau asiguratoriu este condiționată de plata unei contribuții, care este obligatorie pentru toți cei care muncesc și au venituri.

În aceste condiții, persoanele contribuabile pot să beneficieze de pensii (de vârstă, de invaliditate, de boală), de concediu de maternitate plătit, de ajutor de șomaj, de servicii de sănătate, acordate în România. Beneficiile noncontributorii sunt de două tipuri: *beneficii sau servicii universalist categoriale* și *beneficii sau servicii de asistență socială*. Beneficiile universalist categoriale se acordă tuturor indivizilor sau anumitor categorii de indivizi (copii, persoane vârstnice, familii cu copii). Beneficiile sau serviciile de asistență socială sunt acordate persoanelor considerate a fi defavorizate, sărace etc. Este vorba de familii dezorganizate, familii cu risc crescut de abandonare a copiilor, persoane cu dizabilități, familii sărace ș.a.m.d.

Asistența socială se acordă după o analiză amănunțită, sub mai multe aspecte, a individului, familiei, gospodăriei. Această analiză vizează posibilitățile financiare ale familiei respective, bunurile (tipul lor) din dotarea gospodăriei, accesul pe care membrii familiei îl au la diverse servicii, climatul existent în familie. De asemenea, această analiză stabilește nevoile familiei și măsurile ce se impun pentru satisfacerea acestor nevoi într-o măsură tot mai mare, până la satisfacerea lor deplină.

Respectiva analiză concretă și multilaterală a mijloacelor de trai și a mijloacelor de subzistență trebuie să

se realizeze temeinic, în vederea identificării nevoilor individuale și familiale reale, personalizate. Numai astfel devine cu putință acordarea unor beneficii adecvate, utile. Tot o astfel de analiză poate stabili dacă persoana poate fi ajutată în mediul ei familial-social, sau prin instituționalizare, în condiții rezidențiale speciale.

Transferurile sociale pot să fie: unice (se acordă o singură dată) sau sistematice (se acordă săptămânal sau lunar, pentru o perioadă de timp delimitată, sau pe viață – în anumite situații, beneficiul se extinde asupra descendenților direcți sau asupra persoanelor aflate în întreținerea beneficiarului, după moartea sa).

Principalele categorii de servicii sociale sunt diferențiate în funcție de criterii de utilitate și de sectoare de activitate:

- în educație, acestea fiind **școlarizarea gratuită** sau subvenționată a copiilor de până la o anumită vârstă din imediata vecinătate a maturității; *școlarizarea gratuită* impune și obligativitatea învățământului de până la o anumită vârstă;
- în domeniul sănătății, serviciile sunt gratuite sau de tip asiguratoriu. În cea din urmă situație (aceea de contribuție) serviciile de sănătate se acordă în funcție de nevoia individului, dar și în funcție de contribuție prin taxe și impozite;
- în domeniul protecției sociale a unor categorii sociale defavorizate: copii abandonați, persoane cu handicap, cu dizabilități;

- în domeniul asistenței sociale, în genere: servicii de prevenție, de consiliere (pentru o mai bună acomodare și adaptare la mediul social, la cerințele sociale), servicii acordate nevoiașilor.

Gratuitățile se referă la acordarea unor bunuri economice sau servicii, la încurajarea consumului acestora sau la stimularea folosirii lor, chiar la obligativitatea consumului acestora (cum ar fi serviciile educaționale gratuite, până la o anumită vârstă din apropierea maturității). Anumite gratuități creează situația de egalitate de șanse pentru toți indivizii umani și echitatea distribuirii unor resurse în societate, pentru toți membrii societății omenеști.

Subvențiile conduc la încurajarea consumului anumitor bunuri economice și servicii, anumitor valori de întrebuințare considerate a fi strict necesare și socialmente utile.

Scutirile de taxe și impozite. În politica socială a unor state, anumite categorii de persoane sunt scutite, parțial sau total, de plata taxelor sau impozitelor, aceste scutiri fiind efectuate cu scopul de a fi influențată bunăstarea lor.⁶

⁶ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 12-24.

2. Scurt istoric al preocupărilor de securitate socială

2.1. Acte de protecție socială înainte de Hristos

Preocupări de identificare a unor modalități viabile de ajutorare a oamenilor nevoiași ființează cu mult înainte de Hristos. Antropologia, lingvistica, etica, religia, științele juridice, prin studiile lor istorice, confirmă aceste preocupări îndepărtate în timp și relevă evoluția lor.

Societățile arhaice, prin socializarea specifică societăților tradiționale, prin modelele de comportament indus și prin elaborarea unor norme de drept, încercau să asigure un anumit standard material pentru toți oamenii și să evite în acest fel grave disfuncții sociale. Grăitor în acest sens este Codul regelui Hammurabi, care a apărut în 1750 î.H.

Acesta este un cod al justiției care conține, printre altele, cerința adresată poporului (mai exact, obligația oamenilor) de a-i ajuta pe cei aflați în suferință. Astfel, oamenii erau determinați să se solidarizeze cu cei aflați în momente de cumpănă, să își îndrepte privirea către cei neajutorați. Mărturiile istorice arată că pe la 1200 î.H. credincioșii de pe meleagurile Israelului aveau convingerea că Dumnezeu așteaptă ca oamenii cu stare

să îi ajute pe cei mai săraci. Studiile lingvistice ne arată faptul că în jurul anului 500 î.H., în Grecia apare cuvântul *filantropie*, care înseamnă dragoste de oameni.

Cuvântul filantrop provine din grecescul *filos* (dragoste, atașament) și *anthropos* (față de oameni) și înseamnă dragostea față de oameni sau iubirea de oameni. La acea vreme, cetățenii orașelor state grecești numite „Polis” erau orientați să doneze bani care să fie folosiți în scopuri publice și pentru persoanele sărace. În acest fel, s-a instituționalizat termenul filantropie. Astăzi utilizăm expresiile: *instituții filantropice*, *acte filantropice*, *evenimente filantropice* ș.a.

În China anilor 300 î.H., **Confucius**, în „Analectele” sale, ne vorbește despre oameni ca fiind ființe sociale. Ca ființe sociale, oamenii sunt îndreptățiți să beneficieze de „simpatie”. Termenul reflectă ajutorarea celor nevoiași. La Roma, tradiția din Annona Civica (anul 100 î.H.) ne relevă faptul că familiile patriciene erau stimulate să vândă cereale, la prețuri reduse, familiilor nevoiașе. Uneori, patricienii distribuiau cereale, în mod gratuit, cetățenilor care se aflau în imposibilitatea de a le achiziționa la prețuri reduse.

2.2. Acte de protecție socială după Hristos

Este binecunoscut faptul că **Iisus Hristos propovăduia dragostea pentru oameni**, argumentând că aceasta este voia lui Dumnezeu. Dragostea pentru oameni însemna, printre altele, a împărți bunurile cu ceilalți, valorile cu adevărat importante fiind cele morale, ele

apropiindu-l pe om de Dumnezeu. În jurul anului 313 d.H., creștinismul este tot mai răspândit în imperiul roman, iar împăratul Constantin este nevoit să legitimeze religia creștină. Astfel, bisericii îi revine sarcina de a intermedia și de a supraveghea ajutorarea săracilor de către populația avută. Actele de ajutorare se concretizau, în principal, în donații, în bunuri oferite, prin intermediul instituției bisericești, de persoanele mai norocoase persoanelor mai puțin norocoase. De altfel, instituțiile religioase „au reprezentat multă vreme cadrul teoretico-ideo-logic și acțional în eforturile de a găsi o rezolvare problemelor sociale dificile”¹ (G. Poede, 2002).

Anul 400 d.H. este menționat în lucrările religioase ca fiind anul în care Sfântul Vasile cel Mare a înființat în Cezareea Capadochiei primele locuințe pe lângă biserici. Sunt menționate, de asemenea, preocupările lui pentru ajutorarea copiilor. În această perioadă, în India sunt înființate primele „spitale”. Scopul lor era acela de a-i adăposti pe cei săraci și pe cei inapți să se ajute singuri (persoane cu handicap sau cu dizabilități). Am putea spune că aceste „spitale” sunt primele forme de azil.

Mai târziu (în jurul anului 500 d.H.) această formă de adăpostire apare în China și în Orientul Mijlociu. În anul 542 d.H. apare primul „spital” în Europa, la Lyon (Franța). L’Hôtel Dieu a fost prima așezare de acest fel, organizată de oamenii religioși și de voluntari.

¹ George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, p. 33.

Religia islamică a fost preocupată și ea de soarta săracilor. Astfel, urmașii lui Mohamed au introdus taxa Zakat (650 d.H.), aceasta fiind una dintre cele cinci datorii obligatorii ale credinței islamice de la acea vreme.

2.3. Repere axiale de protecție socială în perioadele medievală și modernă

În anul 1084 au apărut și în Anglia adăposturi asemănătoare celor din Franța. Biserica romană emite, în anul 1100, un document numit DECRETUM, care conține legi, canoane, principii ale unui cod teologic privind caritatea. Mai precis, este vorba de o interpretare a teoriei și practicii carității. Acest document bisericesc stabilea obligația legală și morală a persoanelor bogate de a-i ajuta pe cei săraci. În anii următori, Anglia face progrese remarcabile în înțelegerea problemelor sociale. Se conturează clar deosebirea dintre „worthy poor” (expresie care desemnează persoane în vârstă, persoane cu handicap, văduve, copii abandonați) și „unworthy poor” (expresie care desemnează persoane apte de muncă, dar care nu găsesc de lucru la nici un loc de muncă).

O organizare riguroasă a activității de ajutorare apare în Europa medievală când se hotărăște desfășurarea unor activități de înregistrare a persoanelor sărace și activități de strângere de fonduri pentru ajutorarea lor. Pentru prima dată, atenția este orientată către crearea de locuri de muncă pentru persoanele apte și care nu găsesc de lucru. Se întrezăresc forme ale politicilor sociale,

forme gândite de Juan Luis Vives și folosite în orașele europene. Regăsim unele dintre ideile sale în ceea ce se numește POOR LAWS din Anglia sau, mai târziu, din America în perioada ei colonială.

În Anglia a fost elaborat chiar un statut al lucrătorilor (1349), care prevedea ca aceștia să muncească pe aceeași moșie pentru lorzii care îi ajutau, asigurându-le un loc de muncă. Tot în Anglia se conturează reguli de distribuire a ajutorului destinat categoriei săracilor. Astfel, judecătorii locali au primit în anul 1531 împuternicirea de a elibera „certificate de cerșetor” doar pentru anumite categorii de săraci, cum ar fi bătrânii și persoanele cu handicap (aflați în imposibilitatea de a-și asigura bunurile necesare traiului). În același timp au fost stabilite pedepse deosebit de grave pentru persoanele care cerșeau, deși erau apte de muncă.² Încă de la 1536, Henric al VIII-lea a elaborat un sistem de categorisire a oamenilor săraci și bogați. De asemenea, au fost concepute proceduri de transfer de venituri de la cei bogați la cei săraci, prin colectare de donații și distribuire a lor către categoria cea mai numeroasă, cea a săracilor. *În acest fel s-a realizat o centralizare la nivel național a acțiunilor de protecție socială.* Activitățile de protecție socială de la acea vreme se desfășurau numai cu voluntari. Guvernul din vremea domniei lui Henric al VIII-lea s-a ocupat de legiferarea acestor activități și a emis o lege, cunoscută sub denumirea de „Legea sărăciei”.

² George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, pp. 33-34.

Aceste demersuri se concretizează în 1601 într-o reglementare juridică extrem de importantă – *Elisabethan Poor Law* („Legea săracilor”). Această lege a constituit timp de două sute de ani cadrul legislativ de desfășurare a activităților de protecție socială, de tratament social al celor dezavantajați. Această lege reglementa:

- a) administrarea ajutorului pentru săraci, constituit la nivel local, prin colectarea taxelor plătite de toți membrii unei parohii sau comunități umane bine organizate;
- b) organizarea unor programe de ucenicie pentru copiii săraci;
- c) dezvoltarea unor ateliere de lucru pentru persoanele dependente.

Anglia secolului al XVII-lea s-a confruntat cu probleme sociale extrem de dificile, ceea ce a făcut să crească și mai mult rolul bisericii în rezolvarea problemelor populației extrem de sărace. În această perioadă, diferite personalități s-au implicat în ameliorarea vieții populației aflată la periferia societății, în situație de marginalizare. **Sf. Vincențiu de Paul**³ a considerat

³ Sf. Vincențiu de Paul (1581-1660) a fost un preot francez din cadrul Bisericii Romano-Catolice care și-a dedicat viața îngrijirii săracilor și combaterii mizeriei. Figură marcantă a reînnoirii spirituale franceze din secolul al XVII-lea, el este venerat ca sfânt în Biserica Catolică și în Biserica Anglicană. O serie de organizații inspirate în mod special de munca și învățăturile sale pretind că Sf. Vincențiu de Paul este patronul lor spiritual și sunt grupate într-o federație liberă cunoscută sub numele de Familia Vincențiană. https://ro.wikipedia.org/wiki/Vincen%C8%9Biu_de_Paul

absolut necesară sporirea numărului organizațiilor de caritate și intensificarea activității bisericii pentru a micșora efectele sărăciei, ale bolilor, ale handicapului. Lupta împotriva sărăciei a fost susținută nu numai de actele de caritate, ci și de dezvoltarea sistemului de muncă. La Bristol, în 1687, au apărut „worry house-system” și „alm houses”. În acest context social, concret și determinat, au fost înființate locuri de muncă în casele de copii și de bătrâni.

În schimbul unor bunuri care să le asigure subzistența, nenumărate persoane îngrijesc copii și bătrâni. Sistemul se răspândește cu repeziciune în toată Europa. Considerăm că această categorie va deveni mai târziu (secolul al XX-lea), categoria personalului specializat în activități de asistență socială. Situația economico-socială precară a populației determină instituțiile engleze să elaboreze în 1795 sistemul *Speenhamland*, prin care se determină un prag al sărăciei. Gospodăriile erau monitorizate, iar atunci când se situau sub acest prag oficial al sărăciei se oferea sprijin, în funcție de numărul persoanelor din familie și de prețul pâinii.

Fenomenul sărăciei începe să fie înțeles mai bine, în profunzimea conținutului său și soluționat mai temeinic. La Glasgow, **Thomas Chalmers**⁴ (predicator și matematician, în același timp) a dezvoltat în 1819 un sistem

⁴ Thomas Chalmers (1780–1847), ministru scoțian, profesor de teologie, economist politic și conducător al Bisericii Scoției a dezvoltat permanent conceptul său de bază: *să-i ajute pe cei săraci să se ajute pe ei înșiși*, în cadrul unei solidarități sociale. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Chalmers

particular de acțiuni filantropice, bazat pe voluntariat. Persoanele cu nevoi erau ajutate cu regularitate. Se spune că predicatorul îi încuraja psihologic pe voluntari.

Cu toate acestea, apar idei noi în interpretarea acțiunilor de ajutorare a nevoiașilor. Se sugerează o micșorare a responsabilității guvernelor față de aceste categorii de populație. Atenția se îndreaptă către soluții de „autoajutorare”.

Fenomenul social al sărăciei a stimulat gândirea socială și filosofică. De-a lungul timpului, s-au exprimat diferite opinii în ceea ce privește responsabilitatea pentru existența sărăciei. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, guvernele încep să nu își mai asume concret responsabilitatea față de persoanele aflate sub pragul sărăciei. Termenul de „autoajutorare” prinde contur în existența reală.

Ideologiile politice intră în dezbateri consistente cu privire la existența sărăciei. Astfel, liberalii consideră că fenomenul sărăciei este situat în afara controlului indivizilor, iar oamenii săraci sunt nevoiți să suporte efectele acestor circumstanțe. Pentru liberali, sursa sărăciei se află în sistemul economico-social, iar soluțiile nu sunt situate la nivel individual, ci la nivelul întregii societăți, prin *intervenții care să corecteze inechitățile sistemice*. Deși liberalii au lansat ca soluție sigură reducerea drastică a bugetelor programelor de protecție socială, aceasta nu a avut efecte vizibile asupra fenomenului sărăciei. Pe de altă parte, conservatorii consideră că sărăcia este o problemă individuală, oamenii sunt responsabili în mod

exclusiv pentru existența situației de sărăcie extremă, iar soluția unică și sigură este obținerea și păstrarea unui loc de muncă. Observăm că atât conservatorii, cât și liberalii sunt de părere că programele guvernamentale supradimensionate nu au făcut altceva decât să creeze și să întrețină dependența persoanelor sărace față de donații. Aceste două puncte de vedere au alternat în istoria sărăciei⁵ (G. Poede, 2002) încă din evul mediu.

În evul mediu timpuriu, prosperitatea și sărăcia erau atri-buite grației divine, iar oamenii trebuiau să își accepte soarta cu umilință. Cu toate acestea, săracii se considerau superiori din punct de vedere moral celor bogați, cu atât mai mult cu cât sărăcia rezulta din renunțarea voită la avere și putere. Religia a jucat un rol esențial în formarea acestei atitudini, deoarece săracii reprezentau un ideal religios. Lucrările de specialitate menționează faptul că săracii, la acea vreme, erau folosiți de cei bogați pentru ispășirea păcatelor. Aceștia din urmă aveau posibilitatea să adopte un comportament creștinesc prin oferirea de pomeni celor nevoiași. Așadar, în evul mediu timpuriu, sărăcia, deși era asociată cu efectele economice, nu era privită ca fiind o patologie socială. Săracii constituiau, în concepția acestei epoci, o parte intrinsecă a unei societăți organice, cele trei status-uri sociale, existente la acea vreme, clerul, războinicii, agricultorii, nu erau decât reflectarea ordinii stabilite de divinitate. Tocmai de aceea sunt atât de firești actele de

⁵ George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, pp 37- 41.

caritate, preocuparea pentru soarta celor nevoiași. Deși greu de suportat, sărăcia era la acea vreme o virtute. Și mai virtuozose erau gesturile de ajutorare venite din partea clasei înstărite economic. Istoria relevă că însuși Sfântul Louis, rege al Franței, a încercat o astfel de virtute în secolul al XIII-lea, servind el însuși cu pâine și vin pe săracii chemați la masa lui.⁶

Legea Săracilor (*Poor Law Act*) din 1601 și Amendamentul Legii Săracilor (*Poor Law Amendment Act*) din 1834 au reprezentat baza legislativă pentru combaterea sărăciei până în secolul al XX-lea. Aceste două legi reprezintă repere importante în istoria activităților de protecție socială, cu atât mai mult cu cât ele marchează epoci diferite ale istoriei omenirii și ale istoriei protecției sociale. E de la sine înțeles că prima lege a apărut în perioada medievală, dominată de spiritul religios, iar cea de a doua lege a apărut în epoca modernă, într-un climat social și teoretic dominat de spiritul liberal. Dacă în evul mediu timpuriu sărăcia reprezenta o virtute, însoțită de o moralitate înaltă (persoanele înstărite întrecându-se în a-i ajuta pentru a dobândi și ei virtuți morale), în perioada modernă, ajutorul devine stigmatizat pentru cei ce îl primeau.

Războaiele de cucerire conduse de Napoleon în perioada 1799-1815 au avut efecte și în domeniul protecției sociale. Ele au determinat schimbări importante ale atitudinii majorității statelor europene față de populația săracă:

⁶ George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, pp. 35-41.

- războaiele napoleoniene au determinat o răspândire rapidă a ideilor Revoluției Franceze și au influențat indirect schimbarea convingerilor în ceea ce privește rolul statului;
- aceste războaie au avut drept consecințe creșterea numărului săracilor, apariția foametei, creșterea inflației, sărăcirea masivă.⁷

Prin urmare, problemele sociale generate de război, lipsa de fonduri a comunităților locale, debutul industrializării și apariția unor noi clase sociale au condus la limitarea ajutoarelor acordate săracilor și la adoptarea atitudinii liberale față de protecția socială datorată lipsei cronice a resurselor. În domeniul filosofiei sociale se manifestă, în această perioadă, utilitarismul (în fază incipientă). Acest curent al filosofiei moral-politice se declară *împotriva* corupției morale și a *demotivării muncii* (**Jeremy Bentham**,⁸ *Introducere în principiile morale și legislație*), care apar la persoanele ce beneficiază de ajutorare.

⁷ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 68-69.

⁸ Jeremy Bentham (1748–1832) filosof și reformator social englez este cunoscut pentru contribuțiile sale în dezvoltarea inițială a utilitarismului. A militat, de pe poziții raționale, în favoarea libertății individuale și economice, pentru separarea religiei de stat, pentru libertatea de expresie, sufragiul universal, drepturi egale pentru femei, dreptul la divorț și decriminalizarea homosexualității. De asemenea a fost un adept al abolirii sclaviei. Scrierile lui Bentham sunt reunite în volumul *The Works of Jeremy Bentham*, (ed. John Bowring), Londra, 1838-1843, reeditată la New York, 1962. https://en.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham

Economistul englez **David Ricardo**⁹ relevă faptul că ajutoarele pentru săraci duc în mod direct la scăderea salariilor (datorită taxelor și impozitelor mari) și la extinderea sărăciei la persoanele care muncesc.

Pentru **Thomas Robert Malthus**¹⁰ (*Eseu asupra populației*, 1798), sărăcia se datorează creșterii inegale a populației și a resurselor.

Amendamentul Legii Săracilor (1834) este influențat de ideologia liberală. Anglia e țara care a adoptat măsuri concrete de limitare a ajutoarelor și de condiționare a acordării lor. Amendamentul Legii

⁹ David Ricardo (1772-1823), reprezentant al economiei politice clasice engleze, scrie în 1817 *On the principles of Political economy and Taxation* unde își susține teoria despre profit; a demonstrat că pe măsură ce salariile reale cresc, profiturile reale scad deoarece venitul din vânzarea mărfurilor fabricate este împărțit între profituri și salarii. Prin urmare, creșterea veniturilor înșușite de către unele clase sociale se realizează pe seama scăderii veniturilor înșușite de către celelalte clase sociale; această constatare semnifică așa numita exploatare a unor clase sociale de către alte clase sociale sau, cu un concept generic, exploatarea omului de către om. https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ricardo

¹⁰ Thomas Robert Mathus (1766-1834) este un economist englez care a scris lucrarea *An Essay on the Principle of Population* și a întemeiat o teorie care îi poartă numele. Conform teoriei lui Malthus, populația crește în progresie geometrică, în timp ce mijloacele de subzistență cresc în progresie aritmetică. Teoria sa este cunoscută sub numele de *malthusianism*; ca o consecință a acestei relații dintre populație și starea economică, Malthus considera că sărăcia, bolile, epidemiile și războaiele sunt factori pozitivi pentru omenire, dat fiind că asigură echilibrul între numărul populației și cantitatea mijloacelor de subzistență. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Robert_Malthus

Săracilor a rezultat din Raportul comisiei regale (1832) asupra problemei ajutoarelor acordate săracilor. Raportul exprima clar opțiunea pentru limitarea ajutoarelor acordate persoanelor cu handicap. În privința celor apti de muncă, ajutoarele au fost reduse drastic, scopul fiind motivarea angajării acestora pe piața muncii. Raportul a introdus trei principii revoluționare (conform Luana Miruna Pop, 2005):

- *principiul eligibilității reduse*, aplicat persoanelor apte de muncă pentru a nu le crea dependență față de ajutoarele parohiale și pentru a-i motiva să muncească;
- *principiul testului caselor de muncă*, folosit ca un instrument de încurajare al eligibilității reduse. Persoanele apte de muncă erau obligate să locuiască în aceste „case” și să muncească în schimbul unor ajutoare modeste. Aici existau condiții de viață situate sub nivelul condițiilor în care trăia un muncitor sărac. Cei care locuiau în aceste case de muncă se separau de familiile lor;
- *principiul centralizării administrative a ajutoarelor*. S-a hotărât centralizarea din punct de vedere administrativ al ajutoarelor, în scopul reducerii incompetenței și corupției la nivel local.¹¹

¹¹ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 70.

Ajutoarele erau colectate de la membrii parohiei, sub forma unei *taxe pentru săraci*, de către un consiliu ales de gardieni care aveau sarcina de a supraveghea această activitate, de a supraveghea activitățile din cadrul caselor de muncă. La rândul său, acest consiliu era supravegheat de o comisie centrală superioară, desemnată de către guvern. „Ajutorul social se transformă astfel, la începutul secolului al XIX-lea, dintr-o inițiativă în favoarea celor mai defavorizați, într-un sistem totalitar de ajutorare a celor mai săraci: un *ajutor* stigmatizant, ce specula nevoia de ajutor oferind un suport precar în schimbul renunțării la orice drept individual”¹² (Luana Miruna Pop, 2005). Adăugăm că în acest fel era puternic lezată demnitatea umană și se încălcau o serie de drepturi individuale și cetățenești.

Îndrăznim să afirmăm că era chiar o formă de înstrăinare și alienare umană. Condițiile mizere din aceste case de muncă au impresionat, la acea vreme, scriitori care au zugrăvit în cuvinte nu numai acele condiții grele de existență, ci și atitudinea comunității față de fenomenul sărăciei, de modalitățile de abordare a lui (**Charles Dickens**¹³, în *Oliver Twist*).

¹² Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 70.

¹³ Charles Dickens (1812-1870) scriitor englez reprezentativ pentru realismul secolului al XIX-lea. *Oliver Twist* este un roman social care analizează *relele* societății engleze din secolul al XIX-lea: sărăcia, exploatarea minorilor, criminalitatea urbană. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Dickens

O semnificație deosebită în adâncirea sărăciei o are relația dintre aceasta și lipsa locurilor de muncă. Această lipsă a fost resimțită încă din secolul al XIII-lea. Recoltele slabe, ciuma, iernile extrem de grele i-au transformat pe țărani într-un „proletariat rural aflat în căutare de lucru, cu o mobilitate spațială semnificativă”¹⁴ (G. Poede, 2002). Numărul lor era foarte mare, iar dacă nu găseau de lucru, opțiunile erau cerșitul și chiar criminalitatea.

Sărăcia (datorată lipsei de locuri de muncă) *devine astfel o patologie socială*. Imaginea sărăciei se schimbă: *sărăcii pierd respectul de sine și pierd și respectul celorlalți*, fiind considerați incompetenți. Capitalismul – noua rânduire economică – *industrializarea, dezvoltarea științelor aduc cu sine noi concepte, ca acela al aspirației individuale, al autorealizării*. Relația dintre individ și societate începe să se schimbe. Centrul de greutate se mută dinspre grup către individ. Indivizii încep să acționeze independent pentru realizarea intereselor personale și încep să își structureze relațiile pe baza contractelor formale explicite. Astfel, în a doua jumătate a secolului XIX, protecția socială era reglementată de legi care aveau în vedere numărul orelor de muncă, condițiile existente de muncă ș.a.

Deosebit de important este faptul că în această perioadă încep să se contureze clar drepturile cetățeanului: dreptul la educație, dreptul la sănătate, dreptul de a munci, dreptul la locuire ș.a. Protecția socială se interesează în mod direct de asigurarea acestor drepturi.

¹⁴ George Poede, *Politici sociale*, Ed. Edict, Iasi, 2002, p. 38.

Acțiunile întreprinse în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea pregătesc reformele sociale care se vor petrece la începutul secolului al XX-lea.

Învățământul cunoaște, în această perioadă, schimbări deosebit de importante prin introducerea obligativității de a urma forme educaționale gratuite. De atunci, toți copiii, fără excepție, au acces neîngrădit la educație. Ba mai mult, părinții au obligația de a-i trimite la școală pe copii (până la un anumit nivel), în caz contrar fiind sancționați pentru nerespectarea dreptului la educație a copilului lor. De altfel, schimbările din societate (dezvoltarea economică, industrială, apariția unor noi clase sociale, urbanizarea, creșterea populației) impuneau accesul la educație și cultură, esențialmente necesare pentru dobândirea unui loc de muncă.

Creșterea populației și urbanizarea au creat și ele două probleme stringente:

- a) problema spațiilor de locuit (care erau puține);
- b) problema insalubrității acestor spații de locuit, care a generat probleme serioase de sănătate, cum ar fi apariția febrei tifoide, a tuberculozei, a holerei. De aceea, s-a publicat, în 1842, „Raportul asupra Condițiilor Sanitare a Populației Muncitoare în Marea Britanie”. Mai mult, în 1875 a apărut „Actul pentru Sănătate Publică”, care prevedea explicit obligațiile autorităților locale în acest domeniu.¹⁵

¹⁵ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 72-73.

În Germania, **Otto von Bismarck**¹⁶ a gândit și a pus în practică un sistem de asigurare a sănătății (1883). În același timp, a adoptat un *sistem de tip asiguratoriu* în caz de accident pentru persoanele încadrate în muncă, în cazul apariției unor boli și pentru a diminua efectele vârstei bătrâneții asupra veniturilor. „Adoptarea unui sistem de asigurări sociale reprezintă, practic, prima tentativă în istoria protecției sociale de a întemeia un sistem de întraajutorare pe alte principii decât cele ale ajutorului acordat celor mai săraci, deci pe principiile subsidiarității. Sistemul de asigurări are la bază principiul solidarității sociale.”¹⁷ (L.M. Pop, 2005).

Majoritatea țărilor europene au adoptat sistemele de asigurări sociale în perioada imediat următoare. Aceste sisteme de asigurări au devenit obligatorii pentru toate persoanele aflate în muncă sau care aveau venituri. Marea Britanie a adoptat, în anul 1911, *Actul de Asigurare Națională*, pe baza căruia s-a elaborat în detaliu un

¹⁶ Otto Eduard Leopold von Bismarck (1815-1898) primul cancelar al Imperiului German a creat primul stat de bunăstare din lumea modernă. A urmărit stimularea creșterii economice germane, oferind lucrătorilor o mai mare securitate. Programul Bismarck s-a concentrat în mod clar pe programele de asigurare menite să crească productivitatea. Programul a inclus o asigurare de sănătate, o asigurare de accident, o asigurare de invaliditate și o indemnizație de pensionare pt. majoritatea populației muncitoare. Astfel, a întemeiat primul sistem de securitate socială.
https://en.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck

¹⁷ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 73.

program de sănătate și de compensare, plătit prin contribuțiile muncitorilor, funcționarilor și persoanelor publice.

Perioada modernă a istoriei universale include și America. Jumătatea secolului al XVII-lea marchează începuturile activităților de protecție socială în America. La Boston a apărut, în 1657, prima organizație de bunăstare numită „Societatea Scott de caritate”. La New Orleans (1729) se înființa prima instituție care să-i îngrijească pe copiii orfani, numită „Surorile Ursuline”. În statul Virginia (1733) intra în funcțiune primul spital pentru bolnavii mintal, iar în statul Carolina lua naștere prima fundație publică care se ocupa cu strângerea de fonduri pentru copiii orfani (1790). America a înființat un serviciu de Sănătate publică încă din 1798, inspirat de rezultatele scoțianului Thomas Chalmers, reverendul **Joseph Tuckerman**¹⁸ fondează la Boston, în 1835, „Societatea pentru prevenția pauperizării”, care devine o societate de caritate. Mișcările sociale din jurul anului 1845 au avut ca efect apariția unui *azil de stat* pentru cei cu handicap mintal.

¹⁸ Joseph Tuckerman (1778 – 1840), cleric și un filantrop al Statelor Unite, este unul dintre fondatorii Societății din Boston pentru îmbunătățirea religioasă și morală a marinarilor (1812), prima societate de ajutoare a marinarilor din Statele Unite. A fost un pionier în direcția științifică a filantropiei. Scrierile sale au fost culese în volumul *On the Elevation of the Poor* (Boston, 1874). Principiile sale au fost adoptate ulterior de Anglia și Franța. https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Tuckerman

Femeile încep să se afirme în activitățile de protecție socială. Dorința lor de a ieși din anonimat s-a transformat în adevărate Mișcări feministe, care aveau scopul de *a obține drepturi egale cu ale bărbaților*. Ele luptau pentru egalitate în ceea ce privește salariul, accesul la instruire, pentru dreptul de a divorța, și dreptul de a nu fi discriminate la locul de muncă. Ca dovadă a faptului că lupta femeilor nu a fost zadarnică, în jurul anului 1900 se utilizează termenul asistent social, termen asociat femeii, la început. **Protecția socială** nu se mai bazează exclusiv pe voluntariat, ea **începe să devină o activitate profesională**, la nivel instituțional de stat. **Florence Kelly**,¹⁹ juristă și asistentă socială, luptă cu succes pentru abolirea exploatării copiilor și pentru o zi de muncă mai scurtă. Alte două asistente sociale, **Jane Addams**²⁰ și **Ellen Gates Starr**,²¹ se gândesc să deschidă

¹⁹ Florence Kelly (1859-1932), jurista americană a fost un important reformator social și politic, a creat termenul *abolitionism salarial*, a lucrat pentru a ajuta la îmbunătățirea legilor și a condițiilor de muncă pentru femei și pentru copii, a militat pentru drepturile civile afro-americane, a luptat pentru asigurarea salariului minim și a zilei de lucru de 8 ore. https://en.wikipedia.org/wiki/Florence_Kelley

²⁰ Jane Addams (1860-1935), o figură notabilă în istoria muncii sociale, este prima femeie americană care în 1931 a primit premiul Nobel pentru pace și este recunoscută ca fondatoare a profesiei de asistență socială în Statele Unite. https://en.wikipedia.org/wiki/Jane_Addams

²¹ Ellen Gates Starr(1859-1940), membră a mișcării de reformă socială din America, a cofondat Hull House ca grădiniță și apoi o creșă de zi, un centru de îngrijire a copiilor și un centru de educație continuă pentru adulți, a înființat o școală de artă

prima casă pentru emigranții fără adăpost. În această perioadă apare prima școală de asistență socială, Școala Filantropică de la New York. Protecția socială nu mai este o activitate sporadică, ci a devenit una organizată și structurată la nivel local și central. Guvernul central al societăților progresive își face un obiectiv principal pentru programul său de guvernare.

La începutul secolului al XX-lea, activitatea de asistență socială cunoaște o efervescență deosebită în America. Apare Universitatea pentru administrația serviciilor sociale, intră în vigoare „Legea com-pensației muncitorilor” (1910), în câteva state, pentru protejarea celor cu salarii mici și a șomerilor; din inițiativa asistentei sociale **Julia Lathrop**,²² se înființează în 1912 „Departamentul american pentru problemele copiilor”. Apare chiar prima carte de specialitate, în domeniul asistenței sociale, denumită „Diagnostic social”, scrisă de o femeie – **Mary Richmond**.²³ Apare Asociația asistenților

și meserii. A ajutat la crearea rețelelor de asistenți sociali și a unei metode noi prin care aceștia să își facă munca eficientă.

https://en.wikipedia.org/wiki/Ellen_Gates_Starr

²² Julia Lathrop (1858-1932) a fost o reformatoare socială americană în domeniul educației, politicii sociale și bunăstării copiilor. În calitate de director al Biroului pentru copii al Statelor Unite din 1912 până în 1922, a fost prima femeie care a condus un birou federal al Statelor Unite.

²³ Mary Richmond (1861–1928) a dezvoltat multe idei despre modul în care lucrările de caz ar putea fi conduse cel mai bine pentru a ajuta pe cei nevoiași. A considerat că o cooperare fermă între asistenții sociali, dascăli-educatori și medici (în sistemul de îngrijire a sănătății) este crucială pentru a ajuta cu succes persoanele nevoiașe.

https://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Richmond

sociali și se elaborează primul Program de instruire pentru asistenții sociali din spitalele destinate bolnavilor mintali. La Conferința MILFORD din 1928, s-a dezbătut pe larg problema competențelor și abilităților necesare în profesia de asistent social. Criza economică ce se conturează și în America la începutul anilor '30, a generat măsuri speciale de combatere a sărăciei și șomajului în cadrul Asociației Publice Americane pentru Bunăstare.

2.4. Etatizarea protecției sociale la români

În România, statul intervine în activitatea de protecție socială abia în secolul al XVIII-lea. Această intervenție s-a concretizat într-o lege care reglementa activitatea de protecție socială a copilului și în apariția unor instituții specializate în ocrotirea persoanelor aflate la nevoie: persoane cu handicap, persoane sărace, vârstnici, mamele minore, bolnavii cronici, bolnavii psihici, copii abandonați ș.a. Este evident faptul că România a avut drept model celelalte țări europene unde instituționalizarea diferitelor categorii de nevoiași reprezenta o soluție eficientă de ajutorare a acestora. Deoarece au fost preluate idei și practici fără a fi adaptate la realitățile sociale concrete, fără a se ține cont de specificul românesc, instituționalizarea persoanelor aflate în nevoie n-a avut ca efect reintegrarea socială a acestora, ci marginalizarea lor.

Cu toate acestea, în 1831 s-a adoptat un Regulament Organic care a facilitat apariția unui sistem de

asistență socială. Unirea Principatelor din 1859 a creat condițiile apariției unor măsuri elaborate de protecție socială. Au fost generate programe, legislație, responsabilități clare ale autorităților publice centrale și locale, privitoare la activitatea de asistență socială. „*Legea din 1931 privind organizarea serviciilor de ajutor social* reprezintă însă prima lege modernă de referință pentru istoria asistenței sociale în România.”²⁴ (L.M. Pop – 2005).

În anii '30, Dimitrie Gusti s-a preocupat de formarea unor specialiști în activități de asistență socială. A încercat să profesionalizeze aceste activități, să le întemeieze pe baze științifice. Totodată, a încercat să dezvolte o rețea de servicii în domeniul asistenței sociale.

Alexandru Ioan Cuza²⁵ a avut un rol important în evoluția protecției sociale în România, mai exact în fundamentarea sistemului asiguratoriu. A adoptat un *sistem asiguratoriu bazat pe beneficii, sub formă de pensii*. Acest sistem cuprinde însă doar funcționarii de stat: civili, militari, ecleziaști. Secolul al XX-lea a debutat cu *Legea Missir*, care a introdus un sistem asiguratoriu de tip corporatist în România. Beneficiile care se bazează pe contribuții din partea beneficiarilor au fost reglementate strict printr-o lege adoptată în anul 1912 și numită *Legea Nenițescu*. Această lege îmbunătățește sistemul asiguratoriu

²⁴ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 74.

²⁵ Alexandru Ioan Cuza (1820–1873), Domnitor al Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești care a realizat o seamă de reforme în societate cu impact direct asupra întregii populații.

prin faptul că diversifică beneficiile și se extinde la categoria muncitorilor și meseriașilor. „În 1933 a fost introdusă o lege ce unifică și generalizează sistemul de asigurări sociale, lărgind acoperirea acestuia la toate categoriile de angajați.”²⁶ (L.M. Pop, 2005). Perioada interbelică se face remarcată printr-o dezvoltare instituțională evidentă în domeniul asistenței sociale.

Până în anul 1943, problemele de asistență socială erau gestionate de Ministerul Sănătății Publice, Muncii și Ocrotirilor Sociale. Prin Decretul Lege nr. 189 din 23 martie 1943 privind organizarea sanitară și ocrotire de către stat, se înființează Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale care colaborează cu Consiliul de Patronaj al Operelor sociale.

Acest minister avea o direcție a ocrotirilor sociale cu trei servicii: ocrotirea familiei, ocrotirea mamei și copilului, asistență socială. În cadrul comunităților locale funcționau centru pentru ocrotirea copiilor, leagăne de copii, cămine de zi, aziluri pentru bătrâni și persoane cu handicap, cămine pentru gravide și lehuze.

Specificul protecției sociale în secolul al XX-lea

În Europa, Otto von Bismarck a fost întemeietorul asigurărilor sociale, pe baza implicării statului modern în protecția socială a indivizilor, pe baze contributive. Modelul Germaniei a fost urmat de toate țările europene

²⁶ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 74.

în scurt timp. După un timp mai îndelungat, acest model a fost urmat și de țări precum SUA, Canada, Australia. Acțiunea întreprinsă de Bismarck a avut, pe lângă scopuri umanitare, și scopuri politice. Împreună cu **von Taaffe**²⁷, **Bismarck** (amândoi conservatori) a avut în vedere accentuarea diviziunii sociale dintre diferite categorii și clase de salariați, „prin instituirea unor legi și privilegii diferite de la un grup de angajați la altul”²⁸ (M. Preda, 2007). Totodată s-a avut în vedere loialitatea individului față de monarhie sau față de autoritatea centrală de stat. Privind cu atenție implicarea statului în protecția socială a cetățenilor, observăm că reformele sociale au vizat mai întâi persoanele aflate în muncă, mai apoi familiile acestora, au urmat persoanele care nu puteau să muncească, și în final, întreaga populație. Pentru a preveni riscul pierderii veniturilor din muncă, angajații erau asigurați pentru accidente de muncă, pensii și șomaj. Protecția socială s-a extins la nivelul familiilor acestora prin conceperea pensiilor de urmași și asigurări de sănătate pentru întreaga familie. Autoritățile de stat au adoptat măsuri și în ceea ce privea persoanele care nu puteau să muncească (copiii fără susținător legal, persoane cu dizabilități majore), deși

²⁷ Eduard Franz Joseph Graf von Taaffe (1833–1895), politician de carieră; în această calitate, a realizat reforme sociale și legislație pentru a ajuta clasa muncitoare. https://en.wikipedia.org/wiki/Eduard_Taaffe,_11th_Viscount_Taaffe

²⁸ Marian Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, ed. Polirom, Iași, 2007, p. 21.

aceste categorii au beneficiat de atenția comunității din cele mai vechi timpuri. După cel de-al doilea război mondial, putem vorbi de o protecție socială generalizată la întreaga populație. E vorba de asigurări de sănătate univer-saliste, ajutor social, alocații pentru copii. În acest sens, Marian Preda afirma: „... politicile sociale au fost centrate în primul rând pe protecția celor care sunt sau au fost angajați, asigurările sociale fiind în centrul oricărui sistem de securitate socială”²⁹. Sistemele naționale de protecție socială s-au consolidat pe baza dezvoltării drepturilor civile: politice, sociale.

De asemenea, ideologiile neoliberales și socialiste au contribuit și ele la consolidarea sistemelor naționale de protecție socială. **T.H. Marshall**³⁰ a explicat cele trei tipuri de drepturi cetățenești în cadrul unei conferințe susținute în 1947.

²⁹ Marian Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, ed. Polirom, Iași, 2007, p. 22.

³⁰ Thomas Humphrey Marshall (1893–1981) ca președinte al Asociației Sociologice Internaționale s-a preocupat de problemele cetățeniei, ale claselor sociale și a propus un model de știință socială bazată pe integrarea teoriei și a cercetărilor empirice, asupra structurilor și instituțiilor sociale. Acest lucru ar permite sociologiei să devină o disciplină internațională, ajutând „la creșterea înțelegerii reciproce între culturi și la cooperarea internațională”. Era convins că prin intermediul unei sociologii analitice și explicative avem posibilitatea de a descoperii legitățile obiective ale funcționării societății, avem posibilitatea să acționăm în conformitate cu cerințele lor și să realizăm schimbările dorite. A scris "International Comprehension in Social Science" (1959), "Sociology – The Road Ahead." (1965). https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Humphrey_Marshall

Drepturile civile cuprind:

- dreptul la garantarea libertății individului;
- dreptul la exprimare liberă;
- dreptul la garantarea libertății de gândire și credință;
- dreptul la deținerea de proprietăți;
- dreptul individului de a se angaja liber într-o relație contractuală corectă.

Cu privire la „dreptul la garantarea libertății individului” putem spune că acesta este cel mai de seamă dintre drepturile omului. Un prim argument în favoarea acestei prezumții ar fi corelația necesară dintre chintesența individului uman și libertatea acestuia: nu există individ uman autentic în afara libertății, în timp ce libertatea nu este o entitate abstractă ci există și se manifestă numai în raport cu entități concrete. Aceste „entități concrete” pot fi cel puțin următoarele: natura în genere, natura umană, sinele, ființa generică a omului, obiectul muncii ș.a.

Pe de altă parte, libertatea omului nu este nelimitată ci există libertate graduală; altfel spus, există grade de libertate. Ceea ce înseamnă că libertatea nu este absolută, ci este relativă, în condițiile în care absolutul este conceput ca fiind proces sau devenire (de la Hegel), de la cel mai de seamă reprezentant al filosofiei clasice germane. Totodată, libertatea este un caz particular al întâmplării, o particularitate a întâmplării care se produce în societatea umană. Numai în societatea indivizilor umani întâmplarea dobândește această formă

specifică a libertății. Însă, problema libertății individului uman are sens numai în condițiile garantării ei cu mijloace ale statului sau ale grupurilor de indivizi umani organizați, chiar și atunci când individual uman trăiește aparența unei achiziții de libertate. Adică, individual uman izolat de semenul său sau mai bine zis de semenii săi, nu poate spera că va rămâne multă vreme ca om a cărui esență umană este ansamblul relațiilor sociale dintre indivizii umani: în afara societății se dezumanizează individual uman, alienându-se și pierzându-și propria lui condiție umană.

„Deptul la exprimare liberă” conduce individul uman la exteriorizarea gândurilor sale în condiții de neconstrângere sau de lipsă a interdicțiilor politice sau/și chiar juridice. Libertatea de exprimare este – și trebuie să fie – o achiziție a democrației, a societăților democratice funcționale: gândul structurat și articulat în sisteme de gândire logică și/sau rațională trebuie să își facă manifestarea exterioară în forme diversificate și provocatoare de dezbateri utile pentru comunitatea în care trăiește și activează individual uman. Adică, aici este vorba despre un grad de libertate tinzând spre maximum, întrucât gândul rațional și/sau logic nu poate fi oprit din a fi exprimat în forme dintre cele mai adecvate.

Libertatea de gândire trebuie garantată, în special prin mijloace controlate de stat și utilizate de statul care nu și-a pierdut și nu își va pierde curând funcțiile de coerciție. Dreptul la garantarea libertății de credință este

și el un drept cucerit și nu dăruit, motiv pentru care el trebuie păstrat tot prin forme specifice de activitate umană eficientă.

„Dreptul individului uman de a se angaja liber într-o relație contractuală corectă” este unul relativ recent cucerit pe scara istoriei universale a omenirii; dar, acest drept se impune progresiv cu o forță de nestăvilit, datorită fascinantei corectitudinii spre care aspiră mase crescânde de oameni. Conduita corectă și comportamentul corect sunt repere care animă raportarea tot mai frecventă a indivizilor umani la conexiunea dintre normele morale și normele de drept.

„Dreptul la deținerea de proprietăți” ocupă poziția penultimă în sistemul propus spre analiză, în condițiile în care proprietatea este fundamentul oricărui sistem socio-economic, oricărei formațiuni sociale. Problema aceasta necesită o analiză cu totul specială din partea oricărui analist de profesie, pentru că proprietatea este o entitate complexă care cuprinde forma proprietății, relația de proprietate, obiectul material al formelor de proprietate, relatele relațiilor de proprietate.

Astfel, proprietatea nu există în general; proprietatea „în general” este o abstracție. Există, în schimb, forme de proprietate istoricește determinate. Fiecare formă de proprietate conține o relație de proprietate între două persoane care se raportează la un obiect material: obiectul material al relației de proprietate. Important este aici faptul că această relație de proprietate este una obiectiv-necesară: adică, ea există, se

manifestă acționează și funcționează independent de voința și de conștiința persoanelor care participă la acest tip de relație.

Și mai exact, relația de proprietate este una materială, obiectivă, necesară și ea există independent de voința și conștiința persoanelor implicate în ea, în acest tip special de relație interumană; adică, relația de proprietate are baza de susținere în obiectul ei, în ceea ce constituie mijloacele de producție. Aceasta, pentru că aici vizăm nu „*proprietatea în genere*” (care este o abstracție, cum am arătat în această lucrare); aici vizăm proprietatea privită în concretitudinea existenței ei, concretitudine care există în și prin multiplele forme care o îmbracă. Aceste forme de proprietate sunt perceptibile și percepute chiar vizual, ca obiect al percepției formei de proprietate, forme care există diversificate și multiplicat, dar pe care nu le mai exemplificăm în acest paragraf (din considerație față de prețioasa lipsă de redundanță).

Aceste drepturi au fost garantate până în secolul al XVIII-lea. De altfel, ordinea socială de la acea vreme nu permitea să se întrezărească aceste drepturi. A fost nevoie să se schimbe nu numai existența socială, ci și conștiința socială. Mentalitățile medievale au împiedicat multă vreme schimbări esențiale în realitatea socială și atitudinea socială. Apariția noilor sisteme economice, a noilor clase sociale, modificările demografice și urbanistice au impus adoptarea unor poziții noi.

Drepturile politice au în vedere dreptul de a participa la exercitarea puterii, fie ca membru investit cu autoritate politică, fie ca alegător. Drepturile politice s-au separat de drepturile civile de abia în secolul XX.

Drepturile sociale se referă la apartenența individului la comunitatea locală și la diferitele asociații funcționale, apartenență în virtutea căreia individul are dreptul la securitate economică, dreptul de a duce o viață civilizată în concordanță cu standardele predominante din societate. Drepturile sociale și devenirea lor continuă generează controverse, semne de întrebare, eforturi de clarificare, de clasificare, modalități de a le modela astfel încât să aibă un impact pozitiv asupra tuturor cetățenilor.

După primul război mondial au apărut criza economică și criza socială (generată de prima), care au avut o amploare deosebit de gravă și au afectat un număr foarte mare de oameni. A fost denumită Marea Criză dintre 1929-1933 și a afectat „sentimentul, poate total neîntemeiat, al securității economice pe care o mare parte a tinerilor din clasa mijlocie îl aveau până atunci”³¹ (Isaiah Berlin, *Adevăratul studiu al omenirii. Antologie de eseuri*). În această situație, Roosevelt³² ia atitudine și

³¹ Isaiah Berlin, *Adevăratul studiu al omenirii. Antologie de eseuri*. Ediție îngrijită de Henry Hardy și Roger Hausheer, Editura Meridiane, București, 2001, p. 599.

³² Franklin Delano Roosevelt a fost cel de-al treizeci și doilea președinte al Statelor Unite ale Americii. S-a remarcat ca fiind una dintre principalele figuri politice secolului XX-lea pe plan

lansează o politică (denumită *New Deal*) prin care încearcă să impună noi **reguli de dreptate socială**; el încearcă să impună egalitatea economică în contextul unei societăți democratice. Întreprinderea lui Roosevelt a fost eficientă și a reușit să evite prăbușirea economiei americane de la acea vreme, să micșoreze numărul șomerilor și să reducă sărăcia. Așa cum spunea **Isaiah Berlin**, „este posibil să fii eficient din punct de vedere politic și să fii generos și uman”.³³

Un loc deosebit de important în istoria protecției sociale îl ocupă Raportul Beveridge (1941) din Marea Britanie. Acest raport se remarcă prin faptul că a recomandat elaborarea unui sistem de securitate socială care să aibă în centrul său protecția globală a individului. William Beveridge era de părere că oricărui cetățean trebuie să-i fie garantat un „prag de subzistență”, un „minimum de bunăstare”. Observăm că noile atitudini relevă un nou concept, acela de necesitate, care implică mai mult decât o simplă asigurare. Necesitatea presupune asigurarea desfășurării unei vieți adecvate, în concordanță cu evoluția societății. Se pune problema ca cetățeanul să primească (indiferent de contribuțiile sale) ceea ce are nevoie. Astfel, conceptul de redistribuire

național cât și internațional, care a contribuit esențial la depășirea crizei economice mondiale și la înfrângerea Germaniei naziste în perioada celui de al Doilea Război Mondial. https://ro.wikipedia.org/wiki/Franklin_Delano_Roosevelt

³³ Isaiah Berlin, *Adevăratul studiu al omenirii*. Antologie de eseuri. Ediție îngrijită de Henry Hardy și Roger Hausheer, Editura Meridiane, București, 2001, p. 599.

primește o altă conotație, atât între generații, cât și între clase sociale diferite. Resursele pentru securitatea socială a fiecărui cetățean se adună, atât din veniturile întreprinderilor, cât și din veniturile cetățenilor, printr-un sistem de taxe fiscale progresive și au un puternic caracter redistributiv. Proiectul propus de Beveridge a creat principiul universalității prestațiilor. Politica socială se bazează, în acest fel, pe solidaritatea întregii colectivități, dar și pe intervenția masivă a statului acolo unde lipsește venitul personal, pentru a asigura securitate socială absolut tuturor cetățenilor. Politica de *welfare state* caută să corecteze diferențele mari de venit și zonele de sărăcie create de economia de piață.

New Deal-ul american datorat recesiunii economice și Raportul Beveridge determină o reconfigurare a politicilor sociale. Noile politici sociale vizează ocuparea deplină a forței de muncă, îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață, creșterea coeziunii economice și sociale, participarea la deciziile economice și sociale. Nevoile sociale, satisfăcute în trecut prin intermediul familiei tradiționale, a comunității, a pieței forței de muncă, nu au mai putut fi satisfăcute. Ideologia liberală a fost diminuată, ca manifestare, de apariția ideologiei social-demo-crate. Solidaritatea socială a cunoscut o dezvoltare fără precedent datorită celor două războaie mondiale.

Apare conceptul de **stat al bunăstării** care își schimbă conținutul și se metamorfozează într-un timp extrem de scurt. Activitățile de protecție socială sunt

conceptualizate în cadrul disciplinei „Politici sociale”. Această perioadă a fost benefică pentru dezvoltarea politicilor sociale în Europa și SUA. Pe parcursul anului 1935, SUA a adoptat *Actul de Asigurare socială*, care prevedea înființarea mai multor forme de Asigurare socială și Asistență socială. Apariția politicilor sociale și șlefuirea lor au determinat apariția statului bunăstării. Statul bunăstării este asociat și cu dominantă principiilor politicilor social-democrate.

Reforme sociale au fost gândite și prezentate de conservatori și liberali, apoi preluate și dezvoltate de social-democrați. Richard Titmuss, T.H. Marshall, A. **Marwick**³⁴, A. **Giddens**³⁵ sunt autori care apar în literatura de specialitate și care susțin că circumstanțele

³⁴ Marwick a predat o teorie particulară în istorie numită „Principiul lui Marwick” care a examinat schimbările sociale ca urmare a războiului total (război mondial). Teza sa principală a fost aceea că războiul a adus schimbări sociale pozitive și de durată. Cunoscut pentru numeroase studii, printre care cartea sa *The New Nature of History* (2001). https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Marwick

³⁵ Anthony Giddens-sociolog britanic cunoscut pentru teoria structurării și pentru viziunea sa holistică asupra societăților moderne. Și-a îndreptat atenția către o serie mai concretă de probleme relevante pentru evoluția societății mondiale, și anume problemele de mediu, concentrându-se în special pe debaterile despre schimbările climatice analizate în ediții succesive ale cărții sale *Politica schimbărilor climatice*. (2009); rolul și natura Uniunii Europene în continentul turbulent și puternic: ce viitor pentru Europa? (2014); și într-o serie de prelegeri și discursuri, de asemenea, natura și consecințele Revoluției digitale. https://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Giddens

create de starea de război au determinat guvernele să fie mai preocupate de populație, de starea ei de sănătate. **Titmuss** afirma că și atitudinea populației se schimbă radical în timp de război. Se creează o solidaritate socială care distruge barierele culturale, de status, de apartenență la comunitatea rurală sau urbană.³⁶ Astfel, atitudinile publice devin egalitare, iar pe baza acestui fond creat devine posibilă elaborarea și implementarea unor reforme sociale cu caracter egalitar (universal).

Și A. Giddens a confirmat, pe baza studiilor sale influența războiului asupra evoluției statului bunăstării. Esping-Andersen³⁷ afirmă că nu poate fi făcută o legătură cauzală directă între efectele războiului și evoluția reformelor sociale. Studiile recente afirmă că perioada imediat următoare celui de al doilea război mondial a fost extrem de favorabilă dezvoltării politicilor sociale. Programele sociale au fost îmbunătățite și implementate rapid. Contextul a fost extrem de favorabil introducerii unor politici sociale universaliste, dar și implementării ideilor economice ale lui **Keynes**³⁸. Acesta

³⁶ Richard Titmuss, *Essays on The Welfare State*, George Allen and UNWIN, Londra, 1958, pp. 78-94.

³⁷ Esping-Andersen-sociolog danez, al cărui obiect principal este statul bunăstării și locul său în economiile capitaliste. În ultimul deceniu, cercetările sale s-au orientat către problemele demografice și familiale. O sinteză a lucrării sale a fost publicată sub numele de *Families in the 21st Century* (2016).

³⁸ John Maynard Keynes (1883-1946) economist britanic ale cărui idei au avut un impact major atât asupra teoriei politice și economice moderne, Cunoscut pentru pledoaria sa în favoarea

a adus în discuție și a susținut creșterea rolului statului în reglarea proceselor economice de piață și eliminarea șomajului. Compatibilizarea principiilor economiei de piață cu protecția socială realizată de stat a dat naștere statelor bunăstării în Europa occidentală, America de Nord și Japonia.

Creșterea rolului statului în procesele economice și în activitatea de protecție socială, precum și instituționalizarea accentuată a protecției sociale au condus la creștere economică fără precedent, dar și la o creștere continuă a cheltuielilor sociale, în anii '50 și '60. De altfel, istoria postbelică a statului bunăstării a fost împărțită în două perioade distincte:

- perioada „optimistă”, care a durat între anii 1950-1975 și care a fost dominată de ideile social-democrației;
- perioada de pesimism, care a durat între anii 1975-1990 și a fost dominată de ideologia neo-liberală.

După cel de al doilea război mondial, majoritatea statelor europene au considerat necesară și morală intervenția statului în reformele sociale. Solidaritatea socială crescută în această perioadă a favorizat intervenția statului în sprijinirea categoriilor sociale vulnerabile. Mai mult de atât, intervenția statului era

politicilor guvernamentale intervenționiste, prin care guvernul ar folosi măsuri fiscale și monetare în scopul temperării efectelor recesiunilor economice. https://ro.wikipedia.org/wiki/John_Maynard_Keynes

considerată benefică pentru creșterea economică. În această perioadă a existat o conjunctură extrem de favorabilă, cu efecte pozitive atât în plan microsocial, cât și în plan macrosocial. Coeziunea ridicată la nivelul familiei și rata relativ scăzută a șomajului au creat contextul favorabil unei dezvoltări personale. Economia statelor europene a cunoscut o creștere economică fără precedent și o inflație redusă, ceea ce a permis statului să aibă resurse pentru susținerea programelor sociale. „Această perioadă este considerată a fi epoca de aur a statului bunăstării”³⁹ (M.L. Pop, 2005). Optimismul exprimat în această perioadă a fost motivat de unii analiști astfel: „Condițiile precare de viață ale populației în timpul și imediat în perioada următoare războiului au dus la un nivel relativ scăzut de așteptări și la o atitudine mai degrabă modestă a populației în raport cu serviciile și beneficiile sociale, în timp ce cheltuielile sociale au crescut, diversificând și crescând calitatea serviciilor oferite. Acest decalaj redus – între așteptările populației și protecția socială oferită de către stat – a dus la creșterea legitimității măsurilor comprehensive de politică socială”⁴⁰ (L.M. Pop, 2005). După formarea Comunității Europene, în perioada 1952-1972, politica

³⁹ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 82.

⁴⁰ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 82.

socială europeană înregistrează rezultate pozitive care constau în libertatea de mișcare a muncitorilor (acest lucru neafectând securitatea socială), remunerarea egală a bărbaților și a femeilor pentru prestarea aceleiași munci, precum și în înființarea Fondului Social European. Semnificativ este faptul că în cadrul Conferinței la nivel înalt de la Haga din 1969, s-a conturat nevoia cooperării între state în domeniul politicilor sociale.

Începând cu anii '70, creșterea economică începe să scadă, criza petrolului din 1973 contribuind la aceasta. În aceste condiții, ideologia liberală aduce critici vehemente la adresa statului bunăstării. Noua dreaptă (liberală) economică a criticat, în această perioadă, ineficiența economică. Statul bunăstării este considerat a fi responsabil pentru această situație, deoarece cheltuielile publice și sociale au determinat un nivel ridicat al impozitării și are drept efecte următoarele:

- demotivarea muncii. Beneficiarii ajutoarelor de asistență socială nu reușesc să se reintegreze în muncă; demotivarea financiară a muncii este dominantă, în condițiile în care banii își amplifică aptitudinea de *bani universali* care se schimbă cu orice fel de valori de întrebuințare;
- demotivarea economisirii de către populație și, prin urmare, demotivarea investițiilor; înțelegea ca neconsumare a unei părți din venit sau ca păstrare a unei părți din venitul obținut din muncă, economisirea continuă să fie cea mai progresistă funcție a societății și ea poartă numele de acumulare.

Urmată de demotivarea investițiilor, demotivarea economisirii este un semnal al stagnării și al regresului:

- politica intervenționistă a statului poate duce la scăderea solidarității familiale și comunitare. Noua dreaptă consideră că statul bunăstării afectează coeziunea familială, încurajează persoanele care nu vor să muncească, încurajează devianța socială;
- scăderea legitimității statului. Statul bunăstării își asumă responsabilități mult prea mari pe care nu reușește să le satisfacă în mod real și astfel are de suferit din punctul de vedere al legitimității politice.

Menționăm că Noua Dreaptă economică s-a manifestat în SUA și Marea Britanie, țări cu o cultură liberală puternică.

Ideea „șomajului 0” introdusă de Keynes a dominat perioada anterioară crizei prețului petrolului (impus de OPEC în 1973). Se tindea către ocuparea totală a forței de muncă, în condițiile unei economii capitaliste. Istoria practicilor social-economice a dovedit că acest fenomen numit „șomajul 0” este pozitiv, dar pe termen scurt și cu repercusiuni negative pe termen lung, așa cum am relevat deja. S-a crezut că se poate vindeca „boala cea mai gravă a capitalismului”⁴¹ (M. Preda, 2002), șomajul. Este adevărat că s-a înregistrat în anii '60, la nivelul

⁴¹ Marian Preda, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie și Globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 36.

statelor occidentale, șomaj sub 2-3%, echivalent cu „șomajul 0”. Este vorba de țările nordice în special. Criza statului bunăstării din anii '70 am putea-o numi criza „șomajului 0”. Rolul statului în politicile sociale a fost reconsiderat în anii '80 și '90 pe plan mondial. s-a dovedit faptul că această criză a petrolului din 1973 a fost momentul de la care statul bunăstării a cunoscut o involuție, lentă dar fermă. „... guvernele occidentale au trebuie să aleagă între menținerea unei rate foarte scăzute a șomajului (care implica sporirea taxelor, deja foarte mari, și inflație) și acceptarea creșterii șomajului, care lăsa posibilitatea reducerii taxelor, solicitată din ce în ce mai mult de clasele mijlocii și, începând cu anii '70, și de sindicate”⁴² (M. Preda, 2002). În legătură cu acest subiect controversat, Cătălin Zamfir arăta că această criză a scos la iveală imposibilitatea continuării finanțării bunăstării. Mai mult, ea a relevat un lucru fundamental: ineficiența statului bunăstării. Evidența ne obligă să recunoaștem faptul că statul bunăstării are eficiența limitată și doar respectând reguli stricte.⁴³

Statele occidentale au recurs la diverse soluții de ieșire din criză. Suedia a continuat să mențină „șomajul 0”, statul bunăstării fiind acela care a susținut ocuparea totală a forței de muncă, prin angajarea acestuia în sfera serviciilor sociale, în administrație, sau prin subvenții.

⁴² Marian Preda, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie și Globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 39.

⁴³ Zamfir, Cătălin și Zamfir Elena (coord), *Politici sociale: România în context european*, Editura Alternative, București, 1995, p.378.

Germania a preferat următoarele măsuri, nu tocmai populare: o importantă parte a forței de muncă feminine a rămas în afara pieței muncii; pensionarea vârstnicilor înainte de termen (fenomen care a cunoscut o amploare fără precedent în România anilor '90). Efectul așteptat era eficientizarea unităților economice. Poziția Americii, țară cu o intensă activitate de asistență socială, a fost aceea de creștere a numărului locurilor de muncă, concomitent cu stoparea creșterii salariale.

Țara care nu a fost afectată de această criză, datorită exploatării resurselor proprii de petrol, a fost Norvegia. Ea a putut menține, în această perioadă, un șomaj scăzut și a înregis-trat chiar creșteri economice.

Perioada de după această criză a statului bunăstării este una a modelelor de politici sociale imaginate de diverși gânditori. **Richard Titmuss, Goran Therborn,⁴⁴ Esping-Andersen, Ramesh Mishra, Stephan Leibfried, Catherine Jones, Bob Deacon** și mulți alții au imaginat soluții mai mult sau mai puțin potrivite sau eficiente pentru realitățile economico-sociale ale fiecărui stat în parte. Este o perioadă de efervescente căutări care au generat modele diverse, care au pendulat între drepturile economice și drepturile sociale ale individului.

Destrămarea regimurilor totalitare din estul european a creat și ea probleme serioase Europei. Nu se mai

⁴⁴ Goran Therborn, în lucrarea *De la marxism la post-marxism?* (2008), încearcă să transmită într-o cantitate relativ mică de spațiu o istorie cuprinzătoare a dezvoltării teoriei marxiste și a traiectoriei gândirii marxiste în secolul XXI.

vorbește despre implicarea totală a statului în asigurarea bunăstării individului. Statul trebuie să intervină doar pentru a completa serviciile pe care instituții precum piața forței de muncă, familia, nu reușesc să le asigure individului. A apărut convingerea potrivit căreia statul nu trebuie să protejeze timp îndelungat un grup relativ restrâns de persoane, ci este deosebit de eficient să sprijine segmente mari de populație, în mod succesiv, în perioadele de vulnerabilitate, de neșansă pentru ele (Goodin, Headey, Muffels, Dirren, 1999).

Este apreciat modelul bunăstării asiatic, diferit de cel european, în care familia și comunitatea joacă un rol esențial în îngrijirea bătrânilor, a persoanelor cu handicap, lăsând puține probleme de rezolvat pe seama statului. Familiile asiatice investesc mult în educația copiilor (deși contribuția statului este apreciabilă) pentru a avea posibilitatea, mai târziu, să ajute pe ceilalți membrii ai familiei (Catherine Jones). Semnificative sunt cele trei tipuri de stat al bunăstării, identificate de Esping-Andersen:

- statul bunăstării liberal. Acesta este bazat pe mecanismele economiei de piață, care stabilește nivelul prețului mărfii în funcție de oscilația în jurul valorii mărfii. Statul acordă ajutoare reduse pentru a nu scădea motivația găsirii unui loc de muncă. Ajutoarele, fie și modeste, se acordă numai în urma testării mijloacelor de trai ale beneficiarului. În aceste condiții beneficiarii nu sunt feriți de aspecte mai puțin plăcute,

deoarece, într-un astfel de stat al bunăstării beneficiarii de ajutoare sociale sunt stigmatizați. Totodată, statul bunăstării liberal încurajează asigurarea unor servicii sociale prin sistemul particular de piață (asigurări particulare de pensie, de sănătate). Un astfel de stat al bunăstării întâlnim în SUA, Canada, Australia.

- statul bunăstării conservatist-corporatist. Întrucât nu se acordă o atenție deosebită eficienței pieței muncii, modalitățile de obținere a drepturilor sociale nu sunt contestate. Cu atât mai mult cu cât asigurările private și bunăstarea obținută prin ocuparea unui loc de muncă sunt reduse. În aceste state, dife-rențele de clase sunt atât de mari, încât efectul redistribuirii veniturilor este nesemnificativ. Biserica (îndeosebi cea catolică) ocupă un loc important, deoarece contribuie la formarea atitu-dinilor conservatoare față de familie, la diferențierea veniturilor în funcție de sexe (bărbatul trebuie să câștige mai mult și să sprijine întreaga familie). Rolul statului se micșorează compa-rativ cu rolul familiei, al pieței, al bisericii în asigurarea bunăstării. Țări cu un astfel de regim sunt Austria, Franța, Germania, Italia.
- statul bunăstării social democrat. Acesta se evidențiază prin universalismul serviciilor sociale. Nivelul de taxare este foarte ridicat, iar rolul statului în cadrul pieței este de asemenea

ridicat. Beneficiile rezultate din programele de securitate socială țin cont de venituri. Aceasta este de fapt o măsură de stimulare a participării populației la sistemul universal de asigurări. Statul este principalul furnizor de bunăstare socială, prin menținerea ocupării forței de muncă într-o proporție cât mai mare, limitând dependența de serviciile sociale. Cu alte cuvinte, populația este stimulată să muncească, veniturile suportă taxe însemnate, rolul statului fiind acela de a ocupa forța de muncă și de a folosi cât mai eficient resursele din taxare și impozitare, pentru segmen-tele de populație care sunt sprijinite de sistemele sociale. Un astfel de stat al bunăstării întâlnim în Suedia și Norvegia.

În 1993, **Bob Deacon**⁴⁵ a încercat să realizeze o clasificare a statelor bunăstării din fostele țări comuniste aflate în estul Europei. Pe baza tipologiei realizate de Esping-Andersen, modificată de variabile cum ar fi caracterul proceselor revoluționare și impactul transnațional influențat de datoria externă, Deacon a reușit o simplă caracterizare a acestor țări. O analiză riguroasă, științifică, e imposibilă atunci când nu ai

⁴⁵ Bob Deacon a fost profesor emerit de politică socială internațională la Universitatea din Sheffield. A fost consultant în domeniul politicii sociale internaționale pentru UNESCO. A publicat *Politica socială globală: organizații internaționale și viitorul bunăstării* (1997), *Politica socială globală și guvernare* (2007).

https://en.wikipedia.org/wiki/Bob_Deacon

datele necesare și nu cunoști specificul fiecăreia în parte. Ungaria, Slovenia și Croația (cu datorii externe mari, cu o scăzută implicare a bisericii și cu o mobilizare redusă a muncitorilor) vor deveni regimuri liberale ale bunăstării. Experiența democratică mai îndelungată, caracterul specific al revoluției lor care a cuprins mase largi de oameni, determină Cehia să adopte un regim social-democrat. Bulgaria, România, fosta URSS, Serbia, au fost caracterizate de Bob Deacon ca țări care vor îmbrățișa modelul intermediar de corporatism conservator. Această caracterizare intuitivă are meritele ei, dar nu poate constitui un reper în analizele științifice. În cazul României (care îmbrățișează modelul conservator-corporatist al statului bunăstării, conform caracterizării lui Bob Deacon), acest analist a „nimerit” rolul important al familiei în asigurarea bunăstării, dar a dat greș în ceea ce privește influența bisericii asupra politicilor sociale. În plus, la noi diferențierea dintre sexe pe piața muncii nu este atât de mare ca în alte țări occidentale (Germania, de exemplu), iar salariile sunt egale cu cele ale bărbaților, tot așa cum activitățile prestate sunt egale.

Probleme recente cu care se confruntă statele bunăstării, conform analizei prezentate de Luana Miruna Pop în 2005, sunt:

- Cererea pentru protecție socială a crescut mai rapid decât resursele necesare pentru satisfacerea acesteia; (altfel spus, volumul cererii de protecție socială a crescut în progresie geometrică, în timp ce volumul ofertei de bunuri

- necesare acoperirii acesteia a crescut în progresie aritmetică; continuarea acestei tendințe devine alarmantă când decalajul dintre aceste creșteri scapă de sub controlul societăților globale);
- Indivizii sunt mai educați, au un nivel de trai mai ridicat, speranța de viață este mai mare, ceea ce determină creșterea cererii pentru servicii mai bune, în termeni calitativi;
 - Comportamentele maritale și familiale s-au schimbat semnificativ, îngrijorător am adăuga. Numărul mare de divorțuri, familii monoparentale, copii născuți în afara căsătoriei, precum și cererea pentru o egalitate mai mare între sexe, sunt costisitoare pentru stat;
 - Pattern-urile ocupaționale s-au schimbat semnificativ. Ocupațiile în regim parțial, intrările și ieșirile de pe piața muncii au devenit frecvente, munca la domiciliu a devenit o formă frecventă, datorată dezvoltării Internet-ului. Toate acestea au efecte mai puțin benefice asupra sindicalismului, și prin urmare, asupra distribuției puterii în societate, făcând să scadă presiunile formale pentru respectarea și garantarea drepturilor angajaților;
 - Economiiile actuale sunt puternic influențate de către capitalul internațional și de către corporațiile transnaționale (aici apare așa-numita problemă a suveranității liminate pentru statele naționale și implicit pentru cetățenii acestora, iar

această problemă pare rezolvabilă în cadrul comunităților interstatale de tipul Uniunii Europene, de exemplu);

- Solidaritatea socială, constituită în baza omogenității populației naționale, a status-ului social, este amenințată de fragmentarea populației și eterogenizarea intereselor individuale. În plus, apar o serie de segmente cu interese clar structurate de ocupație și venit: grupuri etnice, grupări feministe, ecologice, religioase, rasiale;
- Asistăm la o creștere fără precedent a consumismului, ceea ce reprezintă o amenințare din ce în ce mai mare pentru întreg mediul înconjurător;
- În ciuda creșterii nivelului cheltuielilor publice, problemele sociale grave, cum ar fi sărăcia, criminalitatea, drogurile au luat amploare și s-au accentuat.⁴⁶

⁴⁶ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005 pp. 67-88.

3. Fundamentul economic și etic al politicilor sociale

3.1. Componente economice și etice în politici sociale

Socialul se află într-o legătură indisolubilă cu economicul, **în special cu economia de producție și mai puțin cu economia de consum**. De altfel, toate componentele sistemului formațiuni economico-sociale au castrat de maximă profunzime relația socială, *id est* relația dintre indivizii umani care nu pot trăi și supraviețui decât în și prin interacțiunile lor istoricește determinate. Buna desfășurare a oricărei activități economice implică nu numai aspecte economice propriu-zise, ci și aspecte sociale, culturale, tehnico-științifice, politice, religioase și altele.

Toate aceste forme de activitate umană au un fundament economic ce realizează o inserție în ceea ce numim relația socială a tuturor formelor de comunitate umană vie. Aceste componente devin premisele esențiale ale desfășurării unei economii eficiente care atrage în circuitul economic tot ceea ce constituie potențiali factori coparticipanți la realizarea profitului.

În anii '60, '70, atenția era îndreptată îndeosebi asupra economiei (tip, funcții, echilibrul sau dezechilibrul economic, maximum-ul economic etc.). După

această perioadă, statele Europei au început să pună accent asupra laturii sociale, datorită manifestării sărăciei, ca fenomen multidimensional (ca mod de viață), și datorită adâncirii inegalităților apărute ca urmare a nivelelor diferite de dezvoltare în anumite țări. Astfel, raportul economico-social se transformă treptat în raportul social-economic, deoarece la sfârșitul secolului al XX-lea, problematica socială devine gravă, datorită:

- numărului mare al celor afectați de insuficiența mijloacelor de subzistență, de sărăcie și mizerie;
- problemelor pe care le ridică sărăcia, deoarece ea lezează demnitatea, adică entitatea care îl înalță cel mai mult pe om; lezate vor fi independența, bunăstarea muncitorului; de asemenea, starea de sărăcie afectează drepturile cetățenești, statutul de soț, de părinte, afectează, pe de altă parte, și angajatorul, rentabilitatea unității economice; însușirea unității economice de a aduce profit scade vertiginos, iar patronul sau întreprinzătorul capitalist resimte disconfortul unei astfel de situații economico- financiare deficitare;
- dificultăților întâmpinate în căutarea și în găsirea soluțiilor adecvate, necesare rezolvării acestor probleme greu surmontabile.

Am putea spune că, în sens restrâns, socialul include condițiile care se referă la dezvoltarea intelectuală, materială și morală a indivizilor, iar în sens larg, abordarea socială a problemelor are în vedere studiul

condițiilor de viață ale indivizilor și grupurilor din care fac parte, precum și a modului cum se raportează unii la alții.

Latura socială se manifestă în toate sferele vieții umane: familie, grupul de lucru, grupul de prieteni, activități economice, culturale, religioase, precum și la nivel social global. Componenta socială presupune un sistem de elemente și acțiuni, orientate astfel încât să realizeze o finalitate la nivel social care se răsfrânge la nivel individual.

Deși funcția economică este esențială într-o societate, ea nu este independentă de celelalte variabile din orice formațiune socială. Un rol extrem de important îl are componenta socială și umană. Factorul uman este deosebit de important, deoarece el aduce o contribuție primă și primordială la ridicarea eficienței de ansamblu a economiei.

În condițiile în care factorul uman este neglijat sau subestimat, acesta poate deveni o frână în calea progresului economic și social, o forță cu acțiune frenatoare asupra întregii formațiuni economice-sociale; tocmai de aceea spunem că omul este cel mai prețios capital, el fiind așa-numitul capital variabil. Între latura economică și cea socială, există o interdependență, o întrepătrundere. Finalitatea oricărei activități economice trebuie să asigure bunăstarea tuturor, iar aceasta nu se poate realiza fără o economie puternică și stabilă, fără echilibru economic și fără maxim-um economic. Atunci când oamenii nu își găsesc de lucru, suferă de lipsa unui

adăpost, sunt lipsiți de speranță, se refugiază în droguri, alcool, violență.

Toate acestea, în timp, duc la dezordine socială, la imposibilitatea guvernelor de a conduce cu vechile metode, la crearea unei așa-numite situații revoluționare și la izbucnirea revoluției sociale. **J. Golbraith**¹ arăta în lucrarea sa, *Societatea perfectă*, că trebuie sprijinite anumite categorii sociale cărora economia nu le asigură venituri. Asistența socială trebuie acordată în așa fel încât să nu stigmatizeze. Se pare că membrii societății noastre încă nu conștientizează importanța asigurărilor sociale și asistenței sociale. Apreciază importanța lor atunci când au probleme de sănătate, când își pierde capacitatea fizică, când ating vârsta de pensionare și nu mai pot beneficia de anumite drepturi.

Este foarte important ca membrii societății noastre să conștientizeze riscurile care pot apărea și să se asigure (în mod individual), adoptând măsuri eficiente și sigure. Este foarte important ca individul să beneficieze de dreptul la muncă (societatea creând locuri de muncă și condiții de muncă), precum și de șanse egale pentru toți membrii societății.

¹ J. Golbraith (1908–2006), reprezentant al Școlii keynesiene, demonstrează că politica economică a întreprinderilor mari este generatoare de inflație, ca analist al "tehn structurii", care își substituie puterea de decizie cu cea a proprietății de capital. Sublinia în lucrarea sa din 1997 *Societatea perfectă*, faptul că „educația trebuie să îndeplinească două funcții vitale. Una este cea care le va permite oamenilor să se autoguverneze în mod inteligent, iar cea de a doua, care le va da posibilitatea să atingă deplina satisfacție de a trăi.”

Economia socială s-a format în decursul unui lung proces istoric, oferind un cadru adecvat militanților de a reintroduce omul ca finalitate a activităților economice: adică, omul devine tot mai mult scop al activității umane și tot mai puțin mijloc pentru munca umană; prin resuscitarea acestui adevăr kantian, filosofia clasică germană își revigorează valențele în condițiile maximizării funcționării mecanismului economico-financiar al economiei de tip capitalist. Economia socială se vrea o alternativă la prea puțin umanista economie bazată pe plusvaloare sau profit, în care funcționează legi economice obiective care nu țin seama decât de interese și nu de sentimente (de exemplu).

Economia socială de piață ocupă o poziție intermediară între economia capitalistă în care scopul este plusvaloarea obținută cu orice preț și economia socialistă care, prin metode extraeconomice de comandă, lezează mecanismul liberei concurențe. Urmărind profitul, economia capitalistă produce orice produs finit, inclusiv torturi, medicamente sau arme nucleare, în timp ce economia socialistă produce – chiar și pe stoc – bunuri economice de consum și/sau folosință pe care statul socialist le consideră socialmente necesare pentru toți indivizii umani din cadrul societății socialiste.

Am putea numi economia socială cu sintagma economia socialistă de piață, dar am putea risca să asociem elemente incompatibile din două formațiuni socio-economice incompatibile: capitalismul bazat pe proprietatea privat-capitalistă și socialismul bazat pe

proprietatea comună asupra principalelor mijloace de producție.

Economia socială este o abordare mai umană a problemelor și actelor economice, constituind un tip aparte de economie care combină, în același timp, libertatea pieței cu armonia în societate, în beneficiul întregii societăți. O astfel de economie are ca scop principal asigurarea unei existențe demne, onorabile, pentru fiecare membru al societății, fie că este apt de muncă sau nu, fie că este tânăr sau bătrân.

În mod descriptiv, economia socială cuprinde lumea asociațiilor, cooperativelor și societăților de ajutor reciproc. În mod teoretic, combină o stare de spirit în care întreprinderile economiei sociale funcționează în mod democratic, în calitatea lor de forme juridice specifice fiecărui tip de întreprindere a economiei sociale.

Activitatea economică este una din trăsăturile fundamentale ale omului, deoarece prin muncă, omul își poate exprima potențialul creativ și capacitatea de construire a unei realități aflate inițial doar în minte sau în planuri economico-sociale de tipul posibilităților.

Dar, pentru omul zilelor noastre, activitatea economică este chiar trăsătura fundamentală a omului total, a omului înțeles ca personalitate, ca grup social, ca societate și istorie: producția bunurilor economice materiale de consum și de folosință constituie baza pe care se înalță o întreagă suprastructură; nucleul existenței sociale îl constituie producția materială, iar conștiința socială este determinată chiar de existența socială. Adică,

existența socială determină conștiința socială și nu invers. Pe fondul creșterii economice, se accentuează o serie de probleme, dintre care unele pozitive (creșterea coeziunii sociale, dezvoltarea culturală, dezvoltarea științifică și tehnică, asigurarea educației și sănătății, marginalizarea socială, violență socială, sărăcie).

Alte probleme sunt rezolvate, parțial sau total, pe fundalul aceleiași creșteri economice. Această creștere economică permite, pe ansamblu, soluționarea cvasitotalității problemelor din societate, dar nu de la sine ci prin intervenția mecanismelor statale ale societăților de orice tip. Tipul societății are însă un rol important în soluționarea viabilă a problemelor din societate, prin tipul de programe sociale. În acest context, s-au dezvoltat politicile sociale (după cum am mai arătat), având în vedere atitudinile și acțiunile îndreptate către elaborarea și desfășurarea diferitelor programe sociale.

Deciziile luate prin adoptarea unei politici sociale trebuie să aibă în vedere fundamentarea din perspectivă socială, economică, instituțională. Dar nici una dintre dimensiunile socialului (dimensiunea politică, economică, instituțională) nu trebuie exagerată **sau subestimată**. Economia joacă un rol esențial în desfășurarea vieții sociale, însă deciziile economice nu se mai pot lua în funcție de reguli strict economice, întrucât nu putem izola activitatea economică de restul activităților sociale.

Este evident faptul că activitatea economică se desfășoară într-un context social, iar eficiența acestei activități poate fi superioară dacă deciziile se iau și în

funcție de factori extraeconomici, cum ar fi cei sociali, politici, culturali. Oricât de mult s-ar dori să se acorde economicului rolul determinant funcțional în societate, este evident că acesta nu acoperă totuși **toate** sferele vieții sociale. Or, el nu poate determina (nici chiar în ultimă instanță) aspecte cu care nu interferează, dar, evident, acestea pot fi afectate negativ de decizii fundamentate îngust economic² (Ioan Mărginean, 2004).

Politica socială a unui stat se fundamentează pe diverse elemente, dar nu este total dependentă de vreunul dintre ele. Însă nu putem spune că există un model ideal de politică socială: nici nu se justifică imitarea vreunui model. Proiectarea unui sistem de politică socială trebuie să aibă în vedere situațiile existente în trecut, valorificarea elementelor pozitive ale experienței trecute și elaborarea unei strategii coerente de acțiune pentru atingerea obiectivelor dezirabile din societate.

Sistemele de politică socială trebuie să se armonizeze cu condițiile sociale, economice, politice existente. Deși membre ale Uniunii Europene, statele acestor țări au adoptat politici sociale diferite. Astăzi există preocupări accentuate pentru viitorul politicilor sociale în cadrul Uniunii Europene. Măsurile adoptate până acum au în vedere monitorizarea și coordonarea pentru o compatibilizare (din anumite puncte de vedere), care presupune elaborarea unei Carte Sociale și constituirea unor fonduri sociale, în acest stadiu.

² Ioan Mărginean, *Politica socială*. Studii 1990-2004, Editura Expert, București, 2004, pp. 108-119.

Țările aflate în tranziția către democrație prezintă evoluții relativ diferite în domeniul social, de aceea se întreprind demersuri ca ele să adopte sistemul liberal (în acest domeniu), care este promovat de organismele financiare și economice internaționale. Prin aceasta, se urmărește ca aceste țări să fie ferite de greșelile perioadei postbelice în Europa. O greșeală este considerată a fi dezvoltarea elementelor *welfare-state* (statul bunăstării cu toate consecințele sale în planul economic și social), elemente existente actualmente în toate țările Uniunii Europene. Ioan Mărginean consideră că rezultatul nu este altul decât o sporire a discordanțelor din sistemele de politică socială din noile democrații, cu efecte dintre cele mai negative asupra șanselor de reușită a tranziției și care îngreunează însăși integrarea acestor țări în Uniunea Europeană, dar, totodată, sunt în contradicție cu recomandările ONU referitoare la dezvoltarea socială³.

3.2. Baze etice ale intervenției statului în economia de piață

Evoluția societății actuale presupune, cu necesitate, dezvoltarea echilibrată a sistemelor socio-economice și a tipurilor de economie, care stau la baza acestor sisteme:

- economia liberală, care vizează producția reglementată de legile economiei de piață; aceste legi au un caracter **obiectiv** și reglementează viața economică tot în mod obiectiv, indiferent de

³ Ioan Mărginean, *Politica socială*. Studii 1990-2004, Editura Expert, București, 2004, pp. 218-223.

voința și de conștiința oamenilor. Singura problemă constă în faptul că însăși această activitate economică este desfășurată în și prin participarea oamenilor care sunt subiectivi purtători de conștiință; ceea ce înseamnă că nu putem admite vreo obiectivitate absolută ci numai una relativă. Nici liberalismul economiei liberale nu este și nu poate fi unul nelimitat; există și aici grade diferite de libertate economică, la care se adaugă diferite grade de libertate din diferite alte forme de libertate (politică, socială religioasă ș.a.). Dar, gradele diferite de libertate nu deschid și nici nu pot deschide poarta de intrare în indeterminismul înțeles ca haos sau dezordine socială.

- economia socială, care vizează o redistribuire a veniturilor către populația defavorizată; după repartiție sau după distribuirea bunurilor economice urmează o redistribuire a veniturilor în favoarea populației defavorizate, redistribuirea semnificând ultima fază a aplicării unuia sau altuia dintre principiile repartiției.
- economia solidară, care include întreprinderi și unități de muncă „complementare” sau secundare, amplasate în zone „marginale” sau dependente de „marea economie”, destinate celor mai defavorizate grupuri sociale.⁴ (Dumitri Uzunidis,

⁴ Miftode, Vasile, *Tratat de asistență socială*, Editura Lumen, Iași, 2011, pp. 367-402.

Les Multiples formes de L'Economie solidaire, apud Vasile Miftode); această *conomie solidară* ar putea fi considerată un fel de economie de avarie care funcționează ca subsistem în sistemul economiei sociale.

Iată trei tipuri de economie pe baza cărora se pot fundamenta politici sociale, în funcție de existența condițiilor sociale și politice concrete.

Politicile sociale elaborează, prin strategiile lor, și modalități de intervenție în economie, astfel încât demersurile lor să aibă rezultatele scontate. Statul nu intervine în mecanismele economice propriu-zise, dar poate influența prin: stimularea inițiativei economice, printr-o bună și eficientă informare a consumatorului, prin reglementarea standardelor de calitate a unor produse, prin evitarea monopolurilor (asupra furnizării unor servicii sau produse) și asigurarea unei competitivități reale etc.

Tipurile de intervenție a statului în sistemul economiei de piață au în vedere reglementări, finanțare și producere publică (M. Preda, 2007). În condițiile economiei de piață, majoritatea *bunurilor* sunt *finanțate și produse în sectorul privat*. **Acest sector privat este dominant în economia națională în care statul domină în interesul majorității agenților economici.** Statul are grijă să se respecte calitatea acestora și intervine reglementând acest lucru; valoarea de întrebuințare a bunurilor economice materiale este crescută prin măsuri care se traduc în creșterea calității mărfurilor și serviciilor, iar aceste măsuri sunt luate de stat.

De asemenea, statul intervine și reglementează procurarea unor bunuri de bază (de exemplu, achiziționarea unor alimente cu ajutorul bonurilor alimentare distribuite prin angajator). Statul este acela care poate adopta măsuri de suprainpozitare (de exemplu, accizele în cazul produselor considerate a fi de lux), sau de subvenționare (de exemplu, prețul unor produse sau servicii, este menținut scăzut datorită susținerii producerii lor de către stat – prețul pâinii, bilete de tratament pentru pensionari etc.).

Există și *categoria bunurilor produse de stat și finanțate privat*, cum ar fi electricitatea, energia termică, transportul în comun, asigurările sociale de stat (pensii, șomaj, sănătate). În această situație, statul se implică prin reglementări privind furnizarea acestor servicii, putând să perceapă un preț redus, în funcție de beneficiarul acestui serviciu (de exemplu, furnizarea de energie termică familiilor cu venituri mici și care plătesc doar o parte din costul acestei energii).

O altă categorie este cea a bunurilor *finanțate de stat, dar produse privat*. De exemplu, medicamentele compensate, unele produse realizate pentru armată sau pentru rezerva de stat (în caz de calamități) ș.a.

Mai avem în vedere *bunurile finanțate și produse de stat*. Aici este vorba de bunurile publice, cum ar fi apărarea, educația, serviciile de sănătate.⁵

⁵ Preda, Marian, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie și Globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 74.

Numai astfel de intervenții ale statului (reglementări, subvenționări, taxare) în sistemul economic sunt justificate. Atunci când statul depășește o limită a intervențiilor (impusă de legitățile economice obiective), efectul acestora are o latură negativă. Există un raport între forța coercitivă a statului și forța coercitivă a legilor economice obiective, un raport de natură să rectifice evoluția societății omenеști în direcții previzibile și controlabile prin sistemul viitorilor posibili și realizabili. Este clar că statul, prin politica sa socială, are un rol esențial în redistribuirea bunurilor publice, redistribuire care este acceptată de statele dezvoltate și justificată de următoarele argumente descrise în literatura de specialitate (**Nicholas Barr**, 1998):

- *presiunea exercitată de alegători asupra celor aleși și nevoia de a maximiza numărul de votanți a guvernanților care vor fi forțați să „cumpere” cel puțin jumătate din numărul alegătorilor (majoritatea fiind săraci, cei bogați fiind puțini ca număr). De aici s-a născut nevoia de a redistribui dinspre cei bogați (puțini ca număr de voturi) către cei săraci (foarte mulți ca număr de voturi);*
- *o altă explicație a funcționării redistribuirii de bunuri, venituri, servicii sociale, o constituie redistribuirea voluntară, bazată pe motive altruiste, pe argumente morale (gen echitate socială), dovadă fiind faptul că unii bogați fac oricum donații în favoarea celor săraci, sau chiar*

votează partide care îi vor impozita puternic în scopul redistribuirii.⁶

Menționăm faptul că redistribuirea bazată pe interese electorale este inefficientă. Redistribuirea trebuie înfăptuită după regulile eficienței politicilor sociale (elaborate de o guvernare competentă și eficientă, de o putere executivă responsabilă și cu valențe predictibile).

3.3. Economia solidară – formă etică de protecție socială activă

Solidaritatea socială constă într-o relație de interdependență, de interrelaționare reciprocă la nivel comunitar. Solidaritatea socială este mai mult decât un simplu act de caritate sau altruism (care se caracterizează prin unilateralitate). Ea este specifică societății moderne și a luat naștere din atitudinea comună a indivizilor în fața riscurilor (e vorba de riscul de a pierde, la un moment dat, posibilitatea de a avea venituri necesare subzistenței sau unui trai decent). Prin urmare, solidaritatea socială se manifestă prin extinderea asumării riscurilor la nivelul întregii societăți, astfel încât orice persoană implicată în situația de „nevoie” să poată fi ajutată.

Termenii de nevoie socială, solidaritate socială, justiție socială, aparțin ideologiei social-democrate. Orice

⁶ Preda, Marian, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie și Globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 75. apud Barr, Nicholas, *The Economics of the Welfare State*, Stanford University Press, Stanford, 1998.

individ, pe parcursul existenței sale, se poate afla în situația de a nu face față unor evenimente nedorite (de exemplu, șomaj, accident de muncă). Posibilitatea de ajutorare s-a conturat prin renunțarea, la nivelul întregii societăți, la atitudinea de autosuficiență în fața nevoii.

Această atitudine este aspru criticată de conservatori, neoliberali care pun accent pe **merit și răsplată**, pe principiul suficienței autoajutorării. Recunoașterea lipsei autosuficienței în fața unor evenimente nedorite generează universalismul în raport cu riscurile. Astfel, resursele (necesare satisfacerii nevoilor) sunt redistribuite de la cei care dispun de ele și pot face față nevoilor, către cei ce nu au resursele necesare a face față nevoilor.

E important să precizăm că redistribuția, în această situație, nu se face de la cei prosperi la cei săraci, ci se face de la cei ce muncesc și cotizează, către cei ce nu muncesc (șomeri, pensionari, concediu de boală), dar au cotizat și vor cotiza atunci când redobândesc capacitatea de muncă sau un loc de muncă. Cetățenia socială, respectiv dreptul social, sunt elementele în virtutea cărora indivizii pot beneficia de solidaritate socială (cf. **Baldwin P.**, 1990).⁷ Garantul acestor beneficii, în virtutea cetățeniei, este statul bunăstării, care devine o formă de management social al riscurilor.

Societatea actuală face necesară trecerea de la economia socială, caracterizată prin redistribuirea veniturilor,

⁷ Baldwin, P., *The Politics of Social Solidarity. Class Bases of the European Welfare State, 1875-1975*. Cambridge, US: Cambridge University Press, 1990.

apărută în anii '70, la economia solidară, caracterizată prin protecția persoanelor aflate în situația de excluziune socială, oferindu-le un loc de muncă și nu alocații care stigmatizează, sunt degra-dante, lezează demnitatea, stimulează dependența de ajutoare și demobilizează. Iată o serie de factori negativi, care determină apariția unei tendințe de autoajutorare, prin muncă.

Pe de altă parte, tehnologiile extrem de avansate, introduse în procesele de producție în ultimii ani, au făcut să crească profitul în condițiile reducerii eforturilor fizice și ale timpului. Această situație a accentuat problema șomajului și a impus explorarea unor soluții alternative. Economia solidară are o latură umanistă, în ciuda faptului că o economie eficientă reclamă micșorarea numărului locurilor de muncă și ignorarea celor excluși din muncă.

În societatea actuală, sectorul economic devine responsabil pentru existența categoriilor defavorizate, marginalizate și, în special, pentru existența numărului mare de șomeri, de excluși din sfera muncii. Se impune cu necesitate un tip de economie care să vizeze problemele sociale, indiferent de legile stricte ale economiei marfă, sau ale producției bazate pe profit. E necesară implicarea statului în procesul de dezvoltare economică solidă-rizantă, în plan socio-uman.

Definim, astfel, economia solidară ca acea formă a economiei ce are drept efect solidaritatea umană, mai ales în perioadele de criză, în raport cu diferite populații marginalizate și în funcție de forța valorilor morale și

comunitare (V. Miftode, 2002).⁸ Revenind asupra raportului social-economic, este relevantă următoarea afirmație: eficacitatea sistemului economic depinde de natura și, mai ales, de eficacitatea sistemului social, de „starea populației”, de nivelul de trai și de ponderea „populațiilor defavorizate”. Nu putem vorbi de o economie performantă într-o societate în criză umană, lipsită de valori și coeziune, de solidaritate și spirit comunitar. Desprindem concluzia că solidaritatea nu vizează doar categoriile defavorizate, ci întreaga populație.

Economia solidară are particularitatea de a se adresa numai șomerilor, exclușilor din sistemele de muncă, segmentelor de populație dependentă, aflată în nevoie. Prin intermediul formelor și unităților economiei solidare de oferă locuri de muncă pentru reinserția socială a șomerilor, a persoanelor care nu au găsit soluție. Economia solidară este o formă de protecție activă a persoanelor, o alternativă eficientă la soluțiile de protecție pasivă, prin asistarea socială.

Este evident faptul că sistemul economiei de piață nu recunoaște și nu legitimează economia solidară sau informală. Cu toate acestea, literatura de specialitate menționează instituționalizarea procesului de „solidarizare mondială” și de dezvoltare a unei „economii solidare” europene sau regional-mondiale (e vorba de transferul de investiții, de mijloace financiare non-

⁸ V. Miftode, Vasile (coord.), *Populații vulnerabile și fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iași, 2002, p. 13.

rambursabile către țările aflate în criză; instituirea unor asociații sau ONG-uri ce dezvoltă activități informale sau solidare în zonele problemă ale lumii).⁹

3.4. Structurile politice ca agenți ai politicilor sociale

Diferitele modele de politici sociale se asociază cu anumite concepții, putându-se distinge trei mari orientări: orientarea de dreapta, orientarea de stânga, orientarea de centru politic.

Orientarea de dreapta se sprijină pe principiul *laissez faire*, punând accent pe maximul bunăstării ca efect al libertății, al exercițiului libertății graduale și/sau progresive. Gradele de libertate își spun cuvântul în dobândirea bunăstării generale, în mod treptat, progresiv; o libertate explozivă nu înseamnă însă și o bunăstare de aceeași factură. Distribuirea veniturilor, a educației sociale, depinde de sistemul productiv și puterea individuală de negociere în relația cu piața.

Orientarea de stânga accentuează valoarea egalității și dreptul tuturor cetățenilor de a lua parte la activitățile politice, economice și sociale, care nu sunt posibile pentru cineva aflat în starea de sărăcie.

Orientarea de centru acordă importanță libertății individului, cât și pieței ca mijloc de distribuție. Responsabilitatea statului trece dincolo de asigurarea nivelului de subzistență. Din punct de vedere istoric, se înregistrează

⁹ V. Miftode, Vasile (coord.), *Populații vulnerabile și fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iași, 2002, pp. 13-23.

o evoluție a politicilor sociale de la modelul individualismului represiv la modelul liberal și modelul universalist al statului bunăstării.

Individualismul represiv este caracteristic începuturilor individualismului, reluat într-o anumită măsură de orientarea de dreapta. El pune accent pe libertatea de acțiune a individului și pe faptul că trebuie să-și asume responsabilitatea faptelor și deciziilor sale.

Individualismul liberal creează primele elemente ale statului bunăstării sociale. Sistemul de piață este considerat calea morală și justă de obținere a prosperității, dar apar și victime ale „jocului pieței”, ceea ce face necesară asigurarea împotriva riscurilor: boală, șomaj, pensii. Victimele jocului pieței nu justifică măsuri exagerate de limitare a oscilației prețului în jurul valorii mărfurilor, printre mărfuri numărându-se și oamenii ca forță de muncă.

Modelul universalist face ca statul să fie răspunzător de bunăstarea cetățenilor săi, ceea ce impune o politică amplă de redistribuire a veniturilor. Acest model a fost aspru criticat în anii '80 datorită lipsei de eficiență, lipsă de resurse, abuz în ceea ce privește acordarea de ajutoare nemeritate. Politicile sociale, în fostele țări comuniste, se elaborează în așa fel încât să fie în concordanță cu noile caracteristici ale economiei de piață.

Societatea contemporană este marcată de rolul fundamental pe care partidele politice îl au în identificarea și statuarea problemelor sociale, așa cum arăta G. Poede,

2002.¹⁰ Atât partidele reprezentate în parlament, cât și partidele aflate la guvernare se folosesc de analiza problemelor sociale pentru a fundamenta politici sociale și programe sociale.

Necesitatea de a rezolva problemele sociale ale societății contemporane a influențat activitatea partidelor politice. Putem spune că aceasta are o importantă dimensiune socială, vitală pentru afirmarea și menținerea partidului și ideologiei sale. Partidele politice pun accent pe acțiunea politică ce are ca obiectiv participarea la guvernare și medierea dintre guvernanți și guvernați.

Partidul politic este o organizație cu caracter permanent, structurat ierarhic și geografic, a cărui finalitate este exercitarea puterii politice, pe baza unui program pentru care a primit acceptul din partea electoratului, în cadrul unei competiții politice libere.

Maurice Duverger¹¹ a identificat două tipuri de partide: *partide de origine parlamentară* și *partide de origine exterioară parlamentelor*. Primul tip a permis existența unor structuri cu caracter permanent, sub forma partidelor politice, datorită afinității politice a grupurilor parlamentare, a extinderii sufragiului popular și constituirii comitetelor electorale (legate între ele la nivel național). Cel de al doilea tip rezultă dintr-un punct de

¹⁰ G. Poede, *Politici sociale*, Editura Edict, Iasi, 2002, pp.57-59.

¹¹ Maurice Duverger (1917-2014) a conceput o teorie, cunoscută sub numele de legea lui Duverger, care identifică o corelație între un sistem de alegeri și formarea unui sistem cu două partide.

vedere care este rezultatul presiunii sociale pe care sindicatele, diversele asociații o exercită asupra parlamentelor pentru *reprezentarea intereselor lor predominant sociale*.¹²

Kay Lawson¹³ arăta în „Partidele politice și grupurile de interes” că partidele reprezintă o putere și au rolul de a stabili o legătură între cetățeni și stat pentru a elabora programe prin care să vizeze interesele electoratului, pentru a organiza campaniile electorale și a selecționa candidații pentru alegerile locale și generale.

Cucerirea puterii politice este aceea care permite punerea în practică a programului guvernamental (program care cuprinde și măsuri, soluții pentru problemele sociale). Cucerirea puterii politice în stat este posibilă atât pe cale nonviolentă, cât și pe cale violentă. Preferabilă este calea nonviolentă, folosirea mijloacelor pașnice, ale democrației. Dar, uneori este evitată calea pașnică a mecanismelor democratice și grupurile recurg la violența revoluționară pentru a cuceri puterea politică.

Mișcările sociale îndeplinesc și ele funcții de mediere, de clarificare a conștiinței colective, de presiune asupra autorităților publice. **Alain Touraine**¹⁴ definește mișcările

¹² G. Poede, *Politici sociale*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 58 apud Maurice Duverger, *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*, 1964.

¹³ Kay Lawson, *Parties politiques et groupes d'intérêt*, Pouvoir, nr. 79, 1996. p. 37.

¹⁴ Alain Touraine, a fost inițiatorul termenului de „societate post-industrială”. Opera lui Touraine se bazează pe o „sociologie a acțiunii”, pe care a numit-o „acționism”. Consideră că societatea își modelează viitorul prin mecanisme structurale și lupte sociale proprii. https://en.wikipedia.org/wiki/Alain_Touraine

sociale ca fiind organizații structurate care promovează și apără interesele membrilor săi.

O mișcare socială ne arată pe cine reprezintă, ce interese apără, și dacă sunt grupuri specifice sau grupuri cu caracter global. Ele se bazează pe principiul opoziției, luptă împotriva unui blocaj, a unei rezistențe, inerții. Orice mișcare acționează pentru promovarea unor valori, valori care pot să fie ale întregii societăți. Nu de puține ori, mișcările sociale au promovat valori umane și drepturi sociale.¹⁵

Grupurile de interes și grupurile de presiune fac și ele parte din sistemele politice moderne. Ele apără interesele lor specifice în raport cu autoritățile publice. Aceste grupuri se constituie pentru a apăra avantaje pe care le dețin.

Grupurile de interes se pot transforma în grupuri de presiune atunci când doresc să obțină de la puterile publice unele reglementări care favorizează interesele lor (de exemplu, organizațiile profesionale). Așa cum arăta Jean Meynaud în lucrarea „Grupurile de presiune”, aceste grupuri sunt eficace în acțiunile lor datorită capacității financiare, capacității instituționale, statutului social și, nu în ultimul rând, datorită numărului membrilor (redus).

¹⁵ G. Poede, *Politici sociale*, Editura Edict, Iasi, 2002, pp. 58-59 apud Alain Touraine, *Sociologie de l'action*.

3.5. Justiție socială și redistribuire economică

Termenul de justiție socială și cel de dreptate socială par a se confunda, par a se identifica prin semnificațiile lor concordante; și chiar par a stabili un raport de concordanță de tipul celui de identitate. Aici mai trebuie să comparăm termenii respectivi sub raportul lor cu termenul de înfăptuirea justiției și cu cel de înfăptuire a dreptății.

Spre sfârșitul acestor operații de analiză comparativă a celor doi termeni ajungem la o concluzie remarcabilă: conexiunea celor doi termeni este una necesară și se sprijină pe pe aceeași categorie economică de repartitie și derivatele acesteia (distribuire, redistribuire, ș.a).

Norma juridică primează, dar norma morală o secondează pe aceasta și de aceea ea nu trebuie neglijată în nici o analiză științifică; iar, politicile sociale eficiente trebuie să implementeze soluții care să armonizeze funcționarea sincronă a celor două tipuri de norme.

Printre numeroasele aspecte ale politicilor sociale se numără și aspectul moral, un aspect deosebit de complex și controversat. Anii '90 ai secolului al XX-lea se fac remarcăți printr-o critică aspră la adresa statului bunăstării. Argumentul principal îl constituie impozitarea crescândă a veniturilor, considerată a fi o frână serioasă în calea investițiilor.

Se consideră că cei mai afectați sunt micii întreprinzători, care falimentează, iar competitivitatea întreprinderilor nu e una reală. Astfel s-a produs o stare de

nemulțumire între cei care finanțează politicile sociale și cei ce beneficiază de aceste programe sociale, între cotizanți și beneficiari, între generații, între persoane active și persoane inactive, de aceeași vârstă. Pentru o corectă înțelegere a locului și rolului politicii sociale într-o societate, e nevoie să aducem în discuție problematica conceptelor de justiție socială, bunăstare socială, distribuire și redistribuire socială, libertate și drepturi sociale. Se observă că politicile sociale bine structurate din statele cu o economie dezvoltată generează deficite bugetare. Sistemul de protecție socială este criticat pentru efectele sale secundare, cum ar fi dependența creată celor săraci sau altor grupuri țintă, nestimularea atitudinii active, responsabile față de propria situație, de evoluția profesională etc. Toate acestea au determinat apariția fenomenului social de inegalitate și excludere socială.

Etienne Balibar și Robert Castel consideră excluderea ca fiind o formă extremă a inegalității.¹⁶ Alain Touraine preciza că atât excluderea, cât și inegalitatea sunt fenomene care țin de contexte diferite ale spațiului economico-social. E important să sesizăm deosebirea dintre inegalitate, precaritate și excludere, fiindcă ele nu se identifică. Touraine susține că inegalitatea își găsește sensul în cadrul unei societăți cu o economie bazată pe producție rațională, în care întreprinderile sunt compatibile cu sistemul. Fenomenul excluderii apare atunci

¹⁶ G. Poede, *Politici Sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002 apud Etienne Balibar și Robert Castel, *Exclusion et Inégalités*, Editions Esprit Paris, 1992.

când apar schimbări importante de strategie, de modernizare.

Astfel, se produce o discordanță între cerințele sociale și organizare. Societatea contemporană este permisivă și asigură tuturor posibilitatea de a fi întreprinzători și de a câștiga. În această situație e benefică funcționarea justiției, „punerea în funcțiune a unor mecanisme care să asigure reguli de joc și un minimum de justiție”¹⁷. Este important să încercăm a stabili care este limita acceptabilă a inegalității într-o societate. Decalajele prea mari între bunăstare și sărăcie constituie semnale de alarmă pentru echilibrele sistemelor și starea de boom economic, de exemplu.

Preocupările sociale pentru stabilirea principiilor dreptății sunt legitime, deoarece ele reglementează raporturile dintre indivizi, asigură o bună funcționare a democrației și orientează just politicile economice și sociale. Factorii actuali care determină amploarea inegalităților sociale sunt individualismul exagerat, progresul tehnic, modificările în sistemul economic și sistemul juridic.

Inegalitățile se manifestă la nivelul veniturilor, al accesului la educație, cultură, volumului cheltuielilor etc. Însăși politica egalității de șanse (de reducere a barierelor sociale) se află în cumpănă; și pune problema eficienței continuării unei astfel de politici globale (care

¹⁷ G. Poede, *Politici Sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 22.

să cuprindă toți membrii societății), dar având ca alternativă concentrarea atenției asupra unor grupuri țintă (politici selective), fiind vorba de persoane aflate în dificultate. Considerăm că este necesară și utilă negocierea socială și reconsiderarea criteriilor de redistribuire.

Inegalitatea reclamă reglementarea accesului la drepturi (venituri, loc de muncă, remunerarea muncii, sănătate, locuință, timp, mobilitate socială, libertate, adică ceea ce numim calitatea vieții); excluderea reliefează imposibilitatea accesului la drepturi, ca rezultat al discriminării sau al insuficienței resurselor (e vorba de venituri, nivel de instrucție, relații sociale), iar precaritatea înseamnă stabilitate redusă în ceea ce privește venitul, locul de muncă, sănătatea, locuința.

Drepturile universale ale omului stipulate în Declarația Drepturilor Omului a ONU prevăd obligativitatea statelor de a oferi o protecție eficace a cetățenilor, prin programe de formare profesională, prin lărgirea pieței muncii, reconsiderarea statutului de salariat, elaborarea cu atenție a unei legislații cu caracter social, estomparea diferențierilor dintre femei și bărbați (în ceea ce privește salariul și locul de muncă).

Inegalitatea, ca fenomen social, se poate manifesta atunci când este vorba de accesul la un loc de muncă, precum și de structurile de încadrare socială. Chiar în interiorul pieței muncii există inegalități care decurg din diversitatea contractuală. Unii salariați au contracte de muncă pe o perioadă determinată, contrar prevederilor legale (aceasta are efect negativ asupra folosirii constante a capacității de muncă a unei persoane aptă de muncă).

O inegalitate în plan social se produce atunci când e vorba de accesul la diversele servicii sociale. Colectivitățile, comunitățile care conțin un număr însemnat de persoane cu statut social precar, se confruntă cu o diversitate redusă a serviciilor. Aceasta se datorează diferențelor de fiscalitate, de la o colectivitate la alta, de la o zonă la alta (se cunoaște faptul că liderii zonelor mai puțin dotate, nemodernizate, solicită o contribuție financiară redusă din partea locuitorilor). Inegalitate geografică înseamnă inegalitate de acces la echipamente publice, la diverse forme de transport, la diferite utilități, la informație etc.

Rezultă de aici că redistribuirea nu dispune de mijloace care să îi permită să se realizeze în mod echitabil. Atunci când vorbim de redistribuire, nu trebuie să ne limităm la venituri; ea se extinde și asupra serviciilor sociale, facilităților, drepturilor și chiar asupra libertăților.

În acest sens, **John Rawls** afirma că ar trebui redistribuite toate acele resurse care constituie „baza respectului de sine”¹⁸. Amartya Sen consideră că scopul unei redistribuiri echitabile este acela de a oferi cetățenilor capabilitățile care să le dea o minimă funcționalitate socială, am spune, o normală funcționalitate socială

¹⁸ John Rawls profesor de filosofie politică la Harvard și autorul lucrărilor: *A Theory of Justice* (1971), în care se fundamentează doctrinara bazele statului-providență și a liberalismului egalitarist (social), prin concilierea economiei de piață cu asistențialismul, a libertății personale cu echitatea ajutorului acordat celor aflați în nevoie, a economiei keynesiene cu liberalismul.

https://ro.wikipedia.org/wiki/John_Rawls

(e vorba de accesul la servicii de sănătate, educație, accesul neîngrădit pe piața muncii).

Specialiștii – sociologi, economiști, juriști, filosofi – s-au orientat la sfârșitul secolului XX către problema reducerii inegalității sociale. Această atitudine nu este întâmplătoare, ea pleacă de la premisa că adâncirea inegalității sociale intră în conflict cu normele politice, morale, culturale ale democrației; această formă de organizare economico-socială poate deveni vulnerabilă.

Echitatea însăși nu poate fi concepută decât ca „rezultat al combinării principiului libertății cu cel al egalității”¹⁹.

Rawls a asociat egalitatea cu perspectiva șanselor și libertatea cu reducerea inegalității. Dreptatea realizată prin justiția socială este considerată a fi un mediator al eventualelor conflicte. Pe de altă parte, principiile sociale care stau la baza funcționării societății sunt diluate de pluralitatea intereselor și a valorilor.

Inegalitatea veniturilor influențează viața politico-socială, iar pentru susținerea sistemului politic este necesară dezvoltarea pe baze reale a egalității. „... într-o societate extrem de inegalitară, grupurile defavorizate vor căuta să reducă diferențele sociale, economice și politice prin mijloacele procesului electoral, pentru a reașeza proprietatea și venitul acolo unde le este locul în sistemul social al societăților moderne.

¹⁹ G. Poede, *Politici Sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 28.

Acest obiectiv poate fi realizat prin politici de redistribuire a venitului în favoarea celor dezavantajați, sau printr-o pondere mai mare a cheltuielilor sociale. Blocarea acestor politici produce o erodare a încrederii în legitimitatea procesului democratic, grupurile nemulțumite îndreptându-se spre metode non democratice de participare politică, de nesupunere civică și violență.”²⁰ (G. Poede, 2002).

Justiția socială este călăuzită de principii, de puncte de reper sau/și sisteme de referință. Principiile după care trebuie să se călăuzească justiția socială sunt reducibile, după Rawls, la *principiul libertății* și la *principiul diferențierii*.

- conform principiului libertății, ea trebuie distribuită respectând dreptul egal și având ca reper libertatea maximă dobândită de ceilalți;
- conform principiului diferențierii, inegalitățile trebuie gestionate astfel încât să fie avantajat segmentul vulnerabil al populației, pentru ca să se creeze condițiile unei corecte egalități a șanselor.

El a fost criticat de Robert Nisbet și de David Miller, care considerau că modelul lui Rawls este irealizabil. Drept urmare, Miller aduce în atenție, după analize minuțioase, trei elemente ale justiției sociale: *drepturi*, *merite (pentru care faci eforturi)*, *nevoi*.²¹ E foarte interesant

²⁰ G. Poede, *Politici Sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 31.

²¹ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 100 apud David Miller, *Social Justice*. Oxford: Clarendon Press.

cum meritele unui individ (bonus) și nevoile altui individ (reclamă satisfacerea lor) intră în conflict, care se rezolvă diferit, în funcție de tipul de societate. Astfel, într-o economie bazată pe piață, meritele primează, iar într-o societate colectivă primează nevoile. De aceea, e imposibil să elaborăm o teorie generală a justiției sociale, afirma Miller.

Cu toate acestea, **Spicker**, în 1988, a încercat o definire a justiției sociale, o delimitare conceptuală riguroasă care s-a dovedit a fi doar o tentativă și nu o reușită deplină: este o *distribuire proporțională a bunăstării în raport cu un anumit criteriu considerat a fi relevant, adecvat sau legitim. Criteriile cel mai frecvent utilizate sunt: statusul, munca, libertatea, drepturile, meritele, nevoia.*²²

Așadar, se pune problema resurselor pe care statul trebuie să le redistribuie (și care sunt importante pentru bunăstarea individuală și colectivă), și a criteriilor în baza cărora se produce redistribuirea. În ultimii zeci de ani s-au elaborat diverse modele de redistribuire, fundamentate rațional, științific, însă tot argumentația morală (strâns legată de valori și norme sociale) stă la baza modelelor de justiție socială. Ele rămân fundamental legate de spațiul cultural care le produce, promovează și susține (John Rawls, 1976).

²² Spicker, P., 1988: Principles of Social Welfare. An Introduction to Thinking about the Welfare State. London:Routledge.

4. Nevoi sociale, sărăcie și excluziune socială

4.1. Considerații asupra sărăciei și nevoii umane

Politicile sociale elaborează preponderent strategii anti-sărăcie. Aceasta demonstrează existența fenomenului sărăciei și a unor categorii de populație private de bunuri necesare subzistenței, aflate în situația dramatică de a solicita ajutor pentru a putea să subziste. Au fost întreprinse nenumărate cercetări pentru definirea acestui fenomen, descrierea elementelor specifice, evaluarea efectelor sale și a categoriilor afectate de sărăcie. „Sărăcia este o boală a societății. Ea produce suferință celor aflați sub incidența ei, deranjează, prin manifestările ei, întreaga societate, afectează capacitatea de dezvoltare a corpului social și funcționarea economiei. Combaterea ei este dictată de considerente de ordin umanitar, de justiție socială, dar și din rațiuni de eficiență economică și liniște socială.”¹ (**Maria Molnar**, 1999).

Specialiști din mai multe discipline cum ar fi economie, sociologie, științe politice, juridice, precum și guvernanți, politicieni, oameni de rând, sunt cu toții preocupați de fenomenul sărăciei.

¹ Molnar, Maria, *Sărăcia și protecția socială*, Editura Fundația România de Măine, București, 1999, p. 8.

Acest fenomen are actualitate (și în țările dezvoltate din punct de vedere economic, social, politic) chiar dacă lupta împotriva sa a început cu câteva secole în urmă. Astăzi vizibilitatea fenomenului se datorează și presei scrise, dar mai ales audio-vizuale, respectiv, televiziunii care organizează emisiuni ce aduc la cunoștința publicului larg efectele sărăciei și invită la solidaritate. Presa și jurnaliștii au un rol esențial în dezvăluirea unor aspecte nebănuite ale sărăciei, prin faptul că oferă nuanțe pe care datele statistice nu au cum să le surprindă. De multe ori, instituțiile publice și societatea civilă nu au cum să rămână indiferente la mostrele ce indică amploarea și gravitatea fenomenului, arătate de presă.

În România post-decembristă, jurnaliștii au semnalat pauperizarea generală și polarizarea societății în bogați și săraci. Tot presa face cunoscute rezultatele sondajelor și ale cercetărilor întreprinse de diferite centre de sondare, precum și de Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții. Aceste instituții au înregistrat, în anii tranziției, deteriorarea crescândă a nivelului de trai al populației.

Este evident faptul că sărăcia este un fenomen deosebit de complex, cu aspecte pornind de la cele economice până la cele morale și psiho-sociale. La început, au primat factorii economici în analiza sărăciei. Mai târziu, pe măsură ce dinamica socială s-a intensificat și omul a evoluat sub aspectul trebuințelor, al nevoilor, sărăcia a căpătat noi dimensiuni (mult mai subtile) și noi discipline științifice au început să analizeze fenomenul sărăciei (psihologia fiind una dintre acestea). De exemplu,

disciplina numită *antropologia* a elaborat și a explicat conceptul de „cultură a sărăciei”.

Oscar Lewis², în 1959, arăta că *sărăcia este un mod de viață*, marcat de lipsuri economice, dar și de o copilărie scurtă, inițiere timpurie în sex, rată scăzută a mariajului formal, abandonul frecvent al copiilor, dominanța maternală și sentimente puternice de marginalizare, dependență și inferioritate. *Cultura sărăciei este rezistentă la schimbare*, afirma antropologul Oscar Lewis, întrucât „până când copiii săracilor (*slum children*) ajung la vârsta de șase sau șapte ani au absorbit deja valorile de bază și atitudinile subculturii lor și nu sunt capabili psihologic să profite din plin de condițiile în schimbare sau de oportunitățile crescute care se pot ivi în timpul vieții lor”³ (O. Lewis, *The Culture of Poverty*).

Eticheta de sărac nu poate fi pusă oricui, ne arată O. Lewis. Referindu-ne la sărăcia individuală, săracii capabili din punctul de vedere fizic al muncii sunt responsabili de propria sărăcie și nu ar merita intervenție socială. Dacă sărăcia se autoreproduce în individ până la șase, șapte ani, nu-i putem considera pe

² Oscar Lewis (1914-1970) – antropolog american ce a arătat că apariția culturii sărăciei este atât o adaptare, cât și o reacție a claselor sărace la poziția lor marginală într-o societate capitalizată și extrem de individualistă. Cultura sărăciei transcende granițele naționale; Lewis a văzut cultura sărăciei ca fiind rezultat din diviziunile de clasă și, prin urmare, prezentă în întreaga lume. https://en.wikipedia.org/wiki/Oscar_Lewis

³ Oscar Lewis, *La Vida; A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*—San Juan and New York, 1969, p.49.

acești copii responsabili de condiția moștenită. De altfel, Lewis a realizat o dihotomie între „săraci care merită să fie ajutați” (*deserving poor*) și „săraci care nu merită ajutorul” (*undeserving poor*).

Acest model al culturii sărăciei a influențat politicile publice americane, elaborate în 1965, privitoare la situația materială a negrilor. Perpetuarea modelelor patologice de abandon, divorț, nașteri ilegiteime însemna, de fapt, perpetuarea sărăciei.

Pornind de la astfel de idei, sărăcia nu a mai fost privită, din punctul de vedere al relației de determinare cauzală, la nivelul individului. În mod eronat, indolența era pusă pe primul plan în justificarea sărăciei. Treptat, funcționarea incorectă a sistemului social, structura instituțională a mediilor sociale, au devenit obiectul analizei sărăciei. A fost identificată o corelație puternic pozitivă între două variabile dependente: gradul de incorectitudine din funcționarea sistemului social și gradul de sărăcie: creșterea gradului de sărăcie este determinată, în mod nemijlocit, de creșterea gradului de incorectitudine din funcționarea sistemului social. Soluția la surmontarea problemei sărăciei o constituie, deci, suprimarea progresivă a incorectitudinii distribuirii mijloacelor de producție între membrii societății. Adică, este preferabilă creșterea gradului de înzestrare tehnică a forței de muncă și împrumutarea ei cu mijloace de producție, în raport cu creșterea gradului de redistribuire a produselor finite, a valorii, a plusvalorii, a profitului.

S-a constatat că grupurile sociale de condiție precară se confruntă cu diseminări rasiale și nu beneficiază de aceleași oportunități ca și alte grupuri sau microgrupuri sociale. Această deplasare a cauzalității sărăciei de la nivel individual la nivel societal a antrenat măsuri de politică socială menite să schimbe fundamental situația unor grupuri sociale, semnificative din punct de vedere numeric. Se accentuează din ce în ce mai mult obligațiile pe care societatea le are față de cei săraci, precum și compartimentele dezvoltate de membrii comunității. Lipsa de oportunități, inegalitatea socială se conturează drept cauze ale sărăciei.

Gânditorii preocupați de problema sărăciei au avansat termenul *underclass*, adică clasa de jos sau subclasă. **Karl Marx**⁴ a definit clasa în termenii relațiilor dintre indivizi și mijloacele de producție, dar nu ca grupuri diferite ca venituri. Pe el l-a interesat, prioritar, poziția individului față de mijloacele de producție.

⁴ Karl Marx(1818-1883) – filozof, istoric, economist, sociolog și jurnalist, întemeietor împreună cu Friedrich Engels al teoriei socialismului științific, teoretician și lider al mișcării muncitorești. A avut o influență importantă asupra istoriei politice a secolului al XX-lea. Karl Marx împreună cu Friedrich Engels a scris și a publicat în 1848: *Manifestul Partidului Comunist*. Marx a argumentat că sistemul capitalist, la fel ca și sistemele socio-economice precedente, produce tensiuni interne care îl conduc la distrugere. Așa cum capitalismul a înlocuit feudalismul, capitalismul va fi înlocuit de comunism, o societate fără clase, care urmează unei perioade de tranziție în care statul va fi un instrument al dictaturii proletariatului. Lucrarea cea mai importantă se intitulează *Capitalul*.

Astfel, un grup minoritar (ca număr și situație) deține controlul asupra mijloacelor de producție; el, respectivul grup, nu produce, însă preia plusprodusul de la majoritatea celor care produc. Aceștia din urmă produc, punând în funcțiune mijloacele de producție, și primesc în schimb prețul forței lor de muncă, adică salariul. Este evident faptul că Marx a pus accent pe dominația clasei deținătoare de mijloace de producție principale.

Clasa socială care deține proprietatea asupra principalelor mijloace de producție din o societate determinată deține și puterea politică în stat, fiind clasa socială dominantă în stat. Așa este, de exemplu, clasa socială a burgheziei sau a capitaliștilor care conduce statul responsabil de promovarea politicilor sociale în societățile cu democrații stabile și durabile.

În centrul preocupărilor cognitive ale celor mai de seamă oameni de cultură din istoria universală a omenirii au stat problemele claselor sociale sărace sau ale oamenilor cu insuficiente mijloace de subzistență. O astfel de personalitate culturală a fost și Karl Marx, remarcabilul tânăr hegelian devenit ulterior bătrânul gânditor al majorității proletare din *underclass*. Abordarea clasială a structurii societății omenești este și meritul filosofului Karl Marx dublat de economistul Karl Marx, *abordarea clasială* însemnând cunoașterea, înțelegerea și interpretarea societății omenești din perspectiva scindării ei în clase sociale antagoniste sau cu interese fundamentale ireconciliabile, care se exclud reciproc și nu se pot împăca.

Din orice punct de vedere ai privi-o, societatea omenească ne apare ca entitate structurată pe trei nivele: infrastructura, structura și suprastructura. Infrastructura constituie totalitatea mijloacelor de producție din compunerea modului de producție, structura reprezintă baza sau ansamblul relațiilor de producție, iar suprastructura semnifică unitatea dintre ideologie și mecanismele care o fac funcțională.

Dar, înainte de toate, societatea omenească este o formațiune bio-psiho-socio-culturală și istorică complexă care a parcurs și care va parcurge etape multiple și diversificate de evoluție, pe care Karl Marx le-a examinat sau/și le-a prognozat cu o amănunțită profunzime analitico-sintetică. „*Munca l-a creat pe om*”, susțineau clasicii marxismului, dar nu atât munca individuală cât cea coordonată în grup, în grupuri de indivizi umani cu scopuri comune.

Mai este ceva anume aici de remarcat: numai munca coordonată și sincronizată dă roade de natură să asigure subzistența tuturor indivizilor umani apti de muncă sau inapti de muncă, dar care trebuie să trăiască și ei împreună cu semenii lor. Aceasta aduce în discuție organizarea științifică a producției și a muncii, organizare imposibilă în absența statului și a instituțiilor statale sau cel puțin prestatale.

Problema care apare este aceea a implicării statului în organizarea muncii și a producției materiale, implicare de la intensități minimale la intensități maximale; așa se face că nu ne putem izola de o abordare marxistă a

raporturilor dintre societete și stat, dintre individul uman, grupul social, societatea globală și stat.

Toate acestea sunt entități cu caracter istoric, dar pe noi ne interesează aici, în cel mai înal grad istoricitatea statului și a societății umane. Cea mai întinsă perioadă din evoluția societății a fost lipsită de stat și de formațiuni prestatale, acestea din urmă având un caracter istoric, în sensul că ele au apărut, s-au dezvoltat și au dispărut sau vor dispărea.

Statul, în accepțiunea marxistă, a apărut ca un instrument de reglementare a raporturilor dintre clasele sociale antagoniste care amenințau cu disoluția însăși societatea omenească, dacă statul nu ar fi înăbușit sau temporizat lupta de clasă.

Dar, ce sunt, mai exact, clasele sociale? Clasele sociale sunt grupuri mari de oameni care se deosebesc între ele prin poziția pe care o ocupă față de principalele mijloace de producție, prin mărimea și forma venitului pe care și-l însușesc, prin locul și rolul pe care îl ocupă în sistemul producției sociale. Grupurile mari de oameni sunt altele decât grupurile sociale mici, de maximum 40 de membri; membrii acestora nu stabilesc între ei relații interpersonale, adică relații directe, nemijlocite și conștiente. În grupurile sociale mici fiecare se cunoaște cu fiecare, ceea nu este posibil în cadrul grupurilor sociale mari de tipul claselor sociale. Poziția față de principalele mijloace de producție înseamnă faptul că grupurile sociale mari au sau nu au, în proprietate, cele mai importante bunuri economice prin care se produc alte

bunuri economice. Unele clase sociale mari sunt proprietare asupra mijloacelor de producție, în timp ce altele sunt nonproprietare asupra mijloacelor de producție, fiind nevoite să muncească la clasele care dețin principalele mijloace de producție. Karl Marx distingea aici, în orânduirea capitalistă, două clase sociale antagoniste: clasa burgheziei sau clasa exploatatoare I clasa muncitoare sau clasa muncitoare, adică proletariatul. Forma venitului pe care și-l însușesc poartă numele de profit, la clasa burgheziei și salariu, la proletariat. Profitul total al clasei burgheziei este supradimensionat în raport cu salariul total al clasei muncitoare. Deși este grup social mare, clasa capitaliștilor sau clasa burgheziei este cu un efectiv inferior în rapor cu cfectivul clasei muncitoare.

Clasele sociale care au în proprietate cea mai mare parte din mijloacele de producție sunt clasele sociale dominante în societate și exploatatoare ale celorlalte clase sociale, susține Karl Marx. Clasele sociale dominante în societate sunt, de-a lungul istoriei, clasa stăpânilor de sclavi, clasa socială a nobililor feudali, clasa capitaliștilor sau burghezia; aceste clase se ocupă de organizarea producției materiale, în mod direct sau în mod indirect (prin plata unor manageri specializați în creșterea profitului, a ratei profitului și a rentabilității).

Clasele sociale dominate produc bunurile materiale din care clasele sociale dominante rețin pentru sine surplusul de venit, restul de venit fiind însușit de clasele sociale dominate, iar volumul acestui venit fiind unul

minimal, de subzistență. În cazul proletariatului sau al clasei muncitoare, era și este vorba despre așa-numitul salariu despre care știm că reprezintă prețul forței de muncă în calitatea ei de marfa forță de muncă. Proletariatul este și el stratificat în păaturi sociale, cea mai săracă pătură socială proletară făcând obiectul atenției statului bună stării generale.

Societățile scindate în clase sociale antagoniste și în păaturi sociale antagoniste, cu interese ireconciliabile (care nu se pot împăca), nu prezintă stări de echilibru static, ci prezintă stări de echilibru dinamic, stări de echilibru în mișcare sau în devenire, tocmai datorită așa-numitei luptă de clasă; Karl Marx susținea că istoria luptei de clasă este istoria societăților scindate în clase sociale antagoniste, tot așa cum istoria filosofiei este istoria luptei dintre materialism și idealism (materialismul fiind susținut de clasele sociale progresiste și idealismul fiind promovat de clasele sociale retrograde sau exploatoare). Lupta de clasă se intensifică, ia amploare și se agravează, degenerând în veritabile revoluții sociale.

Statul intervine, cu mijloacele lui specifice, în reglementarea raporturilor dintre clasele sociale antagoniste și încearcă să oprească autodistrugerea societății omenești luând măsuri represive de natură să asigure funcțiile vitale ale societății.

Așa este menținut un echilibru relativ între stat, marile grupuri sociale reprezentate prin clasele sociale antagoniste și microgrupurile sociale; indivizii umani

activează în contextul acestor relații pe care nu le poate evita, ele fiind socialmente condiționate și istoricește determinate, iar microgrupurile sociale sunt entitățile concrete în care indivizii se integrează mai mult sau mai puțin eficient.

Problema este că nu întotdeauna indivizii umani stabilesc relații concordante, de cooperare, aceste relații fiind acompaniate de raporturi contradictorii de competiție pe care le susțin pozițiile lor față de principalele bunuri economice ce fac obiectul formei de proprietate. În felul acesta apare problema mai cuprinzătoare a relațiilor dintre societate, stat, clasele sociale microgrupurile umane și proprietatea care nu există altfel decât prin formele ei concrete de proprietate.

Karl Marx plasează forma de proprietate la nivelul de criteriu determinant în clasificarea formațiunilor economico-sociale pe care le vede în succesiunea lor istorică necesară și obiectivă: determinismul social, centrat pe formele de proprietate, este mai mult decât evident la cel mai de seamă reprezentant ideologic al clasei muncitoare, al așa – numitului proletariat care are și o misiune istorică de îndeplinit. Proletariatul are misiunea de a realiza cucerirea puterii politice în stat de la clasa burgheziei și de a realiza democrația autentică: dictatura proletariatului care semnifică dominația politică a societății de către majoritatea oamenilor grupați în clasa muncitoare.

Dar, proletariatul, în calitatea lui de clasă socială de guvernământ, nu intenționează să se mențină în acest

statut, ci luptă pentru desființarea tuturor claselor sociale; el luptă pentru propria lui desființare și pentru construirea societății fără clase sociale care este specifică formațiunii economico-sociale a comunismului deplin.

Chiar și statul dispare în comunismul deplin, fiind înlocuit cu instituții de autoadministrare a societății omenești. Dar, până la dispariția statului, acesta își perfecționează mecanismele și ajunge în faza de conflict cu majoritatea membrilor societății, cum s-au petrecut evenimentele în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste din timpul dictaturii staliniste, de exemplu.

Un lucru este cert: orice stat, oricât de represiv ar fi el, nu poate să negligeze politica socială de repartitie a veniturilor asupra tuturor membrilor societății, chiar și la nivel minimal. Nu numai statele comuniste, ci și statele fasciste au promovat politici de repartizare care să asigure subzistența indivizilor umani din jurisdicția lor.

În orice condiții de timp și de loc, problema subzistenței se menține și generează necesitatea vitală a implicării tuturor statelor în soluționarea ei, așa încât problematica politicilor sociale nu poate fi evitată de către autoritățile statale și nonguvernamentale. Problema principiilor repartițiilor își produce efectele în orice tipuri de formațiuni economico-sociale, fiind necesară atât în societățile statale cât și în societățile prestatale sau/și în cele poststatale. Karl Marx nu uită să conexeze principiile repartiției cu formele de proprietate pe care le consideră determinante în orice împrejurare istorică.

El construiește și o definiție descriptivă a formei de proprietate care are următoarea configurație: când vorbim despre proprietate nu putem să facem abstracție de formele ei concrete și vii care se referă la raporturile obiective și necesare ce se stabilesc între oameni, în legătură cu bunurile economice aflate în posesiunea și în folosirea acestora; adică, repartiția se referă la bunurile economice însușite de fiecare membru al societății, pe baza unor criterii ale repartiției înțeleasă ca a doua verigă din lanțul celor patru verigi ale producției înțeleasă marxist.

Proletariatul este subclasa sau clasa socială cea mai de jos din cadrul societății capitaliste, în concepția lui Karl Marx. Cu toate acestea, proletariatul se poate organiza în vederea cuceririi puterii politice în stat, constituindu-și partidul comunist care îl va transforma în clasă dominantă în societate. Dictatura proletariatului va instaura adevărata democrație în societatea socialistă, deoarece proletariatul este majoritar, iar democrația clasială înseamnă conducerea societății de către o majoritate: majoritatea proletară.

Proletarul este lipsit de orice mijloace de producție și de subzistență. El își pierde orice mijloc de trai, orice mijloc de producție și rămâne doar cu propria lui forță de muncă. Pentru a supraviețui, proletarul este nevoit să-și vândă continuu propria lui forță de muncă, ca pe o marfă, ca pe o marfă specială.

Marfa forța de muncă a proletarului se vinde și se cumpără ca orice marfă. De fapt, proletarului îi este

cumpărată valoarea de întrebuințare a mărfii forța de muncă, adică utilitatea ei constând în însușirea remarcabilă de a produce o valoare egală cu propria ei valoare; apoi, marfa forța de muncă a proletarului produce sau creează o valoare mai mare decât propria ei valoare.

Valoarea mărfii forța de muncă se exprimă în banii care constituie prețul ei. Astfel, dacă prețul mărfii este expresia valorii marfii, prețul mărfii forța de muncă a proletarului este chiar expresia bănească a valorii. Proletarul își produce și își reproduce valoarea care este conținută în personalitatea lui vie.

Noul produs pe care îl creează proletarul salariat este repartizat sau distribuit atât proletarului cât și angajatorului lui, acesta din urmă fiind angajatorul capitalist care posedă plusvaloarea și care distribuie valoarea pentru proletar. În cadrul sistemului de producție capitalist, proletariatul este forța de muncă pe care se bazează clasa capitaliștilor. Așa se face că există două clase sociale antagoniste – clasa muncitoare și clasa capitaliștilor – adică proletariatul și clasa burgheziei.

Proletariatul se înstrăinează de sine, de ființa lui generică, de munca lui, de produsul muncii lui, de societate și chiar de natură. Dar, nici clasa burgheziei nu se poziționează mai bine în cadrul societății capitaliste, autoînstrăinându-se și ea.

Autoînstrăinarea capitaliștilor și a burgheziei constituie numitorul comun al acestor două clase sociale antagoniste, cu interese ireconciliabile (de neîmpăcat). Numai că, în înstrăinarea ei, clasa muncitoare se simte

dezumanizată și la limita supraviețuirii, în timp ce burghezia se simte foarte bine în înstrăinarea ei față de tot și de toate. Ceea ce este demn de remarcat este faptul că această înstrăinare, despre care filosofa și Hegel, este o formă concretă de existență și de manifestare a obiectivării inevitabile din societate.

Pe de altă parte, deși se află într-o continuă luptă de clasă, burghezia și proletariatul nu pot exista decât împreună în cadrul determinat al societății capitaliste: nici burghezie fără proletariat, dar nici proletariat fără burghezie, în cadrul aceleiași societăți capitaliste, ar spune Karl Marx despre o societate căreia el i-a prezis pieirea sub presiunea contradicțiilor dintre proletariat și burghezie.

Clasa aceasta exploatată și înfometată – care este proletariatul – va fi clasa socială care are viitor într-o lume construită chiar de către proletariatul organizat și condus în lupta revoluționară de răsturnare a burgheziei de la putere, de la conducerea statului capitalist al burgheziei dominante.

Aici apare problema situației revoluționare a cărei surmontare necesită sesizarea maturizării factorilor ei; căci fără situație revoluționară nu există și nu poate exista nici revoluție a clasei muncitoare: proletariatul, această clasă socială de rangul unei subclase sau al unei clase de la nivelul cel mai de jos al societății capitaliste, se vede nevoit să-și ia soarta în propriile mâini și să își îndeplinească misiunea istorică pe care i-a configurat-o ideologul clasei muncitoare ce poartă numele de Karl Marx.

Aruncat sistematic în afara condițiilor umane de trai, proletariatul își ia revanșa față de burghezia pe care o elimină de pe scena istoriei prin revoluția proletară insurecțională, lansând lozinci mobilizatoare la luptă armată: să tremure burghezia în fața unei revoluții comuniste a clasei muncitoare; în această revoluție, muncitorii nu au de pierdut decât lanțurile; Proletari din toate țările, uniți-vă! Asemenea revoluții comuniste victorioase au avut loc în istorie, în timp ce altele au eșuat, fiind înăbușite de replicile înarmate ale burgheziei intrate în defensivă.

În China comunistă, de exemplu, revoluția proletară a subclasei muncitoare a triumfat, iar burghezia a fost detronată de la conducerea statului; oamenii muncii au aplicat și aplică învățăturile marxiste, ridicând Republica Populară Chineză pe locul 2 în lume la majoritatea indicatorilor economico financiari. Nu știm dacă triumful revoluției comuniste chineze este un triumf al marxismului, dar orice marxist veritabil poate avea o probă consistentă asupra viabilității ideologiei științifice pe care au întemeiat-o Karl Marx, Lenin ș.a.

Ulterior, reprezentanții structuralismului (vezi istoria universală a sociologiei) s-au referit la clasa de jos ca fiind inferioară din punct de vedere al venitului. Abordarea culturală (pe care am amintit-o mai înainte) definește „clasa de jos” în termeni de conduită, de comportament sau norme sociale.

Structuraliștii au în vedere clasa oamenilor foarte săraci, iar abordarea culturală are în vedere clasa

formată din cetățenii care nu vor să muncească, sunt răuvoitori, chiar periculoși și nu merită să fie ajutați (în engleză, *undeserving poor*, după cum am arătat).

Reaua voință și reaua credință îi caracterizează pe cetățenii săraci, susțin cei mai de seamă reprezentanți ai structuralismului. Cu toate acestea, „chiar dacă vom accepta că oamenii despre care vorbim sunt «sub» restul societății, jos, la baza structurii sociale (în termeni de venituri sau comportament), ei nu sunt o «clasă» (cu conștiință de clasă, identitate de clasă ș.a.m.d.). Dar nici nu suntem siguri de faptul că ei s-ar situa la baza structurii sociale. Acestea sunt motivele principale pentru a considera că acest cuvânt compus «subclasă» sau «clasa de jos», nu este un concept științific, nu este suficient de clar, logic vorbind, deși este atât de frecvent utilizat în limbajul comun occidental, ca și în dezbaterile politice și în unele lucrări (mai mult sau mai puțin) științifice.”⁵ (Marian Preda, în *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, 2007).

Am spune că meritul acestui termen îl constituie impactul pe care îl are asupra opiniei publice atunci când aducem în discuție delincvența, dependența, prostituția etc. Ele sunt percepute ca fenomene periculoase care amenință ordinea socială, liniștea cetățenilor și chiar proprietatea despre care liberalii susțin că este un lucru sfânt.

⁵ Marian Preda, *Politica Socială Românească, între Sărăcie și Globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 89-91.

Pe de altă parte, acest termen de „subclasă” are dezavantajul de a-i marginaliza pe cei pe care îi definește, deoarece suntem induși în eroare și vedem numai persoanele vinovate de starea lor (oamenii care nu vor să muncească, infractorii etc.), nu și dezavantajii în mod real sau *the truly disadvantaged*,⁶ așa cum se exprima **W.J. Wilson**⁷ (șomerii, persoanele cu dizabilități etc.).

Karl Marx susținea că șomerii constituie armata industrială de rezervă a capitalismului, o armată pe care capitaliștii nu ezită să o folosească împotriva proletariatului din care provin șomerii.

Ei, șomerii, nu au conștiința de clasă, conștiința apartenenței lor la clasa muncitoare sau la redutabilul proletariat care a luat cu asalt cerul în timpulul Comunei din Paris. Ei, șomerii, sunt gata să îndeplinească rolul de spărgători de grevă și să lovească în propria lor clasă muncitoare.

Charles Murray⁸ susține că apartenența la *underclass* este hotărâtă de comportament și de conduită, iar

⁶ Wilson, W.J., *The truly disadvantaged: the inner city, the underclass and public policy*, University of Chicago Press Book, Chicago, 1991, p. 472.

⁷ W.J. Wilson – profesor de sociologie la Universitatea Harvard a publicat numeroase studii privitoare la integrarea problematică a afroamericanilor pe piața muncii, datorată super-industrializării și neconcordanțelor de competențe create. Deși criticat, a primit numeroase premii acordate de instituții și asociații de prestigiu din domeniul sociologiei. https://en.wikipedia.org/wiki/William_Julius_Wilson

⁸ Charles Alan Murray argumentează (în *The Bell Curve* scrisă împreună cu Richard Herrnstein) că INTELIGENȚA este un

membrii acestei subclase se caracterizează în termeni de crimă, violență, stare de ebrietate, nelegitimite, excludere de pe piața forței de muncă. Acest autor are o atitudine radicală, fără să fie dispus a face vreo concesie. W.J. Wilson s-a referit și el la „efectul trăirii într-un mediu copleșitor, împovăraător”⁹. El a avut în vedere persoanele needucate, neșcolite, provenite din familii care experimentează sărăcia și dependența pe termen lung.

Așadar, criteriile culturale ale sărăciei sunt comportamentul, mediul, dependența, delincvența, neligimitatea. La americani se adaugă și etnicitatea: într-o subclasă, ponderea este deținută de negri și hispanici, și nu de albi.

Pentru gânditorii curentului structuralist, care a cuprins nu numai sociologia, vina pentru sărăcia în care trăiesc unii indivizi revine statului și sistemului bunăstării, care exclude membrii unei subclase sociale de la cetățenie (prin urmare, nu beneficiază de drepturile cetățenești), îi separă de restul societății în termeni de „venit, șanse în viață și aspirații” (F. Field, 1990, citat de M. Preda – 2007, p. 93).

predictor mai bun decât statutul socio-economic al părinților sau nivelul de educație al multor rezultate individuale, inclusiv venitul și că programele de asistență socială și eforturile de educație pentru îmbunătățirea rezultatelor sociale pentru cei defavorizați sunt irosite în mare parte.

⁹ Wilson, W.J., *The truly disadvantaged: the inner city, the underclass and public policy*, University of Chicago Press Book, Chicago, 1991, p. 472.

Pentru **F. Field**, „subclasa” se compune din șomerii pe termen lung, familiile monoparentale, bătrânii fără pensii ocupaționale. El consideră că sărăcia se datorează, pe de o parte, excluderii de pe piața forței de muncă, iar pe de altă parte, veniturilor extrem de mici (care nu acoperă, nici pe departe, nevoile) provenite din ajutoarele sociale, acordate paradoxal pe baza testării mijloacelor (deci, în funcție de nevoi, de stringența acestora).

De asemenea, acest autor face legătura între această „subclasă” și economia subterană (informală), în care membrii „clasei de jos” sunt prezenți în proporție însemnată.

Criteriile structuraliste ale sărăciei sunt:

- volumul și formele venitului;
- ponderea șomajului în totalul populației capabile de exercițiul muncii;
- tipul de familie;
- cetățenia;
- participarea politică la conducerea partinică a societății;
- structura taxelor și a impozitelor;
- nivelul ajutorului social acordat pe baza testării mijloacelor de producție sau/și de subzistență (conform lui Marian Preda).

Sunt autori, precum Ralph Dahrendorf,¹⁰ care folosesc ambele criterii ale sărăciei în explicarea existenței

¹⁰ Ralf Gustav Dahrendorf (1929-2009) – sociolog și politician germano-britanic a criticat viziunea marxistă a luptei claselor sociale.
https://ro.wikipedia.org/wiki/Ralf_Dahrendorf

„clasei de jos”, mai aproape de realitate, am spune noi. Marian Preda susține cu convingere părerea sa că „nu putem pune împreună o vecinătate, un tip de familie (familia monoparentală), o rasă sau o categorie socială (șomeri) sub aceeași etichetă, sub aceeași umbrelă: clasa de jos”¹¹.

După cum am mai afirmat, economiile dezvoltate nu sunt lipsite de săraci, ci chiar au nevoie de acest strat social. În structura socială a acestor societăți moderne (state ale bunăstării) există un strat social care nu face altceva decât să servească la menținerea venitului minim la niveluri scăzute.

Astfel, numeroșii săraci (emigranți, negri, femei) pot fi ocupați cu așa-numitele *slujbe murdare* (*dirty jobs*) pe care clasa mijlocie nu le-ar ocupa niciodată. Ba, mai mult, numeroșii săraci din occident creează un însemnat număr de locuri de muncă în sistemul serviciilor sociale.

La începutul secolului al XX-lea, **Booth**¹² a descris condiția oamenilor săraci și a identificat opt clase, așa cum le numea el:

¹¹ Marian Preda, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie și Globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 94.

¹² Charles Booth (1840-1916) a fost un cercetător și reformator social englez cunoscut pentru munca sa inovatoare în documentarea vieții muncitoare la Londra la sfârșitul secolului XIX. Activitatea sa, împreună cu cea a lui Benjamin Seebohm Rowntree, a influențat intervenția guvernului împotriva sărăciei la începutul secolului XX și a contribuit la crearea pensiilor pentru bătrânețe și mese școlare gratuite pentru cei mai săraci copii. Lucrare principală: *Viața și munca oamenilor din Londra* a fost produsă în 9 volume 1892-1897.

- clasa cea mai de jos a muncitorilor ocazionali sau sezonieri;
- clasa posesorilor de venituri nesigure, vremelnice și întâmplătoare;
- clasa posesorilor de venituri intermitente;
- clasa posesorilor de venituri continuie, dar mici și foarte mici;
- clasa posesorilor de venituri regulate standard;
- clasa muncitoare superioară;
- clasa de mijloc inferioară;
- clasa de mijloc superioară.¹³

Această clasificare are drept criteriu veniturile și statutul social, dar este mai mult o observație asupra stilurilor de viață, stiluri ce au permis această diferențiere. Booth a întreprins studii asupra bugetelor familiale și chiar a încercat să definească un „prag al sărăciei”.

Pe firul raționamentelor sale a mers, mai târziu, **J. Bradshaw și Holmes**. Împreună analizează experiența familiilor afectate de șomaj și reliefează modele de buget, cheltuieli, diete, circumstanțe financiare. Acești autori încearcă să descrie, calitativ, sărăcia. Ei identifică itemi (valoroși în cercetările de acest gen) care se referă la:

- regimul alimentar limitat;
- un stoc de haine neadecvat;
- un stoc limitat de bunuri de consum durabile;
- acces limitat la transport;

¹³ Poede, George, *Politici sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 140 apud Charles Booth – *Life and Labour of the People of London*, 1886–1903.

- a o foarte mare parte a timpului petrecut în fața televizorului (ca alternativă accesibilă la alte modalități de petrecere a timpului liber, cum ar fi vizionare de spectacole de teatru, operă, concerte etc.).

J. Bradshaw are meritul de a fi realizat, în 1972, o clasificare a nevoilor, relevată de L.M. Pop în *Politici sociale. Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*:

- nevoile simțite: sunt acele nevoi de care indivizii sunt conștienți. Aici intervine conștientizarea nevoilor care definește interesele. Dar nu toate nevoile simțite sunt și exprimate. La nivel social, de exemplu, segmentul cel mai sărac este lipsit, cel mai adesea, de mijloacele de exprimare publică a nevoilor simțite, sau nu are (din lipsă de informare, de putere etc.) posibilitatea de a accede la aceste mijloace de exprimare;
- nevoile exprimate: o nevoie exprimată public devine o cerință, o doleanță, reflectându-se, cel mai adesea, într-un act concret (de exemplu: cerința unui copil cu handicap de a învăța într-o școală adaptată la nevoile sale speciale);
- nevoile normative: aceste tipuri de nevoi nu sunt definite de subiectul însuși, ci de un observator exterior sau expert și sunt formulate în concordanță cu standardele și normele profesionale într-un domeniu;

- nevoile comparative: aceste nevoi se structurează și sunt definite în relația cu alți indivizi sau grupuri sociale. În conceptul de nevoi comparative apare, implicit, și un element ce ține de justiție (echitate socială); se referă la ceea ce nu avem în raport cu altul sau cu alții și duce la ceea ce literatura în domeniul sărăciei numește deprivare relativă.¹⁴

Și Rowtree a încercat să identifice nivelul minim de venit și să stabilească un prag al sărăciei (ne explică George Poede). Se pare că și el a realizat doar o descriere a sărăciei (poate mai completă) și nu o definire cu caracter științific. Cel mult, el a realizat o definiție descriptivă și nu o definiție prin gen proxim și diferență specifică. În lucrările publicate între 1901 și 1951, cum ar fi *Poverty and Progress, Poverty and the Welfare State, English Life and Leisure: A Social Study*, a făcut distincția între *sărăcia primară* și *sărăcia secundară*.

- *sărăcia primară* caracterizează persoanele care nu au un minim de venituri, prin care să își satisfacă nevoile minime de subzistență;
- *sărăcia secundară* se manifestă atunci când veniturile indivizilor, deși nominal fac față nevoilor minime, ele nu ating standardele din cauza modelelor de comportament și de cheltuieli bugetare.¹⁵

¹⁴ Luana Miruna Pop, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 37.

¹⁵ Poede, George, *Politici sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002, p. 142.

În concepția lui **Seebom Rowtree**¹⁶, persoanele aflate în situația de sărăcie secundară sunt răspunzătoare de această situație, datorită faptului că nu știu să gestioneze eficient veniturile. Cercetările sale au scos la iveală faptul că doar 10% dintre subiecții investigați se aflau în sărăcie primară. El a făcut astfel deosebirea între *indivizi aflați în sărăcie* și *indivizi aflați în pragul sărăciei*. A pus accent pe segmentul vulnerabil la sărăcie. Rowtree, prin descrierea sărăciei primare, a contribuit la identificarea unui *prag al subzistenței*, al menținerii eficienței fizice. De asemenea, el a contribuit și cu indicatori care semnalează sărăcia aflată sub pragul subzistenței. Este adevărat că dacă ne limităm doar la aspecte materiale, de subzistență, ale desfășurării vieții unui individ, sărăcia este o abordare simplistă. Un om poate fi considerat sărac nu numai pentru faptul că nu are ce mânca; numeroase alte aspecte ale desfășurării unei vieți sociale normale sunt implicate în acest concept.

Limitarea accesului la cultură este un indicator clar al sărăciei, în zilele noastre. De exemplu, în România, prețul cărților, al manualelor pentru elevi, al cărților

¹⁶ Benjamin Seebom Rowntree (1871-1954) a fost un cercetător sociologic englez, reformator social. Este cunoscut în special pentru cele trei studii privind sărăcia efectuate în 1899, 1935 și 1951.

Prin definirea strictă a conceptului de sărăcie din studiile sale, el a fost capabil să dezvăluie că sărăcia din York este mai degrabă din motive structurale decât morale, cum ar fi salariile mici, ceea ce contravine opiniei tradiționale că cei săraci erau responsabili pentru propria situație.

pentru copii, limitează accesul la ele pentru o parte însemnată a populației cu venituri mici. De aceea, numeroși autori au relevat clasificări ale nevoilor umane. Cea mai cunoscută este piramida trebuințelor, elaborată de **Abraham H. Maslow**¹⁷. Acesta a imaginat o piramidă cu mai multe trepte. La baza piramidei, a plasat nevoile fiziologice, apoi pe celelalte trepte, în ordine crescândă, a plasat nevoia de securitate, de dragoste, de apartenență, de respect de sine, de autorealizare.

- *trebuințele fiziologice* se referă la nevoia de mâncare, băutură, adăpost și lipsă a durerii;
- *trebuința de siguranță* și securitate are în vedere nevoia de a fi liber de amenințări, de a fi ferit de pericole, de evenimente amenințătoare;
- *trebuința de dragoste și apartenență* vizează nevoia de prietenie, de afiliere, de interacțiune și dragoste;
- *trebuința de respect de sine* este nevoia de a te respecta pe tine și de a fi respectat de ceilalți;
- *trebuința de autoactualizare*, aflată în vârful piramidei, pe treapta cea mai înaltă, relevă nevoia individului de a se împlini pe sine, prin maximizarea utilizării abilităților, price-perilor și potențialului.

¹⁷ Abraham Maslow (1908-1970) a fost un psiholog umanist american. Este cunoscut astăzi pentru propunerea sa privind bazele teoriei ierarhiei nevoilor umane https://ro.wikipedia.org/wiki/Abraham_Maslow

Această ierarhizare a nevoilor umane are o valoare conceptuală și mai puțin pragmatică, deoarece diferențierile sunt sesizabile chiar în cadrul aceluiași context cultural, nemaivorbind de contexte culturale diferite.

Trebuie să arătăm că nevoile umane se reconfigurează în fiecare etapă a evoluției individuale, dar și a evoluției societății, din care individul face parte, ca efect al ofertei de bunuri și servicii. Apariția de bunuri și servicii a dus la crearea de nevoi, de noi nevoi. De exemplu, astăzi este evidentă (și în România) nevoia de a deține un computer și de a avea acces la rețeaua mondială de calculatoare (Internet).

Unii autori au propus utilizarea datelor despre beneficii (venituri) în stabilirea și analiza sărăciei. **Townsend**¹⁸ a analizat statistici elaborate de „Family Expenditure Survey”, privitoare la venituri și modele de consum ale mai multor tipuri de familii. Arată că sărăcia nu e altceva decât echivalentul nivelului de beneficii oferit de Asistența Socială.

Acest ajutor acordat în caz de sărăcie are avantajul de a putea fi operaționalizat și de a fi considerat drept

¹⁸ Peter Townsend, în *Sărăcia din Regatul Unit* (1979) a examinat privarea relativă acoperind o gamă largă de aspecte ale nivelului de trai, atât material cât și social. El a descoperit că există niveluri de venituri sub care consumul și participarea au scăzut cu mult sub ceea ce ar putea fi considerat normal sau acceptabil într-o societate din ce în ce mai bogată și a susținut că acest grup ar trebui să fie considerat a fi în sărăcie. <http://www.poverty.ac.uk/free-resources-books/poverty-united-kingdom>

reper al nivelului minim de trai, la un moment dat. Cercetătorii au identificat, cu toate acestea, mai multe nivele la care indivizii pot fi considerați a fi săraci.

Peter Townsend, prin studiul său, cuprins în lucrarea *Poverty in the United Kingdom*, aduce contribuții conceptuale deosebite asupra sărăciei; a aprofundat cunoașterea acestui fenomen și a reușit să explice unele aspecte cu o rigoare științifică de necontestat. A trecut dincolo de aspectele cantitative, statistice și a aprofundat cunoașterea circumstanțelor în care indivizii ating sărăcia, comportamentele lor în pragul sărăciei și în sărăcia propriu-zisă, a comparat (mai exact, a pus în opoziție) pe cei ce au suferit multiple deprivări, cu cei ce nu s-au confruntat cu asemenea situații.

În ceea ce privește comparația cantitativă între indivizi, familii, cercetătorul a căutat un fundament formal din factori asociați cu sărăcia, dintre care a reținut un număr de 12. Privind acești factori, putem afirma cu certitudine că au o valoare contextuală și că fenomenul sărăciei are numeroase particularități, elemente specifice, în funcție de: individ; comunitatea în care există, se manifestă și acționează; sistemul social; regiunea geografică; religia și cultura cărora aparține individul.

Fiecare guvern, prin politica sa socială, trebuie să folosească o echipă interdisciplinară, formată din specialiști care să configureze sărăcia, pragul sărăciei, nivelul minim de trai și, mai ales, *soluțiile diferențiate* ale acestei probleme complexe și contradictorii.

Cercetările și-au extins analiza și asupra aprecierilor exprimate de indivizi în legătură cu ceea ce le este

necesar pentru a duce un trai decent. **J. Mack și S. Lansley**¹⁹ au lansat expresia *standardul consensual al sărăciei*. Așadar, factorii sărăciei nu mai sunt identificați din exteriorul fenomenului, ci chiar din interiorul său. Astfel, eticheta de sărac nu mai este pusă din exterior, ci este asumată de persoana care exprimă nevoile sale nesatisfăcute.

Francezul **Patrick Valtriani** afirmă că sărăcia poate fi înțeleasă ca un fenomen ce prezintă un cost economic și social pentru comunitate. Am fi tentați să credem că se limitează la aspectul economic al sărăciei. Dar acest autor distinge între trei dimensiuni ale sărăciei:

- dimensiunea monetară;
- dimensiunea sociologică;
- dimensiunea psihologică.

Aceste dimensiuni sunt reflectate în insuficiența:

- capitalului economic (venituri, patrimoniu, loc de muncă);
- capitalului cultural (educație, formare profesională);
- capitalului social (relații);
- capitalului psihosociologic (sănătate)²⁰.

În concluzie, *sărăcia contemporană* se poate caracteriza (cf. G. Poede) prin absența sau insuficiența veniturilor,

¹⁹ Sursa: J. Mack și S. Lansley – *Poor Britain*, London, Allen and Unwin 1985, și H. Frayman – *Breadline Britain 1990s* – London, Domino-London Weekend Television.

²⁰ Patrick Valtriani, *Un concept de pauvreté disjonctif*, Economie appliquée, Grenoble, Presse Universitaire de Grenoble, tom XLVI nr. 4 1993, p. 151.

a patrimoniului, a unei remunerări satisfăcătoare a muncii, a capitalului cultural, a relațiilor, sănătății, consumului, timpului personal, a unei profesii care să valorizeze calitățile individului, a loisir-ului, longevității, mobilității sociale, libertății și calității vieții.

În sociologie, autori ca **Emile Durkheim, Talcot Parsons, R. Merton, Nisbet** ș.a. s-au preocupat de problemele sociale, printre care și sărăcia. Ei au deosebit între dimensiunea subiectivă și dimensiunea obiectivă a acestei probleme și au propus înainte de toate o cunoaștere obiectivă, profundă, complexă, care să permită o intervenție eficientă.

Un concept actual oferă o imagine îmbogățită asupra sărăciei: *sărăcia cumulativă*, care adaugă la sărăcia materială sărăcia spirituală (lipsa de idei sau insuficiența ideilor rentabile), sărăcia morală, sărăcia sufletească. Autoarea Maria Moldoveanu (1997) intenționează să concentreze atenția asupra ideii că deprinderile multiple au efecte grave în planul dezvoltării personalității umane.

Sărăcia s-a manifestat accentuat și în România până la jumătatea secolului XX, mai ales în mediul rural. Venitul scăzut realizat în agricultură, condițiile de locuit, de asistență medicală și de instruire în mediul rural reprezentau caracteristici ale sărăciei generale²¹ (afirmă Maria Molnar, 1999).

²¹ Molnar, Maria, *Sărăcia și protecția socială*, Editura Fundația România de Măine, București, 1999, p. 78.

Nu putem să nu facem referire, în caracterizarea sărăciei și a veniturilor, la **Mollie Orshanki**²² (supranumită „Miss Sărăcie”) pentru eforturile sale de a cerceta bunăstarea și sărăcia care arăta că sărac este acel segment de populație pentru care cheltuielile alimentare reprezintă mai mult de o treime din totalul cheltuielilor.

4.1.1. Efecte psihologice ale sărăciei

Un autor contemporan vorbește despre sărăcie și adaugă la deprinderile multiple *imposibilitatea depășirii situațiilor de criză* (**Josef van Sralen**, *Sărăcia-metode de intervenție socială*, 1996). Starea de sărăcie semnifică un cumul de privațiuni: lipsa unui loc de muncă, îmbrăcăminte uzată sau inadecvată sezonului (cel mai adesea acest lucru se observă la încălțăminte), hrană insuficientă și puțin diversificată, studii elementare și imposibilitatea continuării studiilor etc. La acestea se adaugă probleme cărora un astfel de om nu reușește să le facă față: acumularea de datorii, probleme de sănătate, imposibilitatea de a plăti studiile copiilor, sentimentul de jenă sau impresia de „excludere” din societate. Toate acestea duc de multe ori la evadarea în băutură.

Sărăcia este și o trăire subiectivă. Fiecare persoană poate să aprecieze propriul minim de subzistență, poate stabili cel mai corect relația dintre nivelul veniturilor și

²² Mollie Orshansky (1915–2006) a dezvoltat *Pragurile de sărăcie Orshansky*, care sunt utilizate în Statele Unite ca măsură a veniturilor pe care o gospodărie nu trebuie să le depășește pentru a fi socotit ca sărac. https://en.wikipedia.org/wiki/Mollie_Orshansky

gradul de satisfacere a nevoilor. S-a observat că în fața acelorși dificultăți, persoane diferite reacționează în mod diferit: unii fac față problemelor apărute, alții nu fac față unor probleme trecătoare și le transformă în adevărate situații insurmontabile. De aceea, consilierea unor astfel de familii este absolut necesară.

Sărăcia are efecte nedorite și în evoluția psihică a individului. O persoană afectată de sărăcie are un limbaj redus, nediferențiat, care comunică puține informații, dar marchează poziția socială. Identitatea socială are și ea de suferit, apropiindu-se de personalizare.

Structura cognitivă și motivațională, arăta **Kelly** în 1955, nu avantajează astfel de persoane, deoarece ele gândesc în „alb și negru”, fără nuanțe intermediare, așa cum întâlnim la cei cu un nivel de pregătire ridicat. Implicația directă asupra acestui mod de gândire este tendința de a eticheta pe ceilalți în termeni „bun” sau „rău”. Acestea determină judecăți absolute, stereotipuri, respingerea informațiilor complexe, a unor cauzalități, sau a posibilităților multiple.

Ceea ce este foarte ușor de sesizat la o persoană care se confruntă cu privațiuni majore, este existența unei stări de apatie. La aceasta se adaugă pierderea încrederii în forțele proprii și, mai ales, pierderea motivației. Din observațiile noastre, astfel de persoane pot să aibă următoarele caracteristici psihice și comportamentale:

- relații personale și familiale defectuoase;
- sunt fataliste;
- au sentimentul de neajutorare și ineficiență personală;

- se autoizolează (și sunt izolate social);
- au o toleranță scăzută;
- au perspectivă temporală limitată;
- limbajul lor este extrem de sărac;
- se integrează social și cultural în mod defectuos;
- sunt demotivate;
- suferă o gravă depersonalizare;
- participare scăzută la viața socială;
- comunicare scăzută cu semenii;
- depresie (pesimism, plâns, durere sufletească);
- indiferență (tăcere, dezinteres, inactivitate);
- negativism (dezgust, disconfort, nemulțumire, rușine).

S-a constatat că unii dintre indivizii care suportă deprivări multiple se abandonează consumului de alcool, devin toxicomani, practică prostituția, devin violenți, săvârșesc infracțiuni, devin chiar criminali. Acești oameni pierd cu totul respectul de sine, pierd credința în Dumnezeu și în valorile umane.

4.1.2. *O tipologie a sărăciei*

Sărăcia se constituie din două mari segmente: prezența incontestabilă a deprivării multiple și lipsa de control asupra resurselor. Cele două segmente se pot exprima, mai degrabă, prin indicatori decât prin măsurători precise. Stabilirea resurselor este greu de realizat, deoarece ele depind și de circumstanțe. Venitul este utilizat ca un indicator al sărăciei, dar ea nu poate fi reliefată doar prin venitul scăzut.

Un lucru important, semnalat de specialiști, este nu atât volumul veniturilor, cât stabilitatea, regularitatea acestora. Un alt lucru important îl constituie convingerea că venitul este greu de măsurat într-o manieră credibilă. Venitul este important în cercetările întreprinse, deoarece poate arăta nivelul consumului. Cuantificarea consumului este o măsură mai adecvată a evaluării resurselor.

Conceptul de sărăcie trebuie să fie operaționalizat cu grijă pentru a reuși totuși măsurarea sărăciei, într-o manieră obiectivă. Cele mai mari dificultăți sunt întâmpinate în alegerea indicatorilor cei mai potriviți care să releve cât mai obiectiv conceptul de sărăcie. Dacă nevoia este un construct social, putem spune că și sărăcia este un construct social.

Marea Britanie a elaborat un standard de sărăcie numit *tested-means benefit*. El a devenit un standard național și a fost adoptat și în alte țări. Utilizarea unui prag de venituri nu mai impune o cercetare fundamentală, ci doar o încadrare statistică și o categorisire conform standardului. O astfel de întreprindere are avantajul reducerii timpului destinat unor evaluări. De asemenea, are avantajul intervenției eficiente, în timp util, în sprijinirea familiilor, a indivizilor care au nevoie de ajutor.

Sărăcia subiectivă poate fi definită prin percepțiile și reprezentările sociale ale sărăciei. Acest tip de sărăcie este creionat de înșiși subiecții a căror bunăstare este afectată. Ei exprimă dacă sunt săraci sau nu, cât de săraci

se consideră, ce nevoi ar trebui satisfăcute pentru a rezolva această situație. De aceea, în chestionarele aplicate există întrebări care vizează raportul dintre venituri și nevoi.

Sărăcia relativă se fundamentează pe conceptul de nevoi comparative. Reperul său îl constituie nivelul bunăstării întregii populații. Deosebit de relevantă în definirea sărăciei relative este afirmația lui **Abel Smith**: „Prin necesități eu înțeleg nu numai cerințele care sunt indispensabile traiului, ci și tot ceea ce conform obiceiurilor țării respective, este indecent să nu posede oamenii respectabili, chiar și cei din cea mai joasă categorie”²³. Pragul de sărăcie relativă se calculează ca un procent din media cheltuielilor de consum într-o societate. Aceste procente pot să fie între 50 și 70%. **Peter Townsend** a definit pragul de sărăcie și a propus un indice al deprivării: *Pragul de sărăcie este acel nivel de venituri, sub care gradul de deprivare crește în mod dramatic*²⁴.

Sărăcia absolută. „Sub un nivel minim de trai se consideră că ne aflăm în sărăcie absolută. Sărăcia absolută este deci asociată cu conceptul de subzistență. Măsurarea sărăciei absolute se limitează cel mai adesea la deprivare materială.”²⁵.

²³ Wagner, Pavel (coord.), *Metode și tehnici de evaluare a sărăciei*, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Proiectul de Prevenire fii Combateră a Saraciei, București, 1998, p. 15.

²⁴ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 42.

²⁵ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 39.

Așadar, e absolut necesar să stabilim un minim necesar satisfacerii nevoilor umane fundamentale; este vorba de un minim universal valabil, determinat în mod obiectiv de dimensiunea acestor nevoi. Rowntree²⁶ a încercat să măsoare un minim necesar traiului. Determinarea sărăciei absolute presupune în mod necesar stabilirea unui prag de sărăcie. Acest prag absolut al sărăciei presupune ca punct de plecare stabilirea unui consum alimentar minim necesar.

Nutriționiștii sunt aceia care stabilesc un consum caloric, un echilibru nutrițional care să mențină starea de sănătate. Dar nu numai coșul minim de alimente intră în stabilirea pragului de sărăcie absolută, ci și o serie de alte bunuri pe care un om trebuie să le consum pentru a subzista (de exemplu, produse de igienă).

Sărăcia extremă este definită de CASPIS, în 2002, ca „o lipsă atât de gravă a resurselor financiare, încât condițiile de viață ale respectivei persoane sunt absolut inacceptabile pentru o societate civilizată; alterează grav demnitatea ființei umane, producând degradări rapide și

²⁶ Benjamin Seebohm Rowntree (1871-1954) sociolog englez cunoscut în special pentru cele trei studii ale sale din York privind sărăcia efectuate în 1899, 1935 și 1951. Prin definirea strictă a conceptului de sărăcie din studiile sale, el a fost capabil să dezvăluie că sărăcia din York este mai degrabă din motive structurale decât morale, cum ar fi salariile mici, ceea ce contravine opiniei tradiționale că cei săraci erau responsabili pentru propria situație.

https://en.wikipedia.org/wiki/Seebohm_Rowntree

greu reversibile ale capacităților de funcționare socială normală”²⁷.

Sărăcia severă „este determinată de nivelul scăzut al resurselor financiare (lipsuri masive și persistente) care împiedică o funcționare socială normală, dar care nu blochează efortul de a ieși din sărăcie și nici redresarea în situația în care resursele revin la normal.”²⁸ (CASPIIS, 2002).

4.2. Excluziune socială și marginalizare

Una dintre accepțiunile conceptului de excluziune socială arată că săracii sunt subiectul excluziunii, în sensul că ei nu beneficiază de condițiile minime de trai, acceptabile pentru comunitatea din care provin. Consiliul Europei a definit exclușii ca fiind „grupuri întregi de persoane care se găsesc, parțial sau total, în afara câmpului efectiv de aplicare a drepturilor omului”. Dacă la jumătatea secolului XX, termenul de excluziune desemna lipsa oportunității de a avea venituri și de a consuma, în zilele noastre acest termen are o accepție mult mai largă. Excluziunea financiară (lipsa veniturilor și consumul insuficient) este doar un tip de excluziune socială. Este evident că aceasta este una din sursele celorlalte tipuri de excluziune socială.

Organismele internaționale sunt preocupate de respectarea drepturilor omului și de combaterea fenome-

²⁷ Comisia Antisărăcie și Promovarea Incluziunii Sociale, 2002, p. 7.

²⁸ Comisia Antisărăcie și Promovarea Incluziunii Sociale, 2002, pp. 7-8.

nului de excluziune socială. S-au elaborat programe de incluziune socială. Mai nou, programele au ca obiect prevenirea excluziunii sociale. Programele Europene Antisărăcie constituie un astfel de exemplu. Comunitatea Europeană cere statelor membre să ia măsuri de combatere a excluziunii sociale.

Pentru a defini excluziunea, este mai potrivit termenul de deprivare socială. S-a constatat că excluziunea se caracterizează printr-o stare dinamică, în timp ce sărăcia este preponderent statică.

Excluziunea este un proces complex multidimensional, dinamic, care are ca rezultat deprivarea relativă. Și modalitățile de combatere a sărăciei și excluziunii sociale sunt diferite. Sărăcia poate fi combătută cel mai vizibil (nu știm cât de eficient) prin redistribuire: acordarea unui drept, a unei șanse, crearea posibilității de participare la anumite procese sunt modalități de reducere a excluziunii sociale. Este adevărat că excluziunea apare, de multe ori, ca urmare a lipsei unor resurse. Dar, s-a constatat că refacerea resurselor nu a fost suficientă pentru dispariția excluziunii. Prin urmare, abordarea simplistă a acestui fenomen ne conduce pe un drum eronat.

Având în vedere conceptul de cetățenie, așa cum a fost el analizat și prezentat de T.H. Marshall, am putea spune că excluziunea socială este o situație de eșec a realizării depline a drepturilor cetățenești.²⁹ **Berghman**

²⁹ Preda, Marian, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 52-58.

(citat de Marian Preda) arăta că excluziunea trebuie definită în termeni de incapacitate/eșec (*failure*) a unuia sau mai multor sisteme dintre următoarele patru:

- sistemul democratic și legal, care presupune integrare civică;
- piața muncii, care promovează integrarea economică;
- sistemul statului bunăstării, care promovează ceea ce poate fi numit integrare socială;
- sistemul familiei și comunității, care promovează integrarea interpersonală.³⁰

Sentimentul cuiva că aparține sau nu unei societăți depinde de toate cele patru sisteme. Integrarea civică presupune a fi un cetățean egal într-un sistem democratic; integrarea economică presupune a avea o slujbă; integrarea socială înseamnă a avea acces la serviciile sociale furnizate de stat; integrarea interpersonală presupune apartenența la o familie, un grup de prieteni, de vecini, la rețele interpersonale care să le asigure campanie și suport moral celor care au nevoie de ele. Toate cele patru sisteme sunt importante și sunt complementare.

Duffy arăta în 1995 că nu numai lipsa mijloacelor materiale de producție din compunerea obiectului formei de proprietate, ci și imposibilitatea individului uman de a fi inclus în diferitele „rețele” sociale,

³⁰ Preda, Marian, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 98 apud „Excluziunea socială în Europa: Contextul politic și cadrul analitic” (Berghman, 1996, in Graham Room, editor, 1996), p. 328.

economice, politice, religioase și culturale conduce la ceea ce numim excluziune socială.

Excluziunea poate avea un caracter voluntar sau involuntar; ea se poate datora acțiunilor individului însuși, sau se poate datora societății, comunității din care individul face parte. Precizăm că excluziunea nu este neapărat individuală, ea poate să afecteze o anumită categorie socială; de asemenea, ea se poate manifesta de-a lungul mai multor generații; persoanele înstărite pot fi excluse prin refuzarea unor drepturi legitime; excluziunea afectează persoanele care locuiesc într-o anumită zonă (ceea ce înseamnă că excluderea se poate datora și vecinătăților); un individ poate fi exclus încă de la naștere: a te naște într-o familie extrem de săracă înseamnă a avea șanse reduse de ascensiune materială, profesională, socială.

În iulie 2002, România a publicat Planul Național Anti-sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale, elaborat de Comisia Guvernamentală Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (CASPI), prin care exprimă interesul pentru combaterea excluziunii sociale și promovarea incluziunii sociale. Iată cum sunt definite conceptele de excluziune socială, marginalizare socială și incluziune socială în aceste documente:

„Excluziunea socială înseamnă plasarea unei persoane în afara formelor normale de viață socială, ca rezultat al unor deprivări multiple, cu șanse reduse de reinserție într-o viață socială normală. Rezultat al discriminărilor, lipsei de oportunități, cumulării de privațiuni,

degradării/nedezvoltării capacităților de funcționare socială normală sau al altui stil de viață individual sau colectiv care marginalizează”.

„Marginalizare socială este un termen folosit, în mare, cu același conținut ca și excluziunea socială, referindu-se la poziția unor persoane/grupuri în afara (la marginea) vieții sociale normale a comunității. În ultimii ani, el tinde să fie chiar înlocuit de acesta din urmă, care accentuează mai mult responsabilitatea colectivă pentru starea de marginalizare/excluziune”.

„Incluziunea socială desemnează în procesul de reinsertie în formele de viață normale, într-o funcționare socială normală a persoanelor aflate în situația de excluziune/marginalizare socială sau cu risc ridicat de marginalizare, prin dezvoltarea capacităților și construcția de oportunități”.

Atunci când ne gândim la soluții de reducere a excluziunii sociale, marginalizării, trebuie să cunoaștem foarte bine sursa generatoare de astfel de fenomene, cauzele care le determină apariția și dezvoltarea, precum și condițiile care favorizează direcția evoluției acestora. Insistența analizelor, a comparațiilor, a descrierilor explicative a dus la progrese, dar și la regrese (uneori chiar stagnări) pe linia identificării de surse ale excluziunii.

Pe ansamblu, progresele sunt vizibile, iar trei surse ale excluziunii sociale sunt incontestabile:

- **autoexcluziunea.** Ea depinde de opțiunea individului uman, de deciziile sale, de atitudinea sa care poate să fie una de dezinteres, de alegerea

modelului cultural. Astfel, individul însuși respinge o formă sau alta de participare socială la viața grupului de bază sau la activitatea altor grupuri de referință;

- sistemul social poate determina o **excluziune structurală**. O nevoie, deși evidentă și stridentă, poate să fie ignorată sau neglijată de sistemul social și să nu beneficieze de o soluție încadrată în obiectul politicii sociale a statului respectiv, motiv pentru care ea rămâne neacoperită și generatoare de disfuncții în macrosistemul social;
- **apartenența teritorială/comunitară a individului** poate determina nesatisfacerea unor nevoi, neexistând resurse în cadrul comunității. Aceasta, în condițiile în care o astfel de nevoie este satisfăcută într-o comunitate asemănătoare.³¹

Nu este de neglijat aspectul stigmatizării persoanelor sărace sau excluse social. Aceste persoane se confruntă cu un deficit de socializare, ceea ce le împiedică să utilizeze resursele disponibile la nivel comunitar; nu participă, de multe ori, la activitățile comunitare, unii sunt în imposibilitatea de a petrece timpul liber în condiții normale; cei mai mulți își pierd grupul de apartenență (de exemplu, cel de la locul de muncă). De exemplu, devianța (fenomen asociat de multe ori cu

³¹ Comisia Antisărăcie și Promovarea Incluziunii Sociale, 2002.

sărăcia) duce la respingere și izolare de către ceilalți membri ai societății, uneori chiar și de către foștii prieteni.

Această situație îi determină pe acești indivizi să se alăture celor care împărtășesc aceeași soartă, găsind acceptare, suport emoțional și posibilitatea de a face față situațiilor frustrante. „Există minorități care sunt stigmatizate pentru faptul că membrii lor au unele caracteristici care îi împiedică să se bucure de o acceptare totală din partea celorlalți. Asemenea oameni nu sunt tratați în relațiile cu ceilalți după aceleași reguli, tocmai pentru că eticheta lor este negativă, stigmatul intervenind în cadrul relațiilor sociale. Chiar și familiile unor persoane stigmatizate pot constitui subiectul comentariilor necuviincioase, a tăcerii stânjenitoare sau discreditărilor”³² (de exemplu, persoanele infectate cu HIV – SIDA). (*Dicționar Enciclopedic de Psihosociologie*, 2003).

³² Septimiu Chelcea și Petru Iluț, *Enciclopedie de psihosociologie*, Editura Economică, București, 2003, p. 159.

5. Bunăstare socială și stat al bunăstării generale

După cum am arătat și în capitolul al II-lea, statul bunăstării s-a dezvoltat semnificativ în perioada postbelică. Drepturile sociale și politice s-au consolidat și în perioada 1980-2000, deși discuțiile privitoare la satul bunăstării nu au conținut. Părerii pro și contra se manifestă și azi, în timp ce solidaritatea cunoaște și ea o globalizare, iar problema securității sociale este din ce în ce mai evidentă. De altfel, statul bunăstării contribuie la rezolvarea dezechilibrelor sociale, nu numai în domeniul economiei, ci și în domeniul politicii. Așadar, statul bunăstării este deosebit de important prin implicațiile lui practice. Cheltuielile publice continuă să se extindă, noi programe sunt elaborate în vederea îmbunătățirii siguranței sociale.

Noile probleme cu care se confruntă societatea contemporană, cum ar fi creșterea divorțurilor, creșterea numărului familiilor monoparentale determină eforturi de susținere a persoanelor afectate. Limitarea reformelor și a fondurilor din domeniul bunăstării (cerută insistent prin anumite ideologii) s-a realizat într-o măsură mică și în mod izolat. Statul bunăstării se bucură de un real

sprijin electoral și popular, în întreaga Europă. Cu toate acestea, intervenția statului în domeniul bunăstării trebuie corelată cu mărimea bugetului și a datoriilor publice.

Literatura de specialitate îl menționează pe Bismarck – Germania, ca fiind inițiatorul statul bunăstării de mai târziu. Programul obligatoriu al asigurărilor sociale, gândit de el, ca o soluție împotriva riscurilor cu care se poate confrunta orice individ (boală, pierderea capacității de muncă etc.), au dus la universalismul serviciilor sociale (pentru toți cetățenii, de exemplu, servicii de sănătate, educație). Modelul asigurărilor sociale din Germania s-a extins și în alte țări.

În secolul al XX-lea (perioada 1945-1970) statul bunăstării a cunoscut o dezvoltare și o consolidare fără precedent, fapt care reflectă indubitabil dezvoltarea democrației și prosperitatea economică din acea perioadă. În perioada respectivă, au existat condiții faste pentru o relație solidă între dezvoltarea democratică, dezvoltarea economică și garanția statului în a oferi bunăstare, precum și certitudinea respectării drepturilor sociale pentru toți cetățenii. Am putea spune că politicile sociale au ca nucleu asigurarea socială, necesară prevenirii diferitelor riscuri.

Din anii '70 ai secolului al XX-lea, statul bunăstării cunoaște o perioadă de restrângere, datorită neoliberalismului din Marea Britanie și SUA. Această perioadă face ca o parte din atribuțiile statului bunăstării să fie preluate de către comunități. Elementele statului bunăstării

se modifică: statul bunăstării și funcțiile sale se reconfigurează. Dezvoltăm toate acestea în cele ce urmează.

5.1. Premise etice și economice ale statului bunăstării generale

„Statul bunăstării poate fi înțeles ca suma practicilor care au drept scop să aducă îmbunătățirea vieții cetățenilor, aceasta însemnând asigurarea unor condiții de trai decente”¹ (Sorin Cace, *Statul bunăstării*, 2004). Arătăm că necesitatea apariției statului bunăstării a apărut spre sfârșitul secolului al XIX-lea. În această perioadă, a luat amploare dezvoltarea tipului de economie capitalistă (bazată pe capital); au apărut noi clase sociale (clasa muncitorilor sau proletariatul); industrializarea a cunoscut un puternic avânt; urbanizarea s-a dezvoltat și ea datorită industrializării; un volum mare al populației s-a concentrat într-un spațiu îngust; comportamentele economice, interrelaționarea cu semenii s-au modificat; relațiile familiale au cunoscut și ele importante schimbări; o dată cu apariția capitalismului a apărut fenomenul șomajului; nivelul de pregătire profesională începe să crească, de unde și competiția pentru ocuparea unui loc de muncă; mișcările feministe încep și ele să se manifeste (femeile nu mai vor să fie casnice, revendică locuri de muncă, salarii egale cu ale bărbaților etc.); tehnologiile de producție avansează rapid, înlocuind cu succes forța de muncă, fapt care duce la micșorarea numărului

¹ Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 15.

locurilor de muncă; nevoile umane se diversifică simțitor; societatea cunoaște o evoluție și sub aspectul vieții politice, a ideologiilor care se manifestă ș.a.m.d. Toate acestea au făcut să scadă securitatea economică pentru cetățean și, totodată, să slăbească suportul tradițional, care avea la bază familia și comunitatea.

La acestea se adaugă, așa cum spunea T.H. Marshall, discordanța dintre diferitele componente ale cetățeniei (manifestă îndeosebi în secolul al XV-lea). Creșterea egalității politice în secolul al XX-lea (caracteristică statului liberal) a condus la tendința spre egalitate socială și economică. Era absolut necesară creșterea oportunităților. Toate aceste probleme converg către asigurarea securității social-economice a fiecărui cetățean în parte, aceasta însemnând asigurarea unor condiții de viață corespunzătoare, care sunt acceptate din punct de vedere social și care sunt în concordanță cu capacitatea de câștig a individului² (Roller, E., 1995).

Alți autori au pus problema necesității reducerii inegalității dintre indivizi (sau gospodării) în cadrul diferitelor societăți. Fundamentul apariției statului bunăstării îl constituie următoarea problemă: se pune întrebarea dacă sistemul de producție capitalist este capabil să asigure bunăstare pentru toți cetățenii unei țări. La această întrebare există mai multe răspunsuri, unele concordante, iar altele discordante. Printre aceste

² Roller, E, *The welfare state: The equality dimension*, pp.165-197 in *The Scope of Government*, edited by O. Borre and E. Scarbrough. Oxford: Oxford University Press.

răspunsuri se conturează un răspuns – întrebare, adică un răspuns care naște întrebarea: poate tot proletariatul să se transforme în burghezie? Nu, nu poate. Chiar dacă unii proletari devin burghezi, schimbându-și statutul, nu este posibil ca toți proletarii să devină burghezi. Teoretic, este posibil drumul invers: toți capitaliștii devin proletari, sărăcind. În ambele situații ipotetice, societatea capitalisă ar fi un nonsens sau o posibilitate irealizabilă.

Pe de altă parte, se pune problema intervenției statului în cadrul economiei, mai ales când piața eșuează în a produce bunăstare. Avem doi termeni: *sistemul economic și piața forței de muncă*; la acești doi termeni adăugăm și termenul intitulat *intervenția statului cu scopul de a asigura securitate socială pentru toți membrii societății*. După cum am mai arătat, este evident faptul că statul se preocupă de securitatea socială a cetățenilor săi prin redistribuirea veniturilor (colectarea de impozite, în special de la cei prosperi și orientarea lor, organizată, către cei nevoiași).

Așadar, statul bunăstării joacă un rol important în reglarea veniturilor și veghează la păstrarea ordinii sociale (nevoiașii lăsați de izbeliște pot crea probleme mari societății: creșterea violenței, a infracționalității, a criminalității, scade drastic starea de sănătate a populației, crește abandonul, se manifestă lipsa de educație ș.a.m.d.).

Păstrarea ordinii sociale constituie obiectivul cel mai important al statului bunăstării, în vederea preîntâmpinării situațiilor revoluționare care pot favoriza

veritabile revoluții socialiste și/sau comuniste. Revoluția comunistă a proletariatului pauperizat, dar organizat de partidul comunist, constituie spaima capitaliștilor din toate țările.

La lozinca marxistă „Proletari din toate țările, uniți-vă !”, burghezia poate replica prin îndemnul Capitaliști din toate țările, uniți-vă ! Proletarii din cvasitotalitatea țărilor s-au unit și au înființat Internaționala I, Internaționala II, Internaționala III, în timp ce capitaliștii din cuasitotalitatea țărilor s-au unit și au format temutele multinaționale.

Nu putem vorbi de un standard al bunăstării valabil pentru orice țară. Fiecare țară, la acea vreme, a adoptat un model al statului bunăstării. Se deosebesc, în acest sens, țări ca SUA, Germania, Marea Britanie și țările nordice.

5.2. Configurarea statului bunăstării în țările nordice, Germania, Marea Britanie și SUA

În anii '20 și chiar '30 ai secolului al XX-lea, țările scandinave erau predominant agrare. Aceste țări aveau și au în continuare aspecte care le deosebesc de celelalte țări ale Europei. La începutul secolului al XX-lea existau diferențe în dezvoltarea sectorului industrial și cel al serviciilor chiar între țările scandinave. Urbanizarea nu a fost accentuată, orașele nu erau dens populate, prin urmare, problemele sociale se manifestau mai degrabă în mediul rural.

În perioada interbelică, deși dependente de piața britanică, datorită problemelor economice pe care le avea Marea Britanie, aceste țări au început să exporte produsele lor în Germania și în Suedia (mai puternică economic, comparativ cu țările scandinave mai mici).

La începutul secolului al XX-lea, când securitatea socială a început să preocupe întreaga Europă, țările scandinave aveau o dezvoltare economică scăzută. Dar într-un timp extrem de scurt, până la declanșarea primului război mondial, au recuperat distanța dintre nivelul de dezvoltare economică ce le aparținea și nivelul de dezvoltare economică a SUA și Marea Britanie. Așa cum arătau **Kuhnle S., Hatland A. și Olson S.E.** în 2003, în secolul trecut, un stat social și democrat puternic nu s-a situat în antiteză cu valorile moderne care stau la baza producerii bunăstării prin mecanismele pieței: libertățile personale, dreptul la inițiativă privată și proprietate individuală, cea ce duce la crearea unor întreprinderi private și la industrializare rapidă.

Țările scandinave au avut drept scop o dezvoltare echilibrată din punct de vedere economic și social, adică întărirea creșterii economice și a dreptății sociale. Creșterea economică fără dreptate socială înseamnă ceva lipsit de sens și de semnificație umanistă. Mișcările sociale populare au avut și ele un rol important în adoptarea unei astfel de decizii. „Noile programe sociale, finanțate prin impozite, erau întotdeauna lansate cu un puternic accent pe impactul lor asupra eficienței macroeconomice și a stimulentei de muncă individuală. Spre exemplu,

promovarea politicilor sociale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a avut o latură competitivă îndreptată *împotriva emigrării forței de muncă* superior calificate către America de Nord, în timp ce politicile din anii '30 erau destinate condițiilor de locuit și puneau accent productivist pe educarea forței de muncă viitoare și, respectiv, pe menținerea celei curente”³ (Sorin Cace, 2004).

Țările nordice s-au confruntat și ele cu tensiuni create de ciocnirea intereselor agricultorilor și cele ale muncitorilor, precum și între angajați (forță de muncă organizată în sindicate) și angajatori. Cu toate acestea, s-au făcut pași mari, unici în Europa, către construirea unui larg consens politic, pe platforma unui capitalism controlat de stat și modificat din punct de vedere social (Kuhnle, 2005). Capitalismul controlat de stat este ceea ce marxiștii numesc entitatea capitalismul monopolist de stat. Tot acest autor a identificat șase componente ale sistemelor bunăstării care deosebesc țările scandinave de alte țări (de fapt, state):

- dimensiunea relativă a bunăstării la diferite guverne;
- vulumul și dimensiunea bunăstării ocupaționale;
- proporția angajaților în sistemul public din totalul angajaților;

³ Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 19.

- redistribuirea;
- legitimitatea crescută pentru furnizarea bunăstării de către stat;
- drepturi sociale universale acordate pe baza criteriului cetățeniei.⁴

Specificul *Germaniei* îl constituie intervenția statului în asigurările de sănătate, având în vedere precedentul creat de Bismarck. Politica socială a lui Bismarck a avut efecte îndelungate în timp. Asigurarea socială, care cuprindea și clasa muncitoare, furniza garanții în caz de accident la locul de muncă, precum și o siguranță materială-financiară în cadrul sistemului economic de tip capitalist.

Asigurarea socială, care era obligatorie, era valabilă în cazul accidentelor de muncă, în caz de boală, invaliditate, dar și pentru vârsta înaintată, lipsită de venituri, datorită pierderii capacității de muncă sau datorită micșorării aptitudinii de a munci. Contribuțiile la bugetul de stat erau obligatorii, prin lege, și administrate de reprezentanți ai angajatorilor și ai asiguraților. Beneficiile se conturau în funcție de contribuții, iar contribuțiile erau condiționate de câștiguri, în circuite economice productive și profitabile.

În perioada primului război mondial, politicile sociale germane nu s-au dezmințit și au întărit dezvoltarea asigurării sociale împotriva celor mai importante riscuri

⁴ Nanna Kildal and Kuhnle, Stein (University of Bergen), *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic Experience*, Publisher: Routledge, New York, 2005, pp. 21-23.

ale societății industriale moderne. Nu putem să nu aducem în discuție naționalismul german care se reflectă și în politicile sociale de promovare a bunăstării, de la acea vreme. Din păcate, instituțiile bunăstării s-au transformat în instrumente de promovare a populației pure rasial, iar acest proces a scos în evidență, în mod intenționat, rase ale populației nedorite (evreii și țiganii) și categoriile bolnave, cum ar fi homosexualii și persoanele handicapate, ca și vagabonzii, criminalii și prostituatele⁵ (Alber J. – 1986).

În *Anglia* avem de-a face cu trei perioade distincte ale statului bunăstării:

- introducerea Legii săracilor în 1601 și Amendamentul Legii săracilor din 1834, care sunt valabile până spre sfârșitul secolului al XIX-lea;
- a doua perioadă începe la sfârșitul celui de al doilea război mondial. Această perioadă este marcată de legislația pensiilor din 1908;
- a treia perioadă e marcată de termenul de „stat al bunăstării”.⁶

Amendamentul Legii săracilor din 1834 a avut influențe remarcabile asupra politicii sociale britanice. Până atunci, săracii trăiau în condiții mizere, intolerabile,

⁵ Cace, Sorin, Statul bunăstării – Evoluții și tendințe, Editura Expert, București, 2004, p. 23, apud Alber, J., Germani, Peter Flora (ed.), *Growth to Limits: The Western European Welfare States since World War II*, vol. 2, Berlin: Walter de Gruyter, pp. 1-154.

⁶ Cace, Sorin, Statul bunăstării – Evoluții și tendințe, Editura Expert, București, 2004, p. 23.

cea ce determina dezordine socială, infracționalitate crescută în rândul acestora; cei mai prosperi erau adesea jefuiți de cei săraci.

Guvernul liberal britanic de la acea vreme a constituit o comisie care să se ocupe de strângerea de informații privitoare la situația săracilor, utilizând metode evaluate din punct de vedere științific, și a elaborat soluții de reducere a sărăciei. În același timp, organizațiile de caritate, diverse organisme de sprijin pentru persoanele neajutorate, au fost legiferate și instituționalizate. În 1908 se produce un alt salt calitativ în dezvoltarea statului bunăstării în Marea Britanie.

Studiul realizat de **Rowntree S.** asupra sărăciei (*The Human Needs of Labor* - 1918) a avut implicații majore în reforma bunăstării, în restructurarea sistemului statului bunăstării generale pe baza principiilor eficienței și rentabilității. Argumentele aduse de studiile întreprinse de Rowntree au determinat *acordarea de pensii noncontributorii* (dar, prin testarea mijloacelor de care dispune potențialul beneficiar), care să fie plătite, atât femeilor, cât și bărbaților la vârsta de 70 de ani (această vârstă e considerată a fi înaintată, iar vârstnicul e dependent; nu mai poate, prin forțele proprii, să aibă venituri, starea de sănătate fiind precară). Acest guvern liberal a adoptat *Actul educației*. Autoritățile locale ofereau mese gratuite pentru copiii flămânzi care nu puteau să profite de educația oferită datorită lipsei de hrană. Este important de reținut faptul că această din urmă măsură a scos în evidență că minorii, aflați în grija

părinților, sunt dependenți de aceștia și, mai ales, *au și ei drepturi* apărute prin legea fundamentală a statului.

În 1911, asigurarea de sănătate și asigurarea de șomaj au fost cuprinse în *Actul de asigurare națională*. Acestea au devenit obligatorii, iar contribuția venea, atât din partea angajatorilor, cât și din partea angajaților (contribuția era o sumă stabilă).

Perioada interbelică, însoțită de marea criză economică de supraproducție dintre anii 1929-1933, nu putea decât să întărească statul bunăstării, ca pe un stat salvator, mântuitor. Supraproducția era un termen relativ și nu un termen absolut, în sensul că stocurile de mărfuri existau doar în raport cu puterea de cumpărare scăzută a majorității populației și nu în raport cu volumul nevoilor neacoperite. În 1934 a fost adoptat *Actul asigurării șomajului*. Muncitorul trimis în șomaj de legile economice obiective ale producției capitaliste primea o compensație în următoarele șase luni de la încetarea lucrului, urmată de un beneficiu pe baza testării mijloacelor lui de subzistență, pentru o perioadă cât mai lungă. Toate măsurile luate până la acest moment au făcut ca toți cetățenii să fie scoși din cadrul Legii săracilor. Pentru prima dată, asistența acordată nu se mai limitează la o sumă fixă, ci ea variază în funcție de condițiile specifice și de rezultatul testării mijloacelor de supraviețuire.

Statele Unite ale Americii sunt, în opinia unor autori americani, privite ca fiind primul stat al bunăstării în epoca modernă. Acest statut este revendicat datorită apariției *sistemelor de pensii pentru veteranii războiului civil*,

încheiat în 1870, și pentru urmașii săi. În America, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, au existat ample programe (postrăzboi) de bunăstare a veteranilor, soțiilor lor și chiar copiilor lor.

Recesiunea economică (anii '30 ai secolului al XX-lea), un alt eveniment istoric cu consecințe grave asupra bunăstării cetățenilor, *l-a determinat pe președintele Roosevelt să promoveze legislația programelor de asigurări sociale*, care vizau acordarea ajutorului de șomaj și acordarea pensiilor pentru vârstnici. Roosevelt a încercat să mențină un echilibru între nevoile oamenilor, pe care s-a decis să le satisfacă la minimum, și spiritul de competitivitate, de participare pe piața forței de muncă a oamenilor. O parte din fondurile de asigurare socială au revenit oamenilor angajați în câmpul muncii. Mai mult, programele de asigurare socială erau promovate ca alternativă pozitivă la programele de asistență socială. Prin urmare, erau considerate a fi mai eficiente programele contribuției, decât programele noncontribuției.

5.3. Aspecte etice și economice ale dezvoltării progresive a statului bunăstării generale

Statul bunăstării s-a conturat ca o soluție formală la nevoia de siguranță economico-socială a cetățenilor, la nevoia de reducere a inegalităților dintre indivizii umani. Statul bunăstării generale a apărut și s-a consolidat în țările capitaliste dezvoltate. Prin intermediul său se produc și se distribuie bunurile economice de consum și/sau de folosință, precum și serviciile.

Principiul după care se conduce statul bunăstării este acela de a oferi șanse egale tuturor cetățenilor. Egalitatea șanselor devine o finalitate cu scop pentru statul bunăstării. De aceea, el se îngrijește ca fiecare membru al societății să beneficieze de anumite bunuri stabilite de comun acord (beneficiile universaliste).

Statul bunăstării este responsabil de cetățenii săi și trebuie să le ofere un anumit nivel de protecție socială. În acest fel, este stabilizat mediul social și economic și sunt protejate familiile și membrii lor.

Observăm că fiecare țară are specificul său în producerea și distribuirea bunăstării. Nivelul de dezvoltare economică, ideologiile care domină la un moment dat deciziile politice, economice, sociale, își pun amprenta asupra statului bunăstării și a politicii sociale a unui guvern. „Statul bunăstării are cinci elemente de bază prezente în grade diferite în actul de guvernare:

- un sistem de securitate socială;
- administrări centrale și locale cu esența managerială a sistemului;
- recunoaștere socială și legislația drepturilor fundamentale ale omului, care sprijină elaborarea sistemului la nivel ideologic;
- justificarea intervenției statului în sfera economică pentru a atinge angajarea deplină;
- realizarea unei democratizări de masă, bazată pe principiul deciziei parlamentare în sfera politicii.”⁷ (S. Cace, 2004).

⁷ Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 41.

Instituția statului este aceea care garantează drepturile civile ale cetățenilor săi: dreptul la viață, dreptul la proprietate etc. Criza economică din anii '30 ai Europei interbelice a determinat necesitatea intervenției statului în protecția cetățenilor săi. Astfel, statul a devenit un apărător al drepturilor economice și sociale (dreptul la muncă, dreptul la asistență socială, dreptul de a beneficia de servicii sociale). În acest fel, și-a modificat funcțiile și a decis să acorde un standard de viață decent, normal, minimal colectivității.

Statul bunăstării se preocupă de asigurarea întregii colectivități cu bunuri economice și servicii necesare, precum și de realizarea unui mod de viață considerat a fi normal la nivelul comunității respective. Rezultă că scopul principal al statului bunăstării îl constituie asigurarea condițiilor (pentru toți membrii societății) care să permită accesul la un standard de viață ce corespunde necesităților și aspirațiilor unei colectivități.

Statul bunăstării inițiază demersuri de înfăptuire a securității economice și sociale prin intermediul politicilor sociale, care se materializează prin contribuția unei sume de factori. Scopul comun este acela de a dezvolta bunăstarea socială și, implicit, pe cea individuală.

Acțiunea sa a avut o amploare fără precedent în special în perioada de după cel de al doilea război mondial. Au existat programe generoase de asigurări sociale și asistență socială. Această perioadă se caracterizează printr-o emancipare la nivel individual, datorată serviciilor oferite de statul bunăstării; societatea, în

ansamblul ei, a avut o evoluție benefică în această perioadă.

Korpi W. arăta că schimbările cheie au fost:

- urbanizarea rapidă;
- schimbări în structura familiei;
- secularizarea și declinul în dezvoltarea bisericii;
- revoluția de gen;
- o libertate individuală mai mare și redefinirea moralității într-o direcție mult mai liberală, cu referire la elementele sexualității (homosexualitate și avort);
- extinderea unor componente patologice, cum ar fi consumul de droguri și consumul de alcool;
- apariția mass-media, îndeosebi a televiziunii, cu puterea ei de a schimba atitudini și valori;
- călătoriile în masă și dezvoltarea turismului;
- revoltele studentești ale anilor '60.⁸

Toate acestea au creat și au dezvoltat noi stiluri de viață socială și individuală, noi modele de conduită și de comportament. A fost parcursă o perioadă extrem de favorabilă pentru dezvoltarea progresivă în sectoarele economic, social, cultural, individual.

Criza petrolului din 1973 a determinat apariția unei perioade de restrângere, de regres în evoluția statului bunăstării.

⁸ Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 57, apud Korpi, W., *The Democratic Class Struggle*, London, Routledge, 1983.

Sistemul economico-social și politic de tip capitalist și statul bunăstării generale au intrat într-o nouă etapă, în o etapă a reconfigurării lor pe principiile draconice ale economiei de piață. Productivitatea muncii sociale a început să scadă sau să stagneze, după perioade de boom economic: fenomenul șomajului a luat o amploare amenințătoare, rata inflației a crescut și stresul social a urcat la cote alarmante.

Țările europene au început să se confrunte cu probleme mari și să fie concurate pe piața mondială de Japonia și SUA. Pentru a face față situației, au hotărât să-și unească eforturile și să realizeze piața unică europeană și integrarea europeană.

Comunitatea Europeană a devenit un factor economic important, deoarece a stimulat unirea statelor membre pe plan economic și monetar și introducerea unui curs unitar, euro. A fost înființată Banca Centrală Europeană, care se ocupă de politica monetară a statelor membre (care participă la moneda euro). Aceasta nu înseamnă că guvernele naționale sunt degrevate de o serie de responsabilități economice și sociale, ci dimpotrivă.

Prin urmare, un oarecare declin economic, declanșat în anii '70, determină o reconfigurare a statului bunăstării în Europa. Începe să se manifeste o autonomie a sectorului economic și financiar, precum și o mai dificilă intervenție a statului bunăstării.

Statul începe să aibă un rol de supraveghere care intervine doar atunci când este neapărată nevoie. Piața

privată câștigă teren în detrimentul statului. Se conturează modelul neoliberal al statului bunăstării; centrul de greutate se mută dinspre societate către individ. Începe să slăbească egalitarismul social și să fie acceptată inegalitatea între indivizi.

Cheltuielile publice, serviciile publice pierd teren în favoarea serviciilor private (considerate mai bune și mai ieftine). Asigurările private (care nu sunt obligatorii) sunt considerate a fi o alternativă care să înlocuiască impozitarea generală. Se consideră că serviciile publice consumă resurse însemnate și oferă o calitate slabă, comparativ cu serviciile private.

S. Cace a desprins următoarele concluzii:

- individul uman a fost înțeles ca fiind purtătorul unui grup de drepturi, dar cu puține obligații sau îndatoriri; **obligațiile sau îndatoririle sunt grupate în alte centre de interes decât cele care gravitează în jurul individului împovărat de nevoi;**
- moralitatea a fost individualizată ca alegere a stilului de viață, **ca opțiune pentru un mod de trai dintre multiplele feluri de a trăi;**
- succesul financiar al posesorilor de capital tehnic a fost glorificat fără limite, indiferent de **natura și de amploarea consecințelor** pentru ceilalți, în contrast cu discreția anterioară în ceea ce privește bunăstarea privată, **individuală, personală;**

- sensul de societate omenească și cel de comunitate umană s-au denaturat, **comunitatea umană apropiindu-și sensul de cel al societății umane istoricește determinate;**
- comunitățile **umane relativ** stabile s-au fragmentat în **multiple și variate forme instabile** sau chiar au suferit un colaps;
- divizările claselor și cele geografice au dus la bogați versus săraci; cei bogați au devenit mai bogați, iar cei săraci au devenit mai săraci, în virtutea acțiunii legii economice obiective a plusvalorii, precum și în virtutea goanei după profit.⁹

Observăm că în ultimii ani, între stat și cetățean s-a interpus o barieră reprezentată de instituții care s-ar ocupa cu medierea. De altfel, democrațiile moderne sunt caracterizate de o mare varietate de instituții. Conceptele de democrație, stat, precum și relația dintre stat și societatea civilă variază de la o țară la alta, păstrându-și totuși esența comună.

Pe de altă parte, se pare că suntem martorii unui nou tip de stat, cu noi valori de referință și funcții, cu o nouă concepție asupra relației dintre stat și comunitățile locale, cu o nouă atitudine față de sectorul privat sau față de mediul de afaceri.

⁹ Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, pp. 17-54.

Considerăm că se păstrează, totuși, așa-numiții invariанți ai grupurilor de transformări care au loc la nivelul tuturor formelor de comunitate umană, acești „*invarianti*” păstrând specificul esenței umane pe care clasicii umanismului îl considerau a fi ansamblul relațiilor sociale.

6. Componente morfofuncționale ale politicilor sociale

6.1. Prefaceri în principii de repartitie (echitabilă) a veniturilor

Repartiția veniturilor este o componentă esențială a politicii sociale și un fenomen social major. În lanțul celor patru verigi ale producției bunurilor materiale, repartiția este plasată pe poziția a doua, după producția propriu-zisă; urmează schimbul și consumul. De fapt, repartiția și consumul constituie verigile intermediare între veriga dominantă a producției propriu-zise și veriga finală a consumului. Toate cele patru verigi sunt dependente funcțional unele de altele; chiar și producția propriu-zisă este dependentă funcțional de celelalte trei verigi, deși pare paradoxal prin caracterul ei determinant.

La prima vedere, producția materială este primă și primordială și rămâne așa până la sfârșitul lumii omului deoarece omul ca societate și istorie este definit prin munca de producere a bunurilor materiale de subsistență; munca l-a creat pe om, spune o aserțiune care nu mai are de mult vreo replică veridică; dar, la o privire mai atentă observăm că omul se produce pe sine însuși

consumând bunurile materiale pe care tot el și le produce. Ceea ce înseamnă că producția înseamnă consum și consumul înseamnă producție: producția de bunuri economice înseamnă consum de bunuri economice, bunurile economice vizate aici fiind atât materia primă cât și produsele finite; atâtă doar că intermedierea producție–consum este mijlocită necesarmente de repartiție și de schimb. În caz contrar, lanțul celor patru verigi va fi fracturat și producția va intra pe stoc până la stagnarea ei, ceea ce va însemna subminarea existenței sociale însăși. Altfel spus, toate cele patru verigi ale lanțului producției de bunuri material sunt necesare dar insuficiente în mod separate.

Repartiția bunurilor materiale între toți membri societății este necesară și inevitabilă deoarece ea precede și pregătește schimbul și consumul, acesta din urmă închizând și deschizând totodată producția propriu-zisă. Și tot așa, până la sfârșitul lumii în condițiile imposibilității ei naturale, căci și lumea noastră are un sfârșit după ce a avut un început.

Repartiția este o problemă care poate fi soluționată diferențiat, de la societate la societate, pe baza unor principii deja „tipizate”. Așa se face că avem, în istorie, aplicate cel puțin următoarele tipuri de principii ale repartiției:

- principiul repartiției comuniste primitive din formațiunea economico-socială a preorganizării orânduirii comunei primitive;

- principiul repartiției sclavagiste din formațiunea ecomomico-socială a orânduiri sclavagiste structurate în clase sociale;
- principiul repartiției capitaliste din orânduirea socială a burgheziei dominante asupra proletariatului ș.a.
- principiul repartiției specifice așa numitului mod de producție asiatic;
- principiul repartiției socialiste care precede și pregătește principiul repartiției comunismului dezvoltat.

Dintre aceste cinci principii ale repartiției, numai principiul repartiției sclavagiste este unul inuman, antiuman prin relația sclav-stăpân de sclav; lipsit totalmente de mijloace de producție și de subzistență, sclavul este lipsit și de dreptul juridic la viață, stăpânul lui avându-i viața în mâini. Și cu toate acestea, principiul economic primează și aici, așa încât stăpânii de sclavi rareori abuzează de dreptul de a lua viața sclavului său deoarece sclavul este chiar acela care susține viața de lux a stăpânului său. Lăsăm la o parte concepția filozofului Aristotel care vedea în sclav un animal și nu un om. Dreptul de viață și de moarte asupra sclavului făcea din stăpânul de sclavi un suveran absolut care putea zdrobi necesitatea repartiției ca moment obiectiv al producției material, motiv pentru care sclavia nu s-a putut extinde la întreaga scară a societății omenești.

Toate celelalte principii ale repartiției au un numitor comun în obiectul ei; bunurile economice existente

sub forma bunurilor materiale de consum sau /și de folosință. Principiul repartiției feudale a durat, în alternanță sau în coexistență, cu celelalte principii ale repartiției, în proporții și în forme diferite; volumul și dimensiunile feudei făceau discriminarea între cantitățile de bunuri repartizate, în mod feudal, claselor sociale și categoriilor sociale.

Principiul repartiției capitaliste a funcționat de-a lungul istoriei producției de mărfuri, având ca apogeu etapa capitalismului monopolist de stat care îngustează manifestarea liberei concurențe între agenții economici. Atât în faza reproducerii capitaliste simple cât și în cea a reproducerii capitaliste lărgite, principiul repartiției capitaliste funcționează călăuzit de scopul producției capitaliste: plusvaloarea. Dar, nu plusvaloarea în sine ci o plusvaloare cât mai mare. Faptul că plusvaloarea îmbracă forma profitului și se manifestă ca profit nu estompează funcționarea principiului repartiției capitaliste în și prin plusvaloarea obținută la nivelul fiecărei unități economice producătoare de surplus de valoare. Pe de altă parte, legitatea egalizării ratei profitului nu poate ascunde funcționarea diferențiată a principiului repartiției capitaliste, în funcție de rata plusvalorii fiecărei unități economice capitaliste. Aici apare diferența specifică între capitalul total avansat sau investit, pe de o parte, și capitalul variabil, pe de altă parte, principiul repartiției capitaliste funcționând discriminatoriu. Oricum, această funcționare discriminatorie are ca rol să evidențieze omul ca fiind cel mai prețios capital.

Repartiția capitalistă are loc între capitalist și proletar, sub forma profitului și, respectiv, sub forma salariului. Aici este util să remarcăm diferența specifică între două forme de venit obținut în capitalism, forme care se află în raporturi de opoziție de tipul contradicțiilor. Ceea ce înseamnă că mărirea salariului se face necesarmente pe seama micșorării profitului; Și invers: mărirea profitului nu poate avea loc fără micșorarea corespunzătoare a salariului, în condițiile menținerii constante a volumului plusprodusului.

Singura modalitate eficientă de creștere simultană a volumelor salariului și profitului o constituie reproducția capitalist largită, care antrenează reluarea producției cu mase sporite de capital constant și de capital variabil. Dar, această modalitate necesită realizarea și menținerea echilibrelor economice, în vederea obținerii optimului economic despre care știm că asigură acumularea capitalist. În felul acesta progresul economiei capitaliste este asigurat, chiar și în acel zig-zag care marchează efectele așa-numitelor crize economice de supraproducție. Paradoxul "crizei economice de supraproducție" apare ca o ipostază a distorsiunilor și disfuncționalităților repartiției capitaliste din timpul ciclurilor dominante ale producției materiale bazate pe relația capital, realitatea fiind însă răsturnată de așa-numitul fetișism al producției generalizate a mărfurilor.

Principiul repartiției socialiste semnifică repartiția în funcție de cantitatea, calitatea și importanța socială a

muncii, acest principiu fiind impregnat cu elemente din conținutul principiului repartiției capitaliste din care tocmai s-a desprins. Cu toate acestea, repartiția socialistă succede producția socialistă propriu-zisă, care exclude capitaliștii ca agenți economici și care este guvernată de legile economice obiective ale dezvoltării planice.

Repartiția comunistă este o realitate în China comunistă, deși ea pare o utopie, un loc despre care putem spune că nu există nicăieri și niciunde în realitatea obiectivă. Fiind altceva decât repartiția comunistă, principiul repartiției comuniste sună astfel: de la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi. Adică, fiecare primește de la societatea comunistă atât cât îi trebuie (în mod rational) ca să existe ca ființă umană, după ce dă societății cât poate să îi dea. Ce presupune aceasta? Presupune că nivelul forțelor de producție trebuie să fie atât de înalt încât în societate să fie bunuri economice din abundență, în așa fel încât ele să satisfacă deplin trebuințele diversificate ale oamenilor; cu precizarea că, trebuințele vor fi evaluate ca fiind rationale și justificate.

În societatea comunistă sau, mai bine zis, în societatea comunismului deplin, toate bunurile economice vor curge ca un șuvoi de neoprit și vor face realizabilă o repartiție dreaptă; de ce ? pentru că munca nu va mai fi o povară și va deveni o trebuință vitală, o nevoie a omului total. Ideea aceasta a „omului total” pare că dobândește tot mai multă substanță și se concretizează în o entitate cât se poate de vie și de activă. Adică, ctivitatea devine determinația primă și primordială a omului concret,

plinar. Reținem aici, în comunismul dezvoltat, lipsa oricărui egalitarism în practica repartiției.

Literatura filosofică este îmbogățită cu concluzii de maximă generalitate despre conexiunea necesară dintre cele patru clasice verigi ale producției, repartiția ocupându-și continuu locul al doilea în circuitul economic. Schimbul de bunuri rămâne plasat pe locul al treilea, iar consumul închide circuitul de pe poziția a patra care este identificabilă cu primul și primordialul act de producție propriu-zisă. Explicația este relativ simplă, deoarece consumul de bunuri economice este producție: producție de forță de muncă.

În lanțul celor patru verigi ale producției bunurilor materiale, repartiția este plasată pe poziția a doua, după producția propriu-zisă; urmează schimbul și consumul. De fapt, repartiția și consumul constituie verigile intermediare între veriga dominantă a producției propriu-zise și veriga finală a consumului. Toate cele patru verigi sunt dependente funcțional unele de altele; chiar și producția propriu-zisă este dependentă funcțional de celelalte trei verigi, deși pare paradoxal prin caracterul ei determinant.

La prima vedere, producția materială este primă și primordială și rămâne așa până la sfârșitul lumii omului deoarece omul ca societate și istorie este definit prin munca de producere a bunurilor materiale de subzistență; munca l-a creat pe om, spune o aserțiune care nu mai are de mult vreo replică veridică; dar, la o privire mai atentă observăm că omul se produce pe sine însuși

consumând bunurile materiale pe care tot el și le produce. Ceea ce înseamnă că producția înseamnă consum și consumul înseamnă producție: producția de bunuri economice înseamnă consum de bunuri economice, bunurile economice vizate aici fiind atât materia primă cât și produsele finite; atâta doar că intermedierea producție – consum este mijlocită necesarmente de repartiție și de schimb. În caz contrar, lanțul celor patru verigi va fi fracturat și producția va intra pe stoc până la stagnarea ei, ceea ce va însemna subminarea existenței sociale însăși. Altfel spus, toate cele patru verigi ale lanțului producției de bunuri material sunt necesare dar insuficiente în mod separate.

Repartiția bunurilor materiale între toți membri societății este necesară și inevitabilă deoarece ea precede și pregătește schimbul și consumul, acesta din urmă închizând și deschizând totodată producția propriu-zisă. Și tot așa, până la sfârșitul lumii în condițiile imposibilității ei naturale, căci și lumea noastră are un sfârșit după ce a avut un început.

Repartiția este o problemă care poate fi soluționată diferențiat, de la societate la societate, pe baza unor principii deja „tipizate”. Așa se face că avem, în istorie, aplicate cel puțin următoarele tipuri de principii ale repartiției:

- principiul repartiției comuniste primitive din formațiunea economico-socială a preorganizării orânduirii comunei primitive;

- principiul repartiției sclavagiste din formațiunea ecomomico-socială a orânduiri sclavagiste structurate în clase sociale;
- principiul repartiției capitaliste din orânduirea socială a burgheziei dominante asupra proletariatului ș.a.
- principiul repartiției specifice așa numitului mod de producție asiatic;
- principiul repartiției socialiste care precede și pregătește principiul repartiției comunismului dezvoltat.

Dintre aceste cinci principii ale repartiției, numai **principiul repartiției sclavagiste** este unul inuman, antiuman prin relația sclav-stăpân de sclav; lipsit totalmente de mijloace de producție și de subzistență, sclavul este lipsit și de dreptul juridic la viață, stăpânul lui avându-i viața în mâini. Și cu toate acestea, principiul economic primează și aici, așa încât stăpânii de sclavi rareori abuzează de dreptul de a lua viața sclavului său deoarece sclavul este chiar acela care susține viața de lux a stăpânului său. Lăsăm la o parte concepția filozofului Aristotel care vedea în sclav un animal și nu un om. Dreptul de viață și de moarte asupra sclavului făcea din stăpânul de sclavi un suveran absolut care putea zdrobi necesitatea repartiției ca moment obiectiv al producției material, motiv pentru care sclavia nu s-a putut extinde la întreaga scară a societății omenești.

Toate celelalte principii ale repartiției au un numitor comun în obiectul ei; bunurile economice existente

sub forma bunurilor materiale de consum sau /și de folosință. **Principiul repartiției feudale** a durat, în alternanță sau în coexistență, cu celelalte principii ale repartiției, în proporții și în forme diferite; volumul și dimensiunile feudei făceau discriminarea între cantitățile de bunuri repartizate, în mod feudal, claselor sociale și categoriilor sociale.

Principiul repartiției capitaliste a funcționat de-a lungul istoriei producției de mărfuri, având ca apogeu etapa capitalismului monopolist de stat care îngustează manifestarea liberei concurențe între agenții economici. Atât în faza reproducției capitaliste simple cât și în cea a reproducției capitaliste lărgite, principiul repartiției capitaliste funcționează călăuzit de scopul producției capitaliste: plusvaloarea. Dar, nu plusvaloarea în sine ci o plusvaloare cât mai mare. Faptul că plusvaloarea îmbracă forma profitului și se manifestă ca profit nu estompează funcționarea principiului repartiției capitaliste în și prin plusvaloarea obținută la nivelul fiecărei unități economice producătoare de surplus de valoare. Pe de altă parte, legitatea egalizării ratei profitului nu poate ascunde funcționarea diferențiată a principiului repartiției capitaliste, în funcție de rata plusvalorii fiecărei unități economice capitaliste. Aici apare diferența specifică între capitalul total avansat sau investit, pe de o parte, și capitalul variabil, pe de altă parte, principiul repartiției capitaliste funcționând discriminatoriu. Oricum, această funcționare discriminatorie are ca rol să evidențieze omul ca fiind cel mai prețios capital.

Repartiția capitalistă are loc între capitalist și proletar, sub forma profitului și, respectiv, sub forma salariului. Aici este util să remarcăm diferența specifică între două forme de venit obținut în capitalism, forme care se află în raporturi de opoziție de tipul contradicțiilor. Ceea ce înseamnă că mărirea salariului se face necesarmente pe seama micșorării profitului; Și invers: mărirea profitului nu poate avea loc fără micșorarea corespunzătoare a salariului, în condițiile menținerii constante a volumului plusprodusului. Singura modalitate eficientă de creștere simultană a volumelor salariului și profitului o constituie reproducția capitalist largită, care antrenează reluarea reproduției cu mase sporite de capital constant și de capital variabil. Dar, această modalitate necesită realizarea și menținerea echilibrelor economice, în vederea obținerii optimului economic despre care știm că asigură acumularea capitalist. În felul acesta progresul economiei capitaliste este asigurat, chiar și în acel zig-zag care marchează efectele așa-numitelor crize economice de supraproducție. Paradoxul „crizei economice de supraproducție” apare ca o ipostază a distorsiunilor și disfuncționalităților repartiției capitaliste din timpul ciclurilor dominante ale producției materiale bazate pe relația capital, realitatea fiind însă răsturnată de așa-numitul fetișism al producției generalizate a mărfurilor.

Principiul repartiției socialiste semnifică repartiția în funcție de cantitatea, calitatea și importanța socială a muncii, acest principiu fiind impregnat cu elemente

din conținutul principiului repartiției capitaliste din care tocmai s-a desprins. Cu toate acestea, repartiția socialistă succede producția socialistă propriu-zisă, care exclude capitaliștii ca agenți economici și care este guvernată de legile economice obiective ale dezvoltării planice.

Repartiția comunistă este o realitate în China comunistă, deși ea pare o utopie, un loc despre care putem spune că nu există nicăieri și niciunde în realitatea obiectivă. Fiind altceva decât repartiția comunistă, principiul repartiției comuniste sună astfel: de la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi. Adică, fiecare primește de la societatea comunistă atât cât îi trebuie (în mod rational) ca să existe ca ființă umană, după ce dă societății cât poate să îi dea. Ce presupune aceasta? Presupune că nivelul forțelor de producție trebuie să fie atât de înalt încât în societate să fie bunuri economice din abundență, în așa fel încât ele să satisfacă deplin trebuințele diversificate ale oamenilor; cu precizarea că, trebuințele vor fi evaluate ca fiind rationale și justificate.

În societatea comunistă sau, mai bine zis, în societatea comunismului deplin, toate bunurile economice vor curge ca un șuvoi de neoprit și vor face realizabilă o repartiție dreaptă; de ce ? pentru că munca nu va mai fi o povară și va deveni o trebuință vitală, o nevoie a omului total. Ideea aceasta a „omului total” pare că dobândește tot mai multă substanță și se concretizează în o entitate cât se poate de vie și de activă. Adică, activitatea devine determinația primă și primordială a omului concret, plenar. Reținem aici, în comunismul dezvoltat, lipsa oricărui egalitarism în practica repartiției.

Literatura filosofică este îmbogățită cu concluzii de maximă generalitate despre conexiunea necesară dintre cele patru clasice verigi ale producției, repartitia ocupându-și continuu locul al doilea în circuitul economic. Schimbul de bunuri rămâne plasat pe locul al treilea, iar consumul închide circuitul de pe poziția a patra care este identificabilă cu primul și primordialul act de producție propriu-zisă. Explicația este relativ simplă, deoarece consumul de bunuri economice este producție: producție de forță de muncă.

Desfășurarea oricărei activități economice sau umane are la bază obținerea unui venit care să permită oamenilor satisfacerea nevoilor individuale, dar și sociale. Repartitia veniturilor se realizează prin intermediul două procese care se intercondiționează reciproc:

Repartitia funcțională sau distribuirea primară și repartitia secundară sau redistribuirea veniturilor.

Repartitia funcțională presupune împărțirea veniturilor între posesorii forțelor de producție (mijloace de producție și forță de muncă) pentru contribuția lor la activitatea economică. În acest proces se formează următoarele venituri: salariul (pentru posesorul forței de muncă); profitul, pentru posesorul mijloacelor de producție sau pentru posesorul factorului „capital”; dobânda, pentru posesorii capitalului împrumutat, renta, pentru posesorul pământului atras în circuitul economic. Obținerea veniturilor primare nu este numai un fenomen economic, ci și un fenomen social, deoarece oamenii conștientizează importanța muncii lor mai mult

prin prisma satisfacerii propriilor nevoi și apoi prin prisma dezvoltării societății.

Redistribuirea unei părți din venituri îmbracă două forme:

- prelevări, adică sume preluate din veniturile primare de către autoritățile publice sub formă de impozite, de regulă în mod obligatoriu, în scopul redistribuirii lor către nevoile existente în diferite domenii de interes public. Aceste sume sunt redistribuite prin transfer;
- transferurile sunt orice plată a unui venit care nu constituie contrapartida unei prestații productive din partea beneficiarului. Acestea pot să fie în bani sau în natură.

Aceste transferuri sunt determinate de existența unor nevoi ale categoriilor defavorizate de societăți: alocațiile familiale, alocații pentru copii, pentru persoanele cu handicap, veterani de război, burse pentru elevi ș.a.m.d.

În concepția lui **Galbraith**, distribuirea veniturilor între membrii societății este inegală, deoarece oamenii diferă unii de alții prin nivel de pregătire, dorința de a face bani. Oamenii diferă prin competențe diferite în efortul de a-și mări veniturile. Autorul susține că economia actuală, cea de piață, permite distribuirea veniturilor, dar într-o manieră total inechitabilă, arătând efectele sociale ale acestui lucru. În acest sens, ne putem întreba: care ar fi cea mai eficientă cale de distribuire a veniturilor? Este evident faptul că trebuie să se găsească

o metodă de ameliorare, care să reducă prăpastia dintre cei cu venituri foarte mari și cei cu venituri foarte mici sau inexistente. În acest sens, politicile de ocupare a forței de muncă trebuie să creeze locuri de muncă productive, care să garanteze accesul la o sumă minimă necesară de bani pentru acoperirea celor necesare vieții. Crearea locurilor de muncă **productive** constituie cea mai grea, dar cea mai motivantă, activitate a omului. Economia de piață permite distribuirea veniturilor într-o manieră total inechitabilă, motiv pentru care o putem considera cea mai puțin umanistă, ceea ce contrastează cu caracterul profund umanist al economiei în genere.

6.1.1. O politică a veniturilor

Politica veniturilor este o componentă a politicii inițiate de guverne. Ea reprezintă ansamblul de măsuri și reglementări referitoare la:

- libertatea de negociere; negocierea este liberă și trebuie să fie cu libertate negraduală, ca să-și justifice conexiunea în sintagma „*libertatea de negociere*”;
- intervenția și controlul în domeniul prețurilor, la un număr redus de produse, în sensul formării lor – în special la produsele agricole; aici este posibilă o suită de acte antieconomice care îngreșesc acțiunea legii obiective a valorii, ceea ce este de natură să scadă interesul agenților economici pentru creșterea productivității muncii;

- intervenția în controlul, în sensul de limitare a prețurilor, îndeosebi la bunurile de primă necesitate și la serviciile publice;
- intervenția în domeniul salarizării.¹

Politica veniturilor diferă de la o țară la alta, în funcție de interesele specifice generale, folosind pârgii și instrumente economice diferite.

Aceasta înseamnă, în principiu, o politică intervenționistă a statului în economie

La noi, una dintre măsuri o constituie asigurarea unui venit minim garantat, conform legii nr. 416/2001. Conform acestei lei, primăriile au datoria de a acorda ajutoare sociale. Această lege permite acordarea venitului minim garantat celor care dețin autoturisme, utilaje, pământ. În schimb, beneficiază de acest ajutor copiii sub 18 ani care urmează o formă de învățământ la zi, cei care au până la 25 de ani și urmează cursuri de master, copiii cu handicap sau grad de invaliditate I sau II.

Redistribuirea echitabilă a veniturilor pentru persoanele defavorizate se face și prin acordarea unor ajutoare sociale: ajutoarele pentru încălzirea locuinței, alocații pentru nou născuți, ajutoare de urgență, ajutoare pentru deces etc.

O altă formă a politicii veniturilor o constituie impozitul negativ pe venit. Este o formă de redistribuire sau transfer de venit de la cei prosperi spre cei săraci, în

¹ Preda, Marian (coord), *Riscuri și Inechități Sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 63-69.

vederea garantării unui venit minim pentru categoriile defavorizate ale societății. Reprezintă un program social unitar, care nu depinde de nici o particularitate a individului (vârstă, statut familial, grad de invaliditate etc.), ci depinde exclusiv de nivelul veniturilor. Aplicarea acestuia se face progresiv, astfel încât cel care nu are nici o sursă de venit va primi un minim de bază, iar cei care au un nivel modest de venituri, vor beneficia de un sprijin suplimentar mai mic, astfel încât să nu fie afectată motivația muncii. Astfel, individul este ferit de a cădea în capcana sărăciei și i se asigură un venit minim până la ieșirea din această situație.

6.2. Politici convergente în domeniul ocupării forței de muncă

Dilemele privind viitorul muncii și ocuparea forței de muncă se numără printre cele mai tensionate probleme cu care se confruntă lumea de astăzi. Munca și ocuparea forței de muncă au drept scop sporirea avuției națiunilor, precum și crearea unei vieți mai bune pentru toți oamenii. Un loc de muncă bine remunerat va duce la creșterea veniturilor, la creșterea nivelului de trai și la ocuparea unei poziții sociale superioare.

Ocuparea forței de muncă se poate defini ca *populația cuprinsă între anumite limite de vârstă și care exercită o activitate economico-socială*. În România, conform balanței forței de muncă (BFM), populația ocupată cuprinde persoane cu vârstă între 15-62 de ani, care au

un loc de muncă ce le permite exercitarea unei activități economico-sociale, aducătoare de venituri.

Ocuparea forței de muncă este un obiectiv al politicii sociale.

Politica ocupațională este un ansamblu de intervenții publice pentru stimularea creării de noi locuri de muncă, pentru ameliorarea adecvării resurselor de muncă la nevoile economiei și pentru asigurarea unei fluidități și flexibilități pe piața forței de muncă.

Politica ocupațională este foarte complexă, fiind, în principiu, un amestec de acțiuni cu caracter activ și pasiv.²

Măsurile pasive ale politicii forței de muncă urmăresc să compenseze venituri deficitare cauzate de șomaj și pentru a estompa consecințele negative în plan personal și social ale șomerilor. Acestea sunt:

- ajutorul de șomaj;
- ajutorul de integrare profesională;
- alocația de sprijin.

În România, legea nr. 1/1991 privind sistemul asigurărilor de șomaj și stimularea forței de muncă a fost modificată și a apărut legea 76/2002. conform acestei legi, pot beneficia de ajutor de șomaj persoane al căror contract de muncă a fost desfăcut pentru motive neimputabile lor și care au contribuit la fondul de șomaj (cel puțin 6 luni din ultimele 12 luni).

² Preda, Marian (coord), *Riscuri și Inechități Sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 135-179.

Se mai acordă ajutor de șomaj absolvenților de învățământ care în termen de un an de la absolvire s-au angajat și nu au beneficiat integral de ajutorul de integrare profesională. Pot să beneficieze de ajutor de șomaj și persoane fizice autorizate să presteze o activitate individuală, dacă au contribuit la fondul de șomaj (12 luni în ultimele 24 de luni). Nu pot să beneficieze de ajutor de șomaj persoanele care îndeplinesc condițiile de înscriere la pensie pentru munca depusă, sau pentru limită de vârstă.

Ajutorul de integrare profesională este unul de care pot beneficia absolvenții unei forme de învățământ în vârstă de minim 18 ani, care nu au surse de venit proprii la nivelul a cel puțin jumătate din venitul minim pe țară și care nu au reușit să se încadreze în muncă în termen de cel mult 60 de zile de la absolvire. Mai pot beneficia absolvenții unei instituții de învățământ, în vârstă de cel puțin 16 ani, care nu au susținător legal. Se acordă un astfel de ajutor absolvenților școlilor speciale pentru handicap, care nu au loc de muncă și care au fost luați în evidență imediat după absolvire.

Alocația de sprijin se acordă persoanelor care au beneficiat de ajutor de integrare profesională și sunt lipsite de mijloace de întreținere, pe o perioadă de maxim 18 luni. Cuantumul este diminuat și are ca scop asigurarea unui venit minim de trai.

Cei care beneficiază de toate aceste **măsuri pasive** pot beneficia de alocația pentru copii, de asistență medicală gratuită ș.a.m.d.

Aplicarea acestor măsuri pasive este o condiție esențială de menținere a liniștii sociale și de evitare a conflictelor sociale, care nu ar avea decât efecte distructive în plan social, regional, personal.

Măsurile active în politicile de ocuparea forței de muncă pot să ia forme ca:

- sprijin pentru angajarea șomerilor și a potențialilor șomeri;
- creșterea capacității antreprenoriale în diferite regiuni ale țării;
- sprijin **eficient** pentru reducerea timpului de lucru, **a timpului de muncă individual dar și a timpului de muncă socialmente necesar care dă măsura valorii mărfii**;
- limitarea imigrației;
- asistență acordată investitorilor care creează locuri de muncă.³

6.3. Salariul ca venit fundamental

Din punct de vedere economic, salariul reprezintă un venit fundamental prin care se remunerează munca **prestată** în întreprinderi și administrații; fiind, în același timp, un mod particular de recompensare, și anume prețul unei forțe de muncă închiriate de un agent economic. Mai exact, salariul este expresia valorii forței

³ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 8-12.

de muncă, în calitatea ei de marfă. Și mai exact, salariul este prețul mărfii forța de muncă în calitatea ei de marfă specială. Cât privește forța de muncă, aceasta este personalitatea vie a omului, ansamblul aptitudinilor fizice și intelectuale pe care le posedă omul și pe care acesta le pune în funcțiune atunci când produce. Fiind o marfă specială, în condițiile proprietății private asupra principalelor mijloace de producție, forța de muncă se vinde și se cumpără la un preț care oscilează în jurul unei valori a cărei mărime este dată de timpul de muncă socialmente necesar pentru producerea și reproducerea ei. Prețul mărfii forța de muncă este chiar suma de bani pe care o primește posesorul acestei mărfi speciale, în timpul exercitării ei; iar, această sumă de bani este chiar salariul nominal, salariul real fiind volumul mărfurilor și serviciilor care pot fi procurate cu ajutorul salariului nominal.

Salariul, (cf. L.M. Pop) **în genere**, este o componentă principală a venitului, atât prin pondere cât și prin faptul că celelalte categorii de venit sunt asociate statutului de salariat. Măsuri de protecție există și în **ceea** ce privește salariul. La nivel național, una dintre politicile salariale o reprezintă garantarea unui salariu minim. Acesta a apărut ca o formă de protecție socială împotriva exploatării și sărăciei pentru majoritatea populației.

Salariul minim reprezintă un nivel minim al retribuției, impus ca obligatoriu, prin intervenția autorităților publice. Prin urmare, nici un întreprinzător nu poate să

plătească forța de muncă angajată cu un salariu mai mic, în ceea ce privește nivelul, decât salariul minim stabilit la nivel național, prin negociere între guvern și sindicate.

Salariul minim este de două tipuri:

- legal (impus de autoritățile publice, de un nivel universal, aplicabil la scară națională);
- negociat (se aplică la nivel de sector, de ramură, de întreprindere sau pe categorii profesionale. Este stabilit pe baza negocierilor între partenerii sociali sau în virtutea convențiilor sau contractelor de muncă ce sunt colective).

Salariul minim îndeplinește următoarele funcții de protecție socială:

- asigurarea protecției grupurilor sociale defavorizate;
- asigură stabilirea unor salarii echitabile: proporțiile dintre salariile defavorizaților trebuie să fie stabilite între limite rezonabile, respectându-se principii ale justiției universale din toate timpurile;
- permite stabilirea unei limite inferioare a remunerării, ca bază a sistemului de salarizare și ca instrument de protecție socială; o limită inferioară a volumului salarizării este necesară și utilă;
- susține puterea de cumpărare a salariaților; puterea de cumpărare a salariilor este susținută sau/și menținută prin indexări cuprinse în programe conexe cu programele fundamentale

ale partidelor de guvernământ, în cadrul așa-numitului stat de drept care înseamnă chiar statul în care are loc domnia legii;

- previne conflictele de muncă; orice conflict de muncă este precedat de încălcări ale legislației muncii, angajatorul și angajatul având posibilitatea de a învăța să respecte prevederile legale obligatorii, recurgând inclusiv la serviciile mediatorilor; soluționarea conflictului de muncă în instanța de judecată conține riscul ca ambele părți ale relației reclamant-pârât să înregistreze pierderi pe care nu le-ar fi suferit prin stingerea conflictului pe cale amiabilă;
- elimină unele forme de concurență neloială, fără ca alte forme ale acesteia să fie reprimare;
- reduce inegalitățile sociale.⁴

O astfel de intervenție se regăsește și în SUA, unde salariul minim este stabilit de Congres, de către însuși legiuitorul statului.

6.4. Forme actuale ale protecției sociale

Actualmente, protecția socială este o problemă care preocupă nu numai statul, prin politicile sale sociale, ci și societatea civilă, ONG-urile, diversele organisme de caritate, naționale și internaționale, chiar și pe angajator și angajați (vezi asigurările private de pensii).

⁴ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 8-24.

După cum am menționat în capitolul I, protecția socială constituie obiectivul central al politicii sociale, deși ea se realizează prin intermediul acțiunii altor factori, cum ar fi ONG-urile, familia, instituții private (e vorba de asigurările private pe care unii cetățeni și le fac în caz de accident, boală, bătrânețe; ele sunt mai obișnuite în țările bogate ale occidentului, dar încep să funcționeze și la noi). Protecția socială are două mari componente:

- *asigurările sociale sau beneficiile contributorii;*
- *asistența socială sau beneficiile noncontributorii.*

Este evident faptul că aceste două mari componente ale protecției sociale, parte din ele, au existat și în perioada comunistă, dar acum ele se află într-o perioadă de tranziție, cum de altfel se află întreaga societate românească. Unele elemente sunt specifice acestei perioade și vor dispărea odată cu încheierea tranziției, altele se vor consolida, deoarece sunt piloni esențiali ai activității de protecție socială.

Atunci când vorbim de protecție socială, avem în vedere beneficii sociale, oferite cetățenilor de către stat, prin politica sa socială. Beneficiile sociale pot fi clasificate după mai multe criterii. O împărțire dihotomică a beneficiilor sociale a fost făcută mai înainte și are drept criteriu *participarea (sau neparticiparea) beneficiarului la fondurile cheltuite pentru protecție*. Unele beneficii se pot acorda celui ce are nevoie de ele doar dacă a contribuit la anumite fonduri, cum ar fi fondul de șomaj, de pensii, de sănătate. În ceea ce privește sănătatea, la noi, și în altă

parte, unele servicii de sănătate sunt gratuite (nu țin cont de contribuție), alte intervenții medicale se realizează doar în condițiile contribuției la fondul de sănătate.

Așadar, unele servicii medicale se acordă tuturor cetățenilor din cel puțin două motive. Un motiv îl constituie respectarea unor principii umaniste, a unor drepturi universale ale omului. Un alt motiv îl constituie politicile care au în vedere menținerea sănătății întregii populații (politici de sănătate publică).

Alte servicii medicale se acordă în virtutea contribuției la Fondul de sănătate. Menționăm că această contribuție la Fondul de sănătate permite doar un anumit pachet de servicii medicale. Unele intervenții medicale se realizează la cererea pacienților, iar costurile acestora sunt suportate de către ei.

O altă clasificare (cf. Marian Preda) are în vedere *criteriul situației de risc*. Astfel, identificăm:

- *beneficiile universaliste*, care se acordă tuturor cetățenilor fără să se afle în situație de risc (de exemplu, educația gratuită și obligatorie);
- *beneficiile care decurg din sistemul de securitate socială* și care au menirea de a ajuta persoanele aflate în situație de risc (de exemplu, ajutorarea unor familii care altfel ar cădea în capcana sărăciei).

Beneficiile universaliste, ca și beneficiile care decurg din sistemul de securitate socială sunt beneficii noncontributorii. Ele se acordă de la bugetul de stat, în virtutea drepturilor cetățenești (așa cum aprecia Th. Marshall), fără a exista condiția unei contribuții prealabile.

Un alt criteriu al clasificării beneficiilor sociale îl constituie *natura beneficiului*. În funcție de acest criteriu, distingem:

- beneficii în bani;
- beneficii în natură (e vorba de bunuri, servicii, resurse de timp alocate unor servicii de protecție socială).

Beneficiile noncontributorii, acordate în virtutea statutului de cetățean al unui stat și a drepturilor care decurg din acest statut, sunt de două feluri:

- *beneficiile universaliste*. Însăși denumirea ne sugerează faptul că ele se acordă unui număr mare de indivizi, respectiv tuturor cetățenilor uni stat (de exemplu, alocația pentru copii se acordă tuturor copiilor, indiferent de situația materială a părinților). Orice cetățean, într-un moment sau altul al vieții sale, beneficiază de aceste avantaje: educație gratuită; unele servicii de sănătate, gratuite (cele de urgență) etc.;
- *asistența socială*. Beneficiile noncontributorii ale asistenței sociale se acordă tuturor persoanelor care nu fac față situațiilor de risc și trebuie ajutați în a le depăși. Se acordă persoanelor aflate în situație de criză care nu au nici o posibilitate de a se redresa. Aceste persoane și familii sunt ajutate în urma testării mijloacelor, deoarece beneficiul variază în funcție de situația concretă.⁵

⁵ Preda, Marian (coord), *Riscuri și Inechități Sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 79-83.

Exemple concrete de astfel de beneficii sunt: *diverse tipuri de ajutorare a persoanelor sărace* (ajutor social, mese gratuite la cantina săracilor, ajutoare pentru a face față cheltuielilor cu încălzirea locuințelor pe timp de iarnă etc.); *forme de ajutorare a persoanelor cu handicap* (pensii de invaliditate, medicamente gratuite, proteze gratuite etc.); *servicii de instituționalizare a copiilor abandonați*, sau care nu pot fi crescuți de familiile lor din diverse motive: sărăcie, boală, violență; burse sociale pentru elevi și studenți.

Toate aceste beneficii se bazează pe principiul solidarității sociale și obligativitatea contribuției (acolo unde este cazul). Este evident faptul că statul se implică prin reglementări juridice, metodologice, organizatorice. El este acela care elaborează politicile, centralizează resursele, le direcționează rațional.

Așadar, între autoritățile locale și autoritățile centrale există o interdependență, respectând autonomia locală. Specialiștii și studiile întreprinse de ei sunt o altă parte importantă a sistemului de protecție socială. De exemplu, asistenții sociali sunt aceia care realizează testarea mijloacelor, consilierii în orientare profesională evaluează personalitatea și abilitățile celor care caută un loc de muncă.

Persoane specializate pot să ofere informații privitoare la piața muncii, pot să-i instruiască pe cei care sunt în căutarea unui loc de muncă (de exemplu, îi învață cum să se comporte la un interviu, cum să elaboreze o scrisoare de intenție, un curriculum vitae etc.).

Psihologii joacă și ei un rol important în examinarea cazurilor de violență, de agresiune. Asistența psihologică e absolut necesară în ajutorarea persoanelor dependente de alcool, droguri. Asistența socială are în vedere și persoanele infectate cu HIV, care au nevoie de sprijinul psihologilor (specializați în lucrul cu astfel de persoane). Prin urmare, specialiștii trebuie să formeze o echipă interdisciplinară pentru a interveni eficace și în timp util.

6.4.1. *Asigurările sociale – subsisteme ale sistemului protecției sociale*

Asigurările sociale au rolul de a diminua cât mai mult posibil riscurile cu care se poate confrunta orice om pe parcursul vieții sale (pierderea locului de muncă, pierderea capacității temporare de muncă etc.). În cazul asigurărilor sociale funcționează cu certitudine solidaritatea socială, constituită pentru a înfrunta riscurile.

Trebuie să facem precizarea că solidaritatea socială nu se confundă cu actele de caritate, cu altruismul, care sunt unilaterale. „Solidaritatea socială în fața riscului”⁶ se caracterizează prin asumarea riscurilor la nivelul întregii societăți. Orice persoană care se confruntă cu evenimente generatoare a unor probleme de securitate poate beneficia de solidaritatea celorlalți în sistemul asigurărilor sociale.

⁶ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 109.

Solidaritatea socială se manifestă între generații (relația dintre persoanele active în muncă și pensionari) și în cadrul aceleiași generații (de exemplu, o persoană beneficiază de sprijinul celorlalți în cazul concediului de boală, plătit). Solidaritatea este o reciprocitate susținută. Asigurările sociale se bazează pe contribuții, pe solidaritate, pe redistribuire, pe obligativitate (statul impune obligativitatea ca cetățenii angajați în muncă să participe cu contribuții la sistemul de asigurări național).

Obiectivele sistemelor de asigurări sociale sunt (conform L.M. Pop):

- reducerea sărăciei, prin creșterea echității orizontale: sistemul de asigurări sociale crește gradul de echitate socială, deci de acces egal la beneficii/suport în caz de pierdere a veniturilor primare din muncă;
- atenuarea diferențelor de venit de-a lungul vieții individului, **micșorarea fluctuațiilor de venituri salariale și/sau nesalariale** prin realocarea consumului;
- securitatea economică: asigurarea în fața unor pierderi neașteptate a veniturilor;
- solidaritatea socială, **în sensul întăririi coeficientului de coeziune intragrupală și intergrupală, până la nivelul națiunii sau al statului național.**⁷

⁷ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 112.

Asigurările sociale se caracterizează prin faptul că volumul veniturilor reflectă volumul contribuției, întrucât acestea sunt direct proporționale. Beneficiarii de asigurări sociale primesc un venit care nu are legătură cu nivelul contribuției, ci se contu-rează în funcție de nevoi. Prin urmare, contribuția se face în funcție de venituri, iar beneficiarul urmărește satisfacerea nevoilor și nu nivelul contribuției anterioare.

Motivul principal al existenței asigurărilor sociale îl constituie certitudinea faptului că orice cetățean se poate afla, la un moment dat, în imposibilitatea de a munci, de a obține venituri necesare lui și familiei. Vârsta înaintată, accidentele, bolile, invaliditatea, maternitatea, sunt situații care pot influența obținerea veniturilor și mărimea lor (scad dramatic, în unele situații). De aceea, statul, dar și cetățenii, trebuie să prevadă astfel de situații și să fie pregătiți să le facă față în mod corespunzător.

Asigurarea în cazul unor evenimente nedorite se poate realiza și prin intermediul pieței private. Asigurările sociale sunt un sistem de protecție și ajutorare a cetățenilor activi, dar și a cetățenilor care nu se mai află în activitate, precum și a familiilor acestora.

Ajutorarea constă în acordarea de către stat sau de către anumite organizații, de indemnizații, pensii, gratuiități (de exemplu, transportul gratuit pentru pensionarii cu pensii mici), trimiteri în stațiuni de odihnă și tratament. Protecția se oferă temporar (de exemplu, indemnizația de șomaj) sau definitiv (de exemplu, pensia pentru anii de muncă lucrați).

Incapacitatea temporară sau definitivă impune ajutorarea prin solidaritate, astfel încât toți cetățenii să beneficieze de condiții de trai acceptabile pentru societate. Sub aspect financiar, asigurările sociale participă la repartiția unei părți din produsul național brut, constituind un mijloc de control al formării, repartizării și utilizării acestuia.

Asigurările sociale au un rol deosebit de important în protecția cetățenilor în toate cazurile de pierdere a capacității de muncă; ele joacă un rol important în educarea cetățenilor și în promovarea echității sociale. totodată, dezvoltă responsabilitatea cetățeanului față de muncă și față de familie. Ele contribuie la creșterea bunăstării și reducerea inegalităților.

În același timp, asigurările sociale, prin impunerea unor restricții, sancționează persoanele leneșe. Principiul solidarității care decurge din asigurările sociale nu se aplică celor care nu vor să muncească. Nemunca este dezumanizantă, deoarece munca l-a creat pe om.

Tipurile cele mai frecvente de asigurări sociale sunt:

- asigurările de pensii; iar, pensiile existând inclusiv în afara așa-numitului sistem național de pensii care exclude aplicarea principiului contributivității.
- asigurările de sănătate;
- asigurările de șomaj.

Acestea constituie fonduri distincte la care cel ce are venit participă cu contribuții stabilite prin lege.

Asigurările de pensii pot fi, pe lângă cele de stat, și pensii private. Piața privată poate să ofere astfel de servicii. De asemenea, mai există scheme de pensii ocupaționale, scheme de pensii pentru top-manageri, organizate de corporații sau asociații. Menționăm că sistemul de pensii privat nu funcționează pe principiul solidarității sociale intergeneraționale.

Asigurările de sănătate. Datorită costurilor foarte ridicate, asigurările de sănătate sunt mai puțin frecvente pe piața privată. Costurile pentru estimarea probabilităților individuale de apariție a diferitelor boli sunt foarte mari.

Asigurarea privată de sănătate se regăsește în sistemul american, unde celelalte tipuri de asigurări sunt foarte diverse, numărul firmelor care se ocupă de asigurări de tot felul este foarte mare, și preiau o serie de costuri asociate serviciilor de sănătate.

Asigurările de șomaj nu se regăsesc nicăieri în lume pe piața privată, între aceste două entități funcționând o relație de respingere reciprocă. Calculul probabilității individuale de a ajunge șomer este greoi, fiind implicați foarte mulți factori exogeni și endogeni.⁸

Costurile acestui calcul sunt mari, informațiile utilizate pot să fie nesigure (de exemplu, istoria de angajare a individului exogen e greu de verificat). Pe de altă parte, individul însuși poate influența probabilitatea de a

⁸ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 108-109.

deveni șomer și durata șomajului. Prin urmare, piața privată nu poate asigura riscul de șomaj, iar statul trebuie să intervină printr-un sistem propriu de asigurări.

Principiile pe baza cărora funcționează sistemul public de asigurări sociale (conform C. Isac), sunt:

- *Unicitatea*. Potrivit acestui principiu, este organizat și funcționează un singur sistem public național de asigurări sociale, garantat de stat. Concomitent, se prevăd posibilitatea și condițiile de organizare și funcționare a unor sisteme private, facultative de asigurări sociale;
- *Obligativitatea*. În concordanță cu cerințele acestui principiu, persoanele fizice care desfășoară activități aducătoare de venituri și care îndeplinesc condițiile prevăzute de lege, sunt cuprinse, prin efectul legii, în sistemul public național de asigurări, în beneficiul de drepturi și având obligații reglementate.

De asigurări sociale beneficiază următoarele categorii: personalul din companiile naționale, regiile autonome, societățile comerciale, întreprinderile private, cooperatorii, asociații, avocații, slujitorii cultelor, toți pensionarii și membrii lor de familie;

- *Principiul generalității*. Actualmente, toți cetățenii activi în muncă, pensionarii și membrii familiilor lor, sunt protejați prin asigurările sociale, statul garantând aceste drepturi prin constituție și alte acte normative, legile speciale constituind cele mai reprezentative exemple;

- *Garantarea de către stat a drepturilor de asigurări sociale.* Statul este garantul acestui drept exercitat prin sistemul public național al asigurărilor sociale în situații temeinic motivate, prin acoperirea deficitelor financiare, potrivit prevederilor legii bugetului de stat;
- *Cetățenii sunt ocrotiți în toate cazurile și pentru toată perioada de pierdere a capacității lor de muncă,* iar mamele se bucură de ocrotire socială în caz de sarcină, lehuzie, pentru creșterea și îngrijirea copiilor, când au copii mici bolnavi etc.;
- *Egalitatea.* Acest principiu are în vedere că persoanele asigurate beneficiază de aceleași drepturi și au aceleași obligații, dacă îndeplinesc aceleași condiții prevăzute de lege. Adică, semnificația egalității nu vizează aceleași cuantumi de bunuri economice pentru toate persoanele din aceeași categorie socio-profesională;
- *Imprescriptibilitatea dreptului la pensie și la indemnizațiile de asigurări sociale.* Sunt interzise tranzațiile cu drepturile din aceste sfere. Acest principiu este anume prevăzut de legislația de asigurări sociale. **Salariații, membrii cooperatori, asociații, agricultorii și ceilalți cetățeni care îndeplinesc condițiile legale au dreptul să ceară oricând stabilirea dreptului la pensie, indemnizație etc.;**
- *Pensiile și indemnizațiile de asigurări sociale nu pot fi cedate nici total, nici parțial. Pensiile și indemn-*

zațiile de asigurări sociale **constituie un drept personal și nu pot face obiectul vreunei tranzacții, nu pot fi limitate și nu pot fi cedate nici total, nici parțial, deoarece sunt menite să asigure condiții decente de viață persoanei căreia i-au fost conferite**; dreptul la pensie este altceva decât obligația de pensionare sau pensia obligatorie, adică, de exemplu, este neconstituțională și nelegală pensionarea contrară voinței sau dorinței pensionabilului. Dreptul la muncă este nelimitat sau neîngrădit de nici o prevedere legală, pentru cadrele didactice de predare din învățământul preuniversitar din România, de exemplu. Ceea ce înseamnă că nimeni nu poate să forțeze pensionarea salariatului pe baza interzisului criteriu al vârstei.

Pensionabilul este altceva decât pensionarul sau pensionatul: pensionabilul este persoana salariată care a îndeplinit toate condițiile prevăzute de legislația în vigoare pentru a cere să beneficieze de dreptul la pensie; pensionarul sau pensionatul constituie, însă, persoana care beneficiază de dreptul la pensia pe care o încasează deja, după ce i-a fost admisă legala și benevola cerere de pensionare sau dorință de pensionare (cerere însemnând și dorință, conform tuturor dicționarilor). Problema aceasta a necesității delimitării conceptuale riguroase între noțiunea de pensionabil și noțiunea de pensionar este una utilă, deoarece: nesoluționarea ei corecte și legale creează confuzii și deschide căi pentru pensionarea

silită sau abuzivă a pensionabilului de către angajatorul care coate comite o concediere interzisă de lege.

Pensia poate fi cumulată cu salariul, în mod legal, în virtutea dublului statut al persoanei apte de muncă: pensia nu exclude salariul și salariul nu exclude pensia, dar în această situație salariatul nu mai poate avea statutul de titular al locului de muncă pe care l-a ocupat înainte de pensionarea pe baza cererii formulate de bună voie și nesilit de nimeni.

Această situație există legalmente în România și în numeroase alte state cu statut de state de drept, dar există și state în care noțiunea de pensie este secundară în raport cu cea de salariu. Oricum, venitul persoanei există în multiple forme care îmbracă diferite conținuturi, pensia și salariul fiind însă printre cele dominante la persoanele care sunt nevoite să își vândă forța de muncă în calitatea ei de marfă.

- *Autonomia și descentralizarea*, potrivit cărora asigurările sociale se înfăptuiesc de către asigurații respectivi prin organe și organizații competente, constituie un principiu de care statele țin seama prin politicile lor sociale.⁹

6.4.2. *Asistența socială ca dominantă etică în sistemul protecției sociale*

Sistemul de asistență socială poate fi definit ca totalitatea principiilor umanitare pe care se întemeiază

⁹ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 98-99.

ajutorul acordat unor membri ai comunității, aflați în nevoie. Prin activitatea de asistență socială se pun în aplicare programe naționale și regionale, care au în vedere susținerea (prin ajutoare, alocații, indemnizații) familiilor cu copii mulți, vârstnicilor, persoanelor cu deficiențe (copii sau adulți), persoanelor sărace din straturile cele mai de jos ale societății etc. Principiile umanitare sunt conexe în sisteme mai mult sau mai puțin funcționale, în condițiile economiei de piață care are ca motor goana după profit.

Sistemul de asistență socială este un sistem de ajutorare finanțat de la bugetul de stat și bugetele locale, în interesul persoanelor care nu sunt apte de muncă (bătrâni, persoane cu dizabilități, copii) și nu dispun de mijloacele necesare traiului; sensul bugetului (de stat sau local) rămâne același tablou de venituri și cheltuieli pe diferite intervale de timp; cu precizarea că preocuparea trebuie să fie pentru asigurarea bugetelor echilibrate și a celor excedentare.

Interesant apare și faptul că: asistența socială se adresează și persoanelor apte de muncă, dar care, temporar, nu își găsesc de lucru în funcție de calificarea sau policalificarea lor. În cazul acestora, sunt elaborate și intră în funcțiune programe de reintegrare pe piața muncii sau mai exact pe piața forței de muncă.

Principiile pe baza cărora se desfășoară activitatea de ajutorare a diverselor categorii nevoiașе, sunt:

- universalitatea dreptului, adică toate categoriile de persoane aflate într-o anumită situație de

- criză beneficiază de același drept (dreptul de a fi ajutat);
- acordarea dreptului, în funcție de nevoi, persoanelor sau familiilor, pe baza analizei situației acestora prin anchetă socială;
 - autodeterminarea, adică terapia socială se stabilește cu acordul persoanei care urmează să beneficieze de asistență socială; **acordul persoanei sună umanist, dar acest acord poate ridica imprevizibile probleme de conștiință religioasă sau de altă natură, creând probleme acolo unde este nevoie de soluții.**
 - confidențialitatea întemeiată pe secretul profesional al asistentului social și respectarea dreptului persoanei beneficiare de asistență socială la confidențialitate.¹⁰

Asistența socială se înscrie și ea în multitudinea de factori necesari asigurării funcționalității sistemelor sociale. Ea se înscrie, de asemenea, în sistemul beneficiilor sociale noncontributorii, acordate persoanelor aflate în nevoie și în funcție de mărimea acestei nevoi.

Beneficiari ai asistenței sociale sunt: familiile sărace; familiile aflate în incapacitatea de a obține o locuință; copiii instituționalizați (abandonati sau din mediu familial disfuncțional); minorii delincvenți; tineri neintegrați social; persoane dependente; persoane

¹⁰ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 7-24.

abuzate; persoane cu handicap; persoane care suferă de boli sociale; persoane vârstnice; persoane discriminate; persoane sinistrate. Prin serviciile de asistență socială se apără interesele și drepturile persoanelor aflate în dificultate, în căutare de metode și tehnici de surmontare a situațiilor-problemă.

„Asistența socială este considerată a reprezenta ultima plasă în sistemul de protecție socială a individului. Individul, prin modul său de viață (profesie, ocupație, tip de familie etc.) își poate asigura, până la un punct, singur nevoile individuale și sociale”

Atunci când acesta eșuează (pierderea locului de muncă, bătrânețe), este captat de sistemele asiguratorii. Sistemele asiguratorii însă îi lasă pe dinafară pe toți cei care nu au plătit o contribuție, și cel mai adesea, această categorie îi definește pe cei neincluși în mod sistematic pe piața muncii sau, mai exact, piața unde se vînd și se cumpără persoane devenite obiecte ale actelor de vânzare-cumpărare

Precizarea aceasta terminologică este mai mult decât necesară, deoarece ea delimitează conceptual sensuri și/sau semnificații utile discursurilor specializate ale agenților implicați în identificarea de soluții viabile și durabile.

„Pierderea locului de muncă” nu este o sintagmă întâmplătoare sau contingentă în sistemele economico-sociale bazate pe dominanta proprietății private asupra principalelor mijloace de producție, deoarece: în aceste tipuri de formațiuni economico-sociale există o puternică

și frecventă corelație pozitivă între variabila „BĂTRÂNETE” și variabila frecvenței pierderii elementelor de conținut care definesc „locul de muncă”.

Totodată, locul de muncă constituie cea mai sigură garanție a subzistenței oricărui individ uman capabil de muncă, în condițiile în care mecanismul economic funcționează pe baza principiilor liberalismului societăților progresive. Aptitudinea de a munci, chiar și la jumătatea capacității de muncă, lasă loc pentru salarizarea forței de muncă pe baza raportului dintre cerere și ofertă.

O nouă „plasă” vine în ajutorul celor ce se „scurg” printre „ochiurile” primelor: sistemul de beneficii universalist-categoriale (copii, vârstnici etc.). Polul opus variabilei vârstnicilor este cel al variabilei forței de muncă a copiilor cuprinși între vârsta de 16 ani și cea de 18 ani, despre care putem să emitem ipoteze de lucru în limitele drepturilor la muncă prevăzute prin Constituție, prin legi juridice cu grad mediu de generalitate și chiar prin legi speciale aplicabile copiilor.

O ultimă „plasă” este cea a asistenței sociale, care „recuperează” toți indivizii sau familiile ce nu reușesc să se descurce în baza resurselor proprii sau prin combinarea resurselor proprii cu diferite „plase” ale protecției sociale. Acest sistem este gândit să fie responsiv și sensibil la orice conjunctură particulară, ce plasează individul sau familia într-o stare de sărăcie sau imposibilitate de a supraviețui, a trăi decent sau integrat

în comunitate¹¹ (L.M. Pop, 2005). Această plasă reziduală pare că devine încărcată cu virtuți neprevăzute și imprevizibile chiar și pentru unii cercetători cu experiență avansată în domeniul asistenței sociale.

Nu putem să nu avem în vedere poziția unor ideologii față de principiul ajutorării semenilor nevoiași. Astfel, *libertarienii aprobă „un model de justiție socială care are la bază principiul autosuficienței și autoajuto-rării”*¹².

*Liberalii sunt mai puțin radicali și au în vedere, totuși, categoria celor mai săraci. Ei ar trebui ajutați, iar ajutorul este privit de ei ca un simplu act de caritate și nu ca un drept social al individului de a fi ajutat.*¹³ Ideologia liberală își îndreaptă preocupările spre categoria socială a celor mai săraci pe care îi ajută prin un simplu act de generozitate; dar, în realitate, este vorba despre un veritabil drept social al individului uman, drept care trebuie apărat atât cu legea cât și cu mijloace materiale adecvate.

Ideologia social-democrată este centrată pe om și pe nevoile sale umanizate. Ea promovează statul bunăstării, pune accent pe predominarea serviciilor universaliste, pe gradul ridicat de egalitate socială **care**

¹¹ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, pp. 107-134.

¹² Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 110.

¹³ Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005, p. 110.

constituie indicatorul cel mai înalt al egalității sociale privite nu atât aritmetic ci statistic. Astfel de state întâlnim în țările nordice ale Europei (Suedia, Norvegia, Danemarca).

Revenind la serviciile de asistență socială, observăm că acestea abordează probleme la niveluri diferite sau la paliere sociale diferențiate.

- *la nivel individual* (asistență economică, psihologică, morală acordată persoanelor aflate în nevoie, cum ar fi: șomerii, cei dependenți de drog, alcool, cei cu probleme legate de integrarea în muncă, victime ale abuzurilor de orice fel etc.);
- *la nivel interpersonal și de grup* (terapii de familie, ale cuplului, ale grupurilor marginalizate), relațiile interpersonale funcționând ca liant al indivizilor umani.
- *la nivel comunitar* (rezolvarea conflictelor etnice, grupale), mobilizarea energiilor individuale și colective pentru refacerea resurselor necesare integrării lor normale; **stingerea conflictelor interetnice este întotdeauna un exemplu care se cere urmat de către comunități.**

E. Zamfir a identificat următoarele funcții ale asistenței sociale, multiplicitatea acestor funcții fiind un indicator sau un indice al utilității și eficienței activității de asistență socială:

- identificarea și înregistrarea segmentului populației ce face obiectul activităților de asistență socială; acest „obiect” sau, mai bine zis,

această componentă a vastului „obiect al activităților de asistență socială”, este greu de identificat și de înregistrat deoarece realitatea socială este ea însăși extrem de greu de cuantificat prin indicatori și indici de relevanță analitică.

- **diagnoza** problemelor socio-umane cu care persoanele vulnerabile sau grupurile cu risc crescut se pot confrunta într-o anumite perioadă de timp și în anumite condiții socio-economice și culturale date; *aceasta este o „diagnoză” care nu lasă loc pentru interpretări generalizatoare și cu aplicabilitate altfel decât imediată și eficientă;*
- dezvoltarea unui sistem coerent de programe, măsuri, activități de suport și protecție a acestora; coerența fiind aici mai mult decât utilă și necesară, deoarece ea asigură preconditionia sistematicității la nivelul societății omenești privity în ansamblul componentelor ei determinante. Adică, sistemicitatea trebuie să caracterizeze orice ansamblu de activități cu obiect identic sau similar.
- identificarea variatelor surse de finanțare a programelor de sprijin; această funcție este mai puțin problematică în identificarea ei, deoarece aici funcționează indicatorii economico-financiarci despre care știm că au o mare rigurozitate matematică în orice formulă de calcul, statistica

matematică și statistica socială constituind argumente întregitoare la această teză.

De asemenea, corelația dintre sursele de finanțare și programele de sprijin poate fi controlată prin politici ale statului care o face și funcțională la parametri optimi (dacă statul își înclină orientarea spre ceea ce înseamnă *statul de drept*).

- conștientizarea propriilor probleme de către cei aflați în situații de risc; aici intervine aptitudinea formațiunilor socio-economice de a-și constitui mecanisme proprii de investigare a propriilor nevoi raționale.
- stabilirea drepturilor și modalităților concrete de acces la serviciile specializate de asistență socială, prin cunoașterea cadrului legislativ-instituțional; și aici identificăm posibilitatea autoconstituirii unităților specializate în asimilarea cognitivă a cadrului legislativ-instituțional care reglementează conduita juridică permisivă.

Dreptul de acces la justiție este garantat pentru toți justițiabilii, inclusiv prin scutirea de taxe judiciare de timbru sau prin plata de către stat a serviciului de asistență avocațială. Problema aceasta a stabilirii drepturilor de acces la serviciile specializate în asistență socială este destul de greu de rezolvat de către societate și statul, datorită unui fel anume de inerție a percepției.

- suportul prin consiliere, terapie individuală sau de grup, în vederea refacerii capacităților de integrare socio-culturală și economică; consilierea

trebuie și ea prestabilită, iar terapia trebuie orientată asupra entităților aflate în nevoi identificate fără erori; aici este vizat un aspect alarmant care constă nu numai în identificarea dezintegrării unor structuri ci și în găsirea refacerii sau a reconstituirii capacităților de integrare socio-economică și culturală a microgrupurilor aflate în insuficiență.

Revigorarea aptitudinii de integrare socio-culturală și economică constituie un obiectiv permanent pentru grupuri sociale aflate în nevoi. Pe de altă parte, terapia individuală sau de grup oferă refacerea capacității de integrare, în condițiile în care aceasta a fost vătămată.

- prevenție, adică promovarea unor strategii de prevenire a situațiilor defavorizante; statul intervine cu strategii adecvate de prevenire a situațiilor defavorizante, strategii de natură să pregătească progresul social în condiții de echilibru economic și de optim-um economic;
- elaborarea și dezvoltarea unor programe de cercetări științifice la nivel național și local privind volumul și dimensiunile problemelor persoanelor implicate în mod obiectiv în situații speciale.¹⁴

Aici apare problema corelării programelor de cercetare științifică la nivel național cu cele de cercetare

¹⁴ Zamfir, Elena (coord.), *Strategii antisărăcie și dezvoltare comunitară*, Editura Expert, București, 2000, pp. 62-104.

științifică la nivel local, această problemă corelativă neputând fi soluționată adecvat în afara exercitării puterii de decizie a statului sau a comunităților umane nestatale; oricum, puterea de decizie aparține unor comunități umane organizate și puternic structurate și ea este exercitată necesarmente pe baza unor sisteme de norme incluse în sistemul legislativ al statului.

Bibliografie

- Alexandrescu, Vlad, *Copiii lui Irod. Raport moral asupra copiilor lasati in grija statului*, Editura Humanitas, București, 2019.
- Arrow, K.J., *Social Choice and Individual Values* (ed. a II-a), John Wiley and Sons, New York, 1963 (1951).
- Atkinson, A.B., „On Targeting Social Security: Theory and Western Experience wuth Familiy Benefits”, în: Van de Walle, D., Nead, K. (coord.), *Public Spending and the Poor: Theory and Evidence*, Washington: IBIRD – WB, p. 30, 1995.
- Atkinson, A.B., „Social Exclusion, Poverty and Unemployment”, în: A.B. Atkinson și J. Hill (coord.), *Exclusion, Employment and Opportunity*, CASE Paper nr. 4, London School of Economic, 1998.
- Atkinson, A.B., *Incomes and the Welfare State. Essays on Britain and Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1995.
- Baldwin, P., *The Politics of Social Solidarity. Class Bases of the European Welfare State, 1875-1975*. Cambridge, US: Cambridge University Press, 1990.
- Barr, N., *Economic Theory of the Welfare State: A Survey and Interpretation*, în „Journal of Economic Literature”, nr. 30, p. 741-803, 1992.
- Barr, N., *The Economics of the Welfare State* (ed. a II-a), Stanford University Press, Stanford, 1993.
- Barr, Nicholas, *The Economics of the Welfare State*, Stanford University Press, Stanford, 1998.

- Bergham, J., „Social Exclusion în Europe: policy context and analytical framework”, în G. Room (coord.), *Beyond the Threshold: The measurement and analysis of social exclusion*, The Policy Press, Bristol, 1995.
- Berlin, Isaiah, *Adevăratul studiu al omenirii. Antologie de eseuri*. Editura Meridiane, București, 2001.
- Buzducea Doru, *Aspecte Contemporane în Asistența Socială*, Editura Polirom, 2005.
- Buzducea, Doru, *Risc și societate*, Editura Tritonic, București, 2017.
- Cace, Sorin, *Statul bunăstării – Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004.
- CASPIS, Guvernul României, *Planul Național Anti-Sărăcie*, 2002.
- Chelcea, Septimiu, Iluț, Petru, *Enciclopedie de psihosociologie*, Editura Economică, București, 2003.
- Cojocaru, Ștefan, *Metode Apreciative în Asistența Socială*, Editura Polirom, Iași, 2005.
- Davis, C.R., *Organization Theories and Public Administration*, Praeger, London, 1996.
- Deacon, B., „Developments in East European Social Policy”, în: (coord.), *New Perspectives on the Welfare State in Europe*, London, NY: Routledge, 1993.
- Esping-Andersen, G., Micklewright, J., „Welfare State Models in OECD countries: An Analysis for the Debate in Central and Eastern Europe”, în: G.A. Cornia, S. Sipos (coord.), *Children and the Transition to Market Economy*, Avebury, 1991.
- Esping-Andersen, G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge, 1990.
- George, V., Taylor-Gooby, P., *European Welfare Policy. Squaring the Welfare Circle*, Macmillan, Basingstone, 1996.
- Gherguț, Alois, *Managementul instituțiilor și serviciilor pentru persoane cu nevoi speciale*, Editura Polirom, Iași, 2018.

- Giddens, Anthony, *Consecințele modernității*, Polity, Cambridge, 1990.
- Hayek, F.A., *Ordinea de piață sau catalaxia*, în: „Polis”, vol. 6, nr. 2, p. 5-28, 1999.
- Keynes, John Maynard, *Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor* (1936), Editura Publica, București, 2009 (traducere de Corina Mădălina Haită)
- Korpi, W., *Faces of inequality: Gender, class, and patterns of inequalities types of welfare states*, Social Politics, No. 7, 2000, pp. 127-191.
- Kuhnle, Stein, *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic Experience*, Publisher: Routledge, University of Bergen, 2005.
- Leibfried, S., „Towards a European Welfare State?”, în: C. Pierson și F-G. Castles (coord.), *The Welfare State Reader*, p. 190-206, Polity Press, Cambridge, 2000.
- Marshall, T.H., „Citizenship and Social Class”, în: T.H. Marshall (coord.), *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge University Press, Cambridge, 1950.
- Mărginean, Ioan, *Politica socială. Studii 1990-2004*, Editura Expert, București, 2004
- Măț, Ilarion, *Consilierea spirituală a varstnicilor din centrele rezidentiale*, Editura Institutul European, Iași, 2018.
- Miftode, Vasile (coord.), *Populații vulnerabile și fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iași, 2002.
- Miftode, Vasile, *Tratat de asistență socială*, Editura Lumen, Iași, 2011.
- Molnar, Maria, *Sărăcia și protecția socială*, Editura Fundația România de Măine, București, 1999.
- Nozick, R., *Anarhie, Stat și Utopie*, Humanitas, București, 1997.
- Oscar Lewis, *La Vida; A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty—San Juan and New York*, 1969.

- Petrică, Ion, *Biserica si asistenta sociala in Romania*, Editura Institutul European, Iași, 2012.
- Poede, George, *Politici sociale. Abordare politologică*, Editura Edict, Iasi, 2002.
- Pop, L.M. (coord.), *Dicționar de politici sociale*, Editura Expert, București, 2002.
- Pop, L.M., *Imagini instituționale ale tranziției*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- Pop, Luana Miruna, *Politici Sociale: Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București, 2005
- Preda, Marian (coord), *Riscuri și Inechități Sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009.
- Preda, Marian, *Politica Socială Românească, Între Sărăcie și Globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Preda, Marian, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2007.
- Rawls, J., *A Theory of Justice* (ed. a III-a), Oxford University Press, Oxford, 1976 (1972).
- Richard Titmuss, *Essays on The Welfare State*, George Allen and UNWIN, Londra, 1958.
- Rothstein, B., *Just Institution Matter. The moral and political logic of the universal welfare state*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Sen, A., „The Political Economy of Targeting” în: *Public Spending and The Poor. Theory and Evidence*, D. Van de Walle, K. Nead (coord.), p. 11-25, IBRD-WB, Washington, 1995.
- Sen, A., *Dezvoltarea ca Libertate*, Editura Economică, București, 1999.
- Teșliuc, C., Pop, L., Teșliuc, E.D., *Sărăcia și sistemul de protecție socială*, Editura Polirom, Iași, 2001.

- Therborn, G., *Why some peoples are more unemployed than others*, Verso, London, 1986.
- Titmuss, R.M., *Income Distribution and Social Change*, George Allan and Unwin, London, 1962.
- Titmuss, R.M., *Social Policy: An Introduction*, George Allan and Unwin, London, 1974.
- Tutty, Leslie M., Rothery Michael A., Grinnell Richard M. Jr., *Cercetarea Calitativă în Asistența Socială*, Editura Polirom, Iași, 2005. Universitatea București, ICCV, *Harta Sărăciei în România*, CASPIS, Guvernul României, 2004.
- Valtriani, Patrick, *Un concept de pauvreté disjonctif*, Economie appliquée, Grenoble, Presse Universitaire de Grenoble, tom XLVI nr. 4 1993
- Wilson, W.J., *The truly disadvantaged: the inner city, the underclass and public policy*, University of Chicago Press Book, Chicago, 1991.
- Zamfir, Cătălin (coord.), *Politici sociale în România: 1990-1998*, Editura Expert, București, 1999.
- Zamfir, Cătălin și Zamfir, Elena (coord), *Politici sociale: România în context european*, Editura Alternative, București, 1995.
- Zamfir, Elena (coord.), *Strategii antisărăcie și dezvoltare comunitară*, Editura Expert, București, 2000.

Siteografie

- https://www.marxists.org/romana/dictionar/m/Marx_Karl.htm
- <https://www.marxists.org/romana/tematica/filozofie/mdi/index.htm>
- <https://www.marxists.org/romana/tematica/citate/index.htm>
- <https://www.marxists.org/romana/dictionar/index.htm>
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx

https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim
https://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Titmuss
https://ro.wikipedia.org/wiki/Vincen%C8%9Biu_de_Paul
https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Chalmers
https://en.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham
https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ricardo
https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Robert_Malthus
https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Dickens
https://en.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck
https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Tuckerman
https://en.wikipedia.org/wiki/Florence_Kelley
https://en.wikipedia.org/wiki/Jane_Addams
https://en.wikipedia.org/wiki/Ellen_Gates_Starr
https://en.wikipedia.org/wiki/Mary_Richmond
https://en.wikipedia.org/wiki/Eduard-Taaffe,_11th_Viscount-Taaffe
https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Humphrey_Marshall
https://ro.wikipedia.org/wiki/Franklin_Delano_Roosevelt
https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Marwick
https://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Giddens
https://ro.wikipedia.org/wiki/John_Maynard_Keynes
https://en.wikipedia.org/wiki/Bob_Deacon
https://en.wikipedia.org/wiki/Alain_Touraine
https://ro.wikipedia.org/wiki/John_Rawls
https://en.wikipedia.org/wiki/Oscar_Lewis
https://en.wikipedia.org/wiki/William_Julius_Wilson
https://ro.wikipedia.org/wiki/Ralf_Dahrendorf
[https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Booth_\(social_reformer\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Booth_(social_reformer))
https://en.wikipedia.org/wiki/Life_and_Labour_of_the_People_in_London
https://ro.wikipedia.org/wiki/Abraham_Maslow
<http://www.poverty.ac.uk/free-resources-books/poverty-united-kingdom>

https://en.wikipedia.org/wiki/Talcott_Parsons

https://en.wikipedia.org/wiki/Mollie_Orshansky

https://en.wikipedia.org/wiki/Seebohm_Rowntree

ISBN: 978-606-37-0704-9